

W a t e

kovara kulturî

Çeko

Dengbêj û Şahîrêde Hêca, Dewrêş Baba

Seyîdxan Kurij

Xerîb û Nasîb

Munzûr Çem

Tertelê 38î ra Ma kî Bara Xê Gurete

Alî Heyder Sever

Raya Estemolî Ser o

Nûredîn Zaza

Astare

Malmîsanij

Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)

Zimistan, 1998

Qate

Kovara Kulturi

Hûmar: 3

Zimistan, 1998

Serredaktor:

Malmîsanij

Redaksiyon:

Haydar Diljen, J. Îhsan Espar,
Cemîl Gundogan, Malmîsanij, Mehmet Uzun

Ardimkerdoxi:

Osman Aytar, Yildiray Beyazgul,
Çeko, Mûnzûr Çem, Memo Darrêz,
Nihat Elî, Lerzan Jandîl,
Huseyîn Kulu, Seyîdxan Kurij,
Robîn Rewşen, Kamer Soylemez,
Kazim Temurlenk, Şukrî.Urgun

Temsilkarê Almanya:

Mûnzûr Çem
Faks: +49 - 30 - 611 18 39
Faks: +49 - 30 - 615 52 31

Seveta aboneyîye û têkiliye (Almanya de):

L. Ballikaya
C/O Vereinstadtteil VHS e.v.
Postfach 62 07 46
10 797 Berlin/Almanya

Temsilkarê Norveçi:

M. Darrêz
Box: 2545
7001 Trondheim/NORVEÇ

Temsilkarê Hollanda

Ferhad Amedî
Delfzyl Str. 81
6835 CM Arnhem/HOLLANDA
Tel: +26-323 26 95

Sertê aboneyîye:

Welat	serrêk	6 aşmî
Tirkiya:	40 DM.	20 DM.
Almanya:	40 DM.	20 DM.
Swed:	250 SEK.	125 SEK.
Welatê bînî:	70 DM.	35 DM.

Vayî: 10 DM./50 SEK.

Îlan:

Riperrêk: 200 DM./1000 SEK.
Nêm riperr: 100 DM./500 SEK.
Çarêgriperr: 50 DM./250 SEK.

Çap: Apec Tryck & Förlag, Stockholm

ISSN:1401-2995

Postgiro:

Kurdiska Kultur och Språkföreningen
475 16 98-4 SWEDEN

Adres:

Î. Espar
Odd Fellowvägen 29
S-127 32 Skärholmen/SWEDEN

Berpirsiyariya ber nuştî yê nûştoxî/nûştoxe bi xo ya.

TEDE

Wendoxan rê	3
Çeko	
Dengbêj û Şahîrêde Hêca, Dewrêş Baba	4
Seyidxan Kurij	
Xerîb û Nasîb	28
Mûnzûr Çem	
Tertelê 38î ra Ma kî Bara Xo Gurete	35
J. Îhsan Espar	
Beyi Se Bena? -II	50
Alî Heyder Sever	
Raya Estemolî Ser o	70
Abdulmuttalîp Koç	
Dormarê Palî ra Hîre Dêrî	76
Nûredîn Zaza	
Astare	79
Yildiray Beyazgul	
Serra ke Ma Tede Tewr Cayê Nêbîme	83
Kemal Unal	
Sanika Pasay û Hîrê Lazonê Xo	85
Mîkail Aslan	
Barkerdîş	93
Huseyîn Kizilarşan	
Lawuka Xelîl Begî	94
Malmîsanîj	
Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)-II	95
Wendoxan ra	109
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-III	113
Çend Rojnameyanê Fransî û Îngilîzî de Xoverrodayîşê Dêrsimî	114
Celadet Alî Bedîrxan	
Fergenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-III	119
Alfabe	128

WENDOXAN RÊ

Wendoxê erjayey,

Hîrê mengan (aşman) de reyê kovara Vateyî bena mêmana şima, şima rê nuşte û xeberanê neweyan ana. Na hûmara zimistanî zî ebi nuşte û xeberanê inasarênan (winasîyan) resena şima.

Ebi na hûmare ma mizgîna bîne ya muhîme danî (dame) şima: Vate Tirkîya de zî vejîya! Hûmara yewine û diyine ya Vateyî pîya Tirkîya de vejîyay û yenê vilakerdene. No karêdo muhîm o. Çimkî ebi inawa (enahewa) welat de zî şaristananê Tirkîya de zî Vate hîna asan vila beno. Roja verîne ra waştîş û hedefanê ma ra yew zî no bi. Ma ebi caardena nê karî zaf şa yê. Tena Ewropa de çapkerdene û vilakerdena Vateyî bes niya, karo muhîm o yo ke Vate wendoxanê welatî reso.

Şima wendoxê ke Ewropa de yê zî ganî (gerek) ardim bikênê ke Vate him welat de him cayanê bînan de hîna weş vila bibo. Merdiman û hevalanê (embazanê) xo xeberdar bikêne ke wa bizanê ke Vate Tirkîya de çap biyo.

Wendoxê delalî yê ke vateyî ra hes kenê!

Ganî şima xo vîr a nêkênê ke barê zîwan û kulturê ma kurdan barêdo giran o. Xo vîr a mekênê ke no, tena barê çend endamanê (azayanê) redaksiyonê Vateyî niyo, barê her heskerdixê zîwan û kulturê ma yo. Ma her kes ganî hetê ra ardim bikî. Nuştene, vilakerdene, abonebîyene, abonekerdene û karanê bînan ra çi kar kamî ra yeno ganî biko. Xo ra biperse: Ti nêkî/nêka, ez nêka, kam keno?

Vate

DENGBÊJ Û ŞAHÎRÊDE HÊCA, DEWRÊŞ BABA¹

ÇEKO

Hemgînê hozanî millet o. O, zê mêşhemgîne kuwno re wertê miletî û derd, dej, kêf û eşqê dînan dano are, înan hunerê xo yo bêemsal de amarneno û bi miqamêde weşveng ano re zon (ziwan) û lorneno. Na lornayena dînan a zê siqulingan, mordemî zê vara (vora) binê tîjiya wisarî vilêşnena ro. Tayê kesî hem bestakar hem kî dengbêj ê. Nê hem çekuyan anê re pê hem kî bi tamûr cinênê, yan kî bi veng vanê. Nînan ra yew (ju) kî Dewrêş Baba wo.

Dewrêş, îflayê xo nîya ano re zon: «Ez, tertelê Dêrsimî de, yanê serra hazar û newsê û hîrîs û heyşt de dewa Goşkarî de ama rîyê dînya. Goşkar, girêdayê qeza Gimgimî yo. Mi derguşîye de pîyê xo Sey Mamûd, hewt (hawt) serrîye de kî maya xo Zerde (Ana Zerde) kerde vîndî. Çito ke ez pîlanê xo ra pêhesîya, kalikanê ma Dêrsim de dewa Pilevane ra barê îtayî kerdo. Pilevane, verê linganê Bimbarekî (Duzgin Babayî) der a. Ma hezbeta Kurêşan ra, çê Hemedê Kalî ra îme. Hayatê mi, ede wertê belengazîye de derbaz bî. Mi şuyantiye, paletiye û morevatiye kerde. Verê, wenden (wendîş) û nivisa mi çîne bîye. Na pêco tayê musa...»

Dewrêş Baba, hem rewşa ke îfla bîyo, hem kî derheqê hêketanê qewimîyan de bîyo verfekê miletî û xêlê kilamî (lawikî) bi zarava (lehçeya) kirmanckî (dimilkî) û kirdaskî vatê. Lêwê naye de, kilamanê dengbêjanê bînan kî vano. Bandên (kasetên) xo, çeyanê nasan de sed de sed estê. Çi hêf ke nê kasetî studyo de nê, ebe teyîban amê serlokerdene. Na derheq de birayê min Alîekber, Îzmîr de şî lêwê Baba Dewrêşî û cira tayê çîyî persê, verpers (cuyab) û kilamê dêyî yê kasetan min rê rûşnayî.⁽²⁾

1. Na nivise, şopa verî di rojnama Azadiye de bi imza min a Endam Ronasî, nêmecet çap bîye. Seba kovara Vateyî, tayê kilamên Dewrêşî yê bîn kî min newe bestnayî pa.

2. Çunde, arşivê min.

Ez wazena ke kilam û şîhîranê dê ra qevşê nîyazê wendoxan bikerî. Ma nika goş re hunerê nê dengbêjî yo ke nêamo (nîyamo) naskerdene, ser nîme.

Dewrêş Baba, bi tamûrê xo kilama «Seyîd»î de zilm û zordariya ke dewleta Tirkîya, şarê ma ser de arda û ana, bi na rewşe ano re zon:

Damao Seyîdo jar o, hên va hên berba
 Va na pêy de êno vengê cendirma
 Teresanê cendirma bi tirkî veng da
 Seyîdî ra wazenê vêrgîyê des û di serra
 Va ma berdîme dewa
 Cendirma rê no ro orxan û doşeg, Seyîdî rê no ro ciliko sîya
 Mêratanê keka emanîye re Seyîdê feqîrî birna
 Seyîdo jar, vaşt ra ro çarixanê xo fetelîya
 Ti nêvana, çenekêde dîna wa şaş û peşaxe esta
 Çarixê Seyîdî berdê eyştê kewara arda
 Va ez şodir gureta berda
 Lêwê Hewşê Kalikê mi ro vîyarna ra
 Astorêde Silê Nesî yo çurkin bî haca vazna
 Mîratê astorî pêy ra payna paşnanê Seyîdî da
 Gonî de paşnanê Seyîdî ra vazda
 Zerê Seyîdê feqîrî jan da
 Va lawo mi dawa to da des û di qedîm wicexa
 Mi ti kerda turiko sîya, ruşna lêwê êr û ewlîya
 Mi ke hêvîya xo kerda kalikê xo ra
 Ti talkerê zên û zengî ya
 Va Silê Nesî astorî ser ra perra
 Hîrê cayî de hermê xo şîkîya
 Va ma guretîme berdîme Qizilkîlîse⁽³⁾ mudefa
 Seyîd berdo eşto qawişa cendirma
 Teresanê cendirma emanîye re Seyîdê feqîrî birna
 Damao Seyîdo jar o, hên va, hên varna
 Va Gulabî Axa na o çêver de vecîya

3. Qizilkilise, nameyê Nazmîye yo.

Va «Pîrê mi, ti û naca?»

Mi va «Talib, mi ra wazenê vêrgîyê des û di şerra

Kes çîno, şoro bido cuyabê ma»

Gulabî Axayî va « Pîro, ti meterse. Ez ke Cîvark⁽⁴⁾ bidî,
pîrê xo xelesnena ra».

Va Gulabî Axayî şî da cuyabê ma

Vêrgîyê min ê des û di şerra amê bi ju mejdîya»

Mi va Silê Nesî, ez ê ju mejdîyayî kena axwîyê Kurêşî û Mansurî,
to û eskerê Qizilkîlîse ra kena vila

Mi va Gulabî Axa, mi hêvîye kerda kalikê xo ra,

roja pêyê Pirdê Siratî de bido şefatê çê şîma.

Va ma guretîme berdîme qewa nê tirka

Delxê Seyîdî bîyê vila

Va nat û dotê qayt kerd, darik ha o haca

Va darik guret, pê venga Heqî da

Damao Seyîdo jar o, hên va hên varna

Va mi nîyada ke, cendirmêde însanê ma na o cêr o ama

«Va pîro wirze ra ma şîme mudefa

Qaymeqamê ma, hewn de êno destê şîma qedîm wicexa»

Va ma guretîme berdîme mudefa

Qaymeqam dot ra wîşt ra ame bi destê ma

Va «Pîro, dana to des û di zernanê pawêlka»

Mi va lao ez nêcêna des û di zernanê pawêlka

Ne kî bê destê ma qedîm wicexa

Ti ke esta kafiro qert a, ewro bêrê mi dest, meyste mi dest ra cêrena ya

Qaymeqamî va «Pîro, ti çi wazena?»

Va ez wazena ke ti îzne bidê, ez şorî wertê domana

Va qaymeqamî îzne dê ma

Ma xo rê ameyîme wertê domana

Va «Yarebî şikir! To ma xelesnayîme ra».

Silê Bedelî mordemê de Heqî (Homayî) beno. Mordemê de henên be-
no ke, hona payna mîloşîke nêdo. Cendirmeyî, Silî hîrê şopî dormê

4. Cîvark, dewa Gulabî Axayî ya.

Hêgayê Kewîyî anê û benê. Sil seba ke guna o, payna ci nêdano. Tawo ke Silî erzenê dare, hêga ede binê linganê dêyî de beno kewe û nêverdano ke Sil bixeneqîyo. Dewrêşî, kul-derdo ke Silî onto, bi na tore ardo re zon:

Wirze, wirze, Silo, feqîro
 Va Astoro Qir ververe kinarê mi ro
 Va «To kata benê damao Silo, feqîro?»
 Va mi benê, bawo, vilê mi danê piro
 Va mi hermê xo de qayt kerd ke nûr û cemalê xo boz atî Xizir o
 Va mixenetênî meke, veng de, teng de timî lêwê her kesî de hazir o

Ezo feqîr şîyane diyarê na Mose⁽⁵⁾
 Hewşê Kurêşî mi ra aseno zê ayîne û tase
 Va budelayê Kurêşî car hawarê ma de rew birese

Ezo budela şîyane Pirdê Mama Xatûne
 Alaya nê kafirî fişta ro mi dime
 Va kindiro ke erzenê vilê mi ron kerdo bi ronê na zeytûne
 Va wicaxşên, ti kotî menda? Daîmî to Çeleqas⁽⁶⁾ de
 piştî şanêne sala firine.

Mosa kamaxe bivêşo bi cerge
 Alaya nê kafirî emşo arda re mi ser de
 Va «To kata benê?»
 Mi va «Benê Pirdê Mitî⁽⁷⁾ de mi kenê dar de».
 Damao Kurêşo kokim o, zerê xo vêşa, xebera xêre mi rê arde.
 Mi va «Ti kotî menda?»
 Timî to Çeleqas de piştî şanêne sala firine,
 hîrê rojî û hîrê şewî to kerdê serde».

5. Tirkan nika nameyê na qeza kerdo «Çayırî». Girêdayîyê Erzinganî ya. Xora Mose nameyê xo ko ra cêna.

6. Çeleqas nameyê dewa Kurêşî yo. Na dewe girêdayîyê Depeyî (Karakoçan) ya.

7. Mavênê Pilemûrîye û Erzinganî de Çemê Pîlî (Karasu) ser ro nameyê yew (ju) pirdî yo.

De wayî, wayî, Silo feqîr, wayî!
 De wayî, wayî, Silo budela, wayî!
 Zalimê bolukbaşî destê mi be şimanê şimondî gire dayî
 Herme û boziyê min ê budelayî mosayî
 Domanê mi hûrdî yê, bawo dormê mi de berbayî
 Mi cuyab da Duzginê zerevêşayî
 Ez bi qurbanê mevzuatanê Kurêşê cerebîyayî
 Dar û bûdax ro mi birîya, bawo mi zîyar û dîyarî qedênayî
 Çixirî raye berde zalimê çêvêşayî
 Qilicê Mewrana mi ser ro şîkîyayî
 Xiziro cansivik reyşt, qapax da we, astara ver ra vindernayî
 Ewro hîrê roj û hîrê şewî kerdo binê linganê mi Vaşqerewanê nalê gayî
 Mi va cara xeta û guna mi çîna, hona nêverdiya re têla juyê teynayî.

Ma zilm û zordariya dewleta Tirkîya teyna qamçurgureten a? Êyî
 hetê ra xeznanê ser û binhardê welatê ma bêpere benê, hetê ra kî birran,
 dewan, koyan û deştanê ma bombe kenê û vêşnenê. şarê ma bi destê
 zorî êno nefikerdene. Naye ser ro kî pes û naxirî nêênê weyîkerdene û
 hêgayî nêênê ramitene. Milet vêşan, têşan û belengaz o. Nê dewan ra
 ju kî Goşkar o. Goşkar ke bi destê dewlete amê vêşnayene û talkerdene,
 Dewrêş Babayî na besta cêrî ser ro nivisna û vata:

Xebere amê ke rinde nîya
 Xebere amê ke zaf acî ya
 Hûkmatî emir do, dewa ma dewe ra vecîya
 Dewanê bîna ra vila bîya
 Bawo, dewa ma dertlî ya
 Bira, dewa ma dertlî ya.

Hewrî amayî ra, hewrê teng û tarî
 Tavîya torge xo şanito Koyê Goşkarî
 Vengê topa êno zê bilûskê wisarî
 Bawo, dewa ma dertlî ya
 Bira, dewa ma dertlî ya.

Na dewa hêsîr û feqîre
 Dewa ma dewe ra veta, bîya macîre
 Esetegî non wenê teva hêsîre
 Bawo, dewa ma dertlî ya
 Bira, dewa ma dertlî ya.

Tûmê to Goşkar Babayî⁽⁸⁾ dewe ra aseno
 Goşkar to rê her serre qurbana sare birneno
 Korwicax, ver ra çimanê to dewe vêşneno
 Bawo, dewa ma dertlî ya
 Bira, dewa ma dertlî ya.

No senê ortam o, çi be çi duzen o?
 Heqlî heqsiz kifşe nêbeno
 Tern û hûşk têde vêşeno
 Bawo, dewa ma dertlî ya
 Bira, dewa ma dertlî ya.

Ju cîranê ma şono Şemao⁽⁹⁾
 «Axir» vano «wertê qomî, lêwê werezan o».
 Ne kes keno mêyman, ne kenê cîrano
 Bawo, dewa ma dertlî ya
 Bira, dewa ma dertlî ya.

Dewrêş Baba demoqrat bîr însan o
 Cîranê ma bîyê pêrîşano
 Qaşo kîmlîgê ma de «dîn: îslam» nivisneno
 Bawo, dewa ma dertlî ya
 Bira, dewa ma dertlî ya.

Dewrêşî, hetê ra zilmo ke dewleta Tirkîya ardo re qomê mayê Dêrsimî
 ser, heto bîn ra kî bêbextî û fizilîya ke mavênê şarê ma de qewîmîya û

8. *Goşkar Baba*, dewa Goşkarî de zîyarêde namdar a.

9. *Şema*, dewêde Gimgimî ya. Girêdayê nahîyeya Wistikra Pîle (Çaylar) wa.

hewlîya dînan bi na cûre arda re zon:

Mi va yeman o. Heqo, yeman o
 şerê Dêrsimî şerêde yeman o
 Hên bîyo, bira birayî ser ro îfade dano
 De wayî, wayî, way liminê!
 De wayî, wayî, roja sîyayê!

Mi va hewrî vecîyayî, hewrê sîyayî
 Mi va hewrî vecîyayî, hewrê sîyayî
 Tîyarê Dêrsimî ser ra biyê vilayî
 Aşîra Wusêna û Demena kerda çar cayî
 De wayî, wayî, way liminê!
 De wayî, wayî, roja sîyayê!

Mi va hewrî vecîyayî hewrê surî
 Mi va hewrî vecîyayî hewrê surî
 Mi va tîyarê Dêrsimî ser ra nêkuwnê durî
 Vanê «Çewres çêna bakirîye destê jubîn gureto, xo eyşto çemê Muzirî».
 De wayî, wayî, way liminê!
 De wayî, wayî, roja sîyayê!

Mi va yeman o. Heqo yeman o
 Ordî gureto ma ser ra dorme qapan o
 Cayê de ra û olaxe ma nêdano
 Ê ma na fa qirkerden a, dayê, hetê ra kok û ferman o
 Hela şorê wertê erz û eyalî şîn û şîwan o
 Qemerê Cibrayîlî verê mixara de gino war o
 Xilemanê şêrê mino beran o
 Va «Hela goş re ser nê, vengê Îbîşê Sey Kalî êno,
 Mîrê mi se vano».
 Va «Îbîşê Sey Kalî xo şanito dîyarê Pîlxatûne⁽¹⁰⁾

10. *Pîlxatûn*, Dêrsim de, mavênê Îksorî û Zêle de yew (ju) ko yo.

Hem dano piro, hem qeyda vano».

De wayî, wayî, way liminê!

De wayî, wayî, roja sîyayê!

Îbîş Axayê mi, ordîyî zor kerdo, xo biçerexne pêy kemere

Ewro hucim kerdo qolê hetê Pêtere

Qurşina polate gina Îbîşê mi ro, ordî kewto dere

Nêzo kamî maya kore rê arda na xebere.

De wayî, wayî, way liminê!

De wayî, wayî, roja sîyayê!

Îbîş Axayê mi, Laçî⁽¹¹⁾ ver ra Suya Hîre⁽¹²⁾

Lacê mi herme û bozî şemernê we, koto pêyê tabure

Mi va «Biko, lerze meke, ravêr meşo, rew memire!

Ordîyê hûkmatî zaf o, dinya ma ser ro kerda sacîya sure».

De wayî, wayî, way liminê!

De wayî, wayî, roja sîyayê!

Dewrêş Babayî oncîya kilama «Fême» bi na rewşe ano re zon:

Fême⁽¹³⁾, Fême, Xelîl Axayê mi, cade o

Astorê Xelîl Axayê mi bioncê, ci nîşo rado

Bejna xo ya nazike ser ro tado

Xelîl Axa do kîştene, ci ra ne lac o ne ewlad o

De way Mîro⁽¹⁴⁾, Mîro, Mîro!

Zalimênî meke, dişmenê to Xizir o.

Fême, Fême, Xelîl Axayê mi, kaşî

Waye vana «Xelîl Axa do kîştene,

11. *Dereyê Laçî*, cawarê Demenan ra zêno û binê Îksorî de têkilê Çemê Muzirî beno.

12. *Suya Hîre*, verê *Dereyê Laçî* de nameyê cayê yo. Êno mana bereketî û ganîyî.

13. *Fême*, mintîqa Pilemûrîye de nameyê dewa Xelîl Axayî yo.

14. A cawar de çêyê Sosin Begî ra «Mîr» vacîyîno.

Ez kerda wayirê merex û taşî.
 Mîrî do kîştene, kerdo hedefê Memê Îlyasî
 Wile ke Mîrî dayî kîştene, mordemê bellîbaşî».
 De way Mîro, Mîro, Mîro!
 Zalimênî meke, dişmenê to Xizir o.

Fême, Fême, Xelîl Axayê mi, derd o
 Xelîl Axayî kurka Memedî ser ro sarê xo terdo
 Xelîl Axayî û Mîrî Baxira Sipîye⁽¹⁵⁾ ser de sondê Heqî werdo
 Mîr xayîn o, Heq Mîrî rê meverdo
 De way Mîro, Mîro, Mîro!
 Zalimênî meke, dişmenê to Xizir o.

Fême, Fême, Xelîl Axayê mi, dara teke
 Xelîl Axa şono Sola Koreke⁽¹⁶⁾
 Mîr Xelîlî rê virazeno deke
 Têl rûşneno mudirî rê, vano «Xelîl Axa êno, emşo egle meke».
 Xelîl Axayî danê kîştene, ceneza ser ro nanê ro çeke
 Waxto ke sîlahê Xelîl Axayî bibîyêne, hela kam bîyêne mîye,
 kam bîyêne vareke
 De way Mîro, Mîro, Mîro!
 Zalimênî meke, dişmenê to Xizir o.

Dewrêş Baba kilamê de, hetê hûkmatan ra xapitena mîletî bi zarava
 kirdaskî nîya ano re zon:
 Gundo, gundo, gundê me
 Gundo, gundo, gundîyê me
 Wele bîle tune bîrlîgîya me
 Xelq dixapîne min û te
 Ji me digre rayên me
 Waqa em ji hev kaş kirîye

15. *Baxira Sipîye*, mavênê Têrcanî û Pilemûrîye de Koyê Baxirî ser ro nameyê zîyar o.

16. *Sola Koreke*, nameyê cayê sole yo.

Hur bîye ser û çavên me
Wax, wax, wax gundîyê me!

Gundo, gundo, gundê me
Gundo, gundo, gundîyê me
Dora xwendinê unîversîta û fakûlte
Ew ji min û te re çî
Va ye li Îzmîrê, Anqerê, Îstanbulê, Maltepê
Zarê tirka sibê terin mektebê, êvarê tîn mala xwe
Xanîyên xwe bi kîrayê didin me
Mesref dibe mesrefa min û te
Wax, wax, wax gundîyê me!

Gundo, gundo, gundê me
Gundo, gundo, gundîyê me
Payîz e, berfê girtî ra û dirbê me
Anayase qanûnî qirêderan nade me
Nexweşek me hebe tawig dibe jîpa me
Îşê gayan bavokê min û te
Wax, wax, wax gundîyê me!

Gundo, gundo, gundê me
Gundo, gundo, gundîyê me
Dertlî Dewrêş hemû tiştan dibîne
Erbeqan royêk kevira temelê cîyêk datîne
Elezîzê vir da me nabîne
Bi nimêca ortê cadê me dixapîne
Wax, wax, wax gundîyê me!

Dewrêş Baba, rewşa milletî ya welat ra barkerdene kî nîya ano re zon:
Mi va ez ama ke ti çê de nîya
Marûmê, ez ama ke ti çê de nîya
Ondêr kozmagê bonî mi ser ro feteliya
Kamax hewnê şewan ro mi heremîya

De dilo hayê, dilo hayê!
Çito her juyê ma nîšto re cayê?

Surre êna, çiqas serdin a
Marûmê, surre êna, çiqas serdin a
Qarişê yara mi mebe, birîndar a, zaf derîn a
Hên ke jan dana, zê vara payîzî serdin a
De dilo hayê, dilo hayê!
Çito her juyê ma nîšto re cayê?

Mi va surre êna, surra pakayî
Marûmê, va êno, vayê pakayî
Şana ma, zê qirşanê payîzî kerdî vilayî
Jubîn ra visnayî lac û pî, wa û birayî
De dilo hayê, dilo hayê!
Çito her juyê ma nîšto re cayê?

Mi va va êno, vayê vart û vare
Marûmê, va êno, vayê vart û vare
Ondêra surra serdine şanena pelanê dare
Vanê «Emser qewmê ma nêşîyo ware».
De dilo hayê, dilo hayê!
Çito her juyê ma nîšto re cayê?

Tayê ma şîyê şehera, tayê ma şîyê qeza
Tayê ma şîyê dewa, tayê ma şîyê mazra
Waxto ke meyîtê ma bibo, çimê ma nêgineno re ceneza
De dilo hayê, dilo hayê!
Çito her juyê ma nîšto re cayê?
Mi va surre êna, surra vareşî
Ondêra surra serdine şanena her kesî
Derdê kam çînê şorê lêwê Baba Dewrêşî
De dilo hayê, dilo hayê!
Çito her juyê ma nîšto re cayê?

Dengbêj Dewrêş Baba

Eke dewî amayî vêşnayene, pes û naxire amayî talankerdene, tayê çare şarîstananê Tirkîya de vînenê. Kata? Îzmîr, Anqera, Îstanbul, Edena... şîyayena ê cayan çareserkerden a? Nê! Problemê bonan, cayê kar û gureyî vînitene kî hên rehet nîyê. Dewrêş Babayî kî zê zaf kesan kerdeyanê dewlete ra nesibê xo gureto. O kî zê zafîne ede Îzmîr de çare cêreno. Dewrêş, bi kilama «Çarşeme»yî çi hêketî ênê re sareyê xo ser, înan toreyêde eşkera tede ano re zon:

Mi va derd êno derdî ser de
 Mi xo rê di çimî viraştî na dere de
 Ju şarêde ma bî, taniş bî
 Va «Mamala bonanê xo mi ser ro verde».
 Mi va «Çi çax?»
 Va «Ya na sêşeme, ya na çarşeme».

Ax çarşeme, çarşeme, ti madax bê çarşeme!

Rojî şî, heftê şî, bî xêlê zeman

Çarşemî dest eman ha eleman!

Mi va «To mamala bona se kerde?»

Va «Kulî bîyo temam».

«Ma ti kêyî ana?»

Va «Ya na sêşeme, ya na çarşeme».

Ax çarşeme, çarşeme, ti mêrat bê çarşeme!

Ondêro çarşeme bî roja hat û natî

Wisar ma ser ro ame, şarî kemerî eyştî ci bonî viraştî

Xebere dê Lacêşuyanî⁽¹⁷⁾, ê qewatî

Pêro sebebê mi çarşeme.

Ax çarşeme, çarşeme, ti ondêr bê çarşeme!

Tirkî reîsê ma ra vanê Lacêşuyanî

Ê kutikî verdayî ma bêdîn û bêîmanî

Ma ser ro bî axirê zemanî

Pêro sebebê mi çarşeme.

Ax çarşeme, çarşeme, ti madax bê çarşeme!

Kutika zomp guret, qorê dîwarî şikit, berd hatan sere

Bî çatî ro, çatî xij bî şî dere

Kiremîtî ser ro kerdî zê zilb û wele

Pêro sebebê mi çarşeme.

Ax çarşeme, çarşeme, ti madax bê çarşeme!

Şan o, va êno, cênîya va se lembe tafi

Domanî berbenê, cayê dîna kotî rafi

Şewe şîye, astarî ma ser ro bî zafi

Pêro sebebê mi çarşeme.

Ax çarşeme, çarşeme, ti ondêr bê çarşeme!

17. Qesta dêyî reîsê Çiğli ya Îzmîrî «Çobanoğlu» yo.

Dinya kamaxe bîye teng û tariye
 Serê holika kemerine mi bi naylon kerd siye
 Vayî da piro, bîye şîrpîn û nalîye
 Şîrpîna naylonî hatan mala bîne şîye
 Pêro sebebê mi çarşeme.
 Ax çarşeme, çarşeme, ti madax bê çarşeme!

Qudretê Îlahî ra varê na şîliye
 Her heba ondêre qasê balîye
 Têrmaşe dês û dîwaran ro neqetîye
 Pêro sebebê mi çarşeme.
 Ax çarşeme, çarşeme, ti mêrat bê çarşeme!

Kewta wertê cila tenê xilmaş bîya
 Ondêro suyax têv ra dîwarî şequetîya
 Gina qafika mi ser ro, pijikîya.
 Pêro sebebê mi çarşeme.
 Ax çarşeme, çarşeme, ti kamax bê çarşeme!

No çarşeme çik o? Her kes zano ke Mûs⁽¹⁸⁾ o
 Kam ke nêzano wa bimûso
 Ondêra zure dişmenê Heq a, hem meslego pîs o.
 Pêro sebebê mi çarşeme.
 Ax çarşeme, çarşeme, ti madax bê çarşeme!

Ondêro çarşeme bî roja hat û natî
 Fîştî re xo ver berdî des û ponc magnatî
 Mi va ez xebere bidî kulî welatî
 Êndî kes mepoco xaşilanê Qereçarşemeyê Martî
 Pêro sebebê mi çarşeme.
 Ax çarşeme, çarşeme, ti ondêr bê çarşeme!

18. No mordem dewa Kovike ra (Gimgim de) yo. Nika Îzmîr de malîya de xebe-
 tîno.

Cênîya domanî kerdî virana (virara) xo, domana rê lorna
 Mi qayt kerd ke yawaş yawaş varna
 A esna de Dewrêş Baba xêlê dejna
 Pêro sebebê mi çarşeme.
 Ax çarşeme, çarşeme, ti madax bê çarşeme!

Welatî ra durîkewtene xêlê zor a. Ewro bi mîlyonan şarê ma, bi zor
 hardê pî û kalikan ra bîyo nefî û bi hezaran kîlometre durî kewto.
 Dewrêş Baba, hesretmendena welatî kî bi no qeyde ano re zon:

Mi va nalet şoro topraxa Yunanî⁽¹⁹⁾
 Te de ne estê gêrçegî ne estê zîyarî
 Kewto re mi virî welatê baw û kalî
 Mi va nesîb bo to ser de bêrî, bêrî
 Mi va şopê welatî ser de bêrî, bêrî.

Mi va welat durî yo, pê xêlê koyan o
 Kes bi derdê zerê kesî nêzano
 Merdene pê goşê ma der a, Heq bizano
 Mi va nesîb bo to ser de bêrî, bêrî
 Mi va şopê welatî ser de bêrî, bêrî.

Şorî Gestemerde, Mekanê Bimbarekî⁽²⁰⁾
 Şorî Keça⁽²¹⁾, dîyarê hewşa verê Dara nê Gerçegî
 Şorî Goşkar, dîyarê hewşa verê kêleka Kalikî
 Mi va nesîb bo to ser de bêrî, bêrî
 Mi va şopê welatî ser de bêrî, bêrî.

19. Qesta Baba Dewrêşî Îzmîr o.

20. *Gestemerde*, dewêde Gimgimî ya (dewa min a). *Mekanê Bimbareki*, ede
 Gestemerde de bonê Alî Axayî yo kan de teberikê Weysilqiranî yo.

21. *Keça*, dewêde Gimgimî ya. Dara Gerçegî kî corê dewa Keça de ya û zîyara
 Çadîr Babayî ya. Viranê awa serdine çundeyê dê ra vecîna.

Şorî dîyarê mexbera Hazir Babayî⁽²²⁾

Ser ro êna na surra vayî

Defêna ma şîme qurbanê Goşkar Bavayî

Mi va nesîb bo to ser de bêrî, bêrî

Mi va şopê welatî ser de bêrî, bêrî.

Mi va bêrî şorî waranê diyarî

Cîranî benê top, seba qurbana şonê wertê malê şanî

Kewtê re mi vîrî cîranê baw û kalî

Mi va nesîb bo to ser de bêrî, bêrî

Mi va şopê welatî ser de bêrî, bêrî.

Rojê nê rojê çixirê ma kuwno re qerbista

Meyitê ma nanê re serê çar dara

Vanê «Dewrêş Baba bîyo meymanê mezela».

Mi va nesîb bo to ser de bêrî, bêrî

Mi va şopê welatî ser de bêrî, bêrî.

Hardlerz ke 1966 de Gingim de bî, bi hazaran kes merd. Şare ma bêçê, bêwayir mend. Dewleta Tirkîya hetkarîya ejnebîyan nêdê miletî û ci re kî çeyî nêviraştî. Şare ma yê Gingimî hatan ewro kî binê baraqan de îflaye xo rameno. Dewrêş Babayî hêketa hardlerzî bi zarava kirdaskî nîya arda re zon:

Limînê, limînê, limînê, limînê!

Limînê, limînê, wêy limînê!

De mi go Varto bû gola xwînê

Derdê sala îsalî xwe daye serê vê birînê

Limînê, limînê, limînê, limînê!

Derdê ternan û gencan ra hêywax û hêy limînê!

De min go çi tifaq e hatîye ser bêterê

22. *Hazir Baba*, koyê dewa Gestemerde ser ro nameyê zîyar o. Dewên dormeyî her serre şonê ser û ci rê qurbanan kenê.

Cenazê ter û ciwanan kişand va bêderê
Derdê sala îsalî mîna derba vê xençerê
Çerek xwe bide ser dil û cîgerê
Limînê, limînê, limînê, limînê!
Derdê ternan û gencan ra hêywax û hêy limînê!

De min go depremek çêbû ha li van cîya
De min go xanî-manî hey limînê tev ricîya
Bona ternan û gencan dar û kevir helîya
Limînê, limînê, limînê, limînê!
Derdê ternan û gencan ra hêywax û hêy limînê!

De min go depremek çêbû li Vartoyê, wêy limînê! Nîvro şun da,
De min go xanî-manî hilweşîya, ter û genc man di bin da
Kula ternan û ciwanan, Rebîyo, maye di dil da
Limînê, limînê, limînê, limînê!
Derdê ternan û gencan ra hêywax û hêy limînê!
De min go depremek çêbû li Vartoyê, depremek pir xedar e
De min go derdê taleban û mekteblîyan e
Qelem û defterê gelek heban di mal de mane
Limînê, limînê, limînê, limînê!
Derdê ternan û gencan ra hêywax û hêy limînê!

De min go depremek çêbû li Vartoyê, duman rabû li roelayê
Derdê Vartoyê wek derdê Ana Fadîmayê
De min go roja ku Şa Huseyîn şehîd bû li Kerbelayê
Limînê, limînê, limînê, limînê!
Derdê ternan û gencan ra hêywax û hêy limînê!

Ma çekuyî teyna feqîrîye, belengazîye û zordarîye ser ro ênê
gurenayene. Lêweyê nînan de, bengîtîye û şabîyene ser ro kî vacîyînê.
Dewrêş, bengîtîya di zerîyan nîya ano re ziwon:

Mi va Canê, Canê, melema mi Canê!
 Çimê to ke siya, bûrîyê to qeytanî
 Bêçikê to barî yê, zê qelema destê waliyê Erzinganî
 Sirotê to ke sur ê, zê saya Gûmişxanî
 Mi va nata şîya ke lewê panî
 O lewê ma bî qir û qotik, kewt wertê der û cîranî.

Ez cêr ro amêne, mi bi kardî darik tayştê
 To verê çêverî de, xo rê pûçik virayştê
 Erê Canê, aqilê mi ke no aqil bîyenê
 Ez amênê, mi ti xo rê wayştê
 De Canê, Canê, melema mi Canê!

Bejna to ke rind a, zê qewexa serê tûmî ya
 şar çi vano vaco, mi rindîya to bi çimî dîya
 Piye to dano bido, eke nêdano, bikuyo teselîya ma
 Honde ke rayan ra ama-şîya, qor û qenaste ra bîya
 De Canê, Canê, melema mi Canê!
 Germê peroji de Cana mi nîştê ro sacî ver de,
 Nêzo xedera çi vato, hêstra varnena sirotanê zerda ser de
 Mi va «Lawo, şima ke ci ra bêzar ê,
 Destê daye bice, zê şamîya merda mi rê tever de».
 De Canê, Canê, melema mi Canê!

Canê, mi va aşme vecîya, bîya çila
 Ez verê çêverê pîyê to de bîya qila
 Mi rê çêver bike ra
 Sate nêbîyêne kutikanê şima ez kerdê vila
 De Canê, Canê, melema mi Canê!

Verê çêverê çê pîyê to de çifte kemerî
 Canê, mi rê çêver rake, hona ke aşme kewta binê hewrî
 Va «Çê ma seba to kerdê pêy çêverî dar û kemerî».
 Mi va «Ti zere de bifeteliyê, ez tever a çi wele xo ro kerî?»
 De Canê, Canê, melema mi Canê!

Ez şîya ke Cana mi çê de nîya
Ondêr kozmagê bonî mi ser ro feteliya
Heşê mi amê-şî, ez gina war o
Sarê mi gina kuçika pêy adirî ro, didanê mi şikîya
Ez şîya lêwê mela û şêxa, mi va «Gonîya didananê mi çik a?»
Va «Gonîya didananê to, Cana to be xo ya».
De Canê, Canê, melema mi Canê!

Va ke «Wa bo, wa bo, mîrê mi, wa bo.
Mîrê mi bêro verê çêverê ma de pîya bo,
Ronênîya koreke mîrê xo rê pocî, wa îştâ mîrê mi yabo.
Di zereyî ke jubîn ra haştî bê, wa emşo nêbo şewêna bo».
De Canê, Canê, melema mi Canê!

Dewrêş, kilamê bîne de onciya di zerîyan nîya ano re zon:

Rinda mi amê bonî ser de
Gula mi amê bonî ser de
Puçik virazena di xo ver de
Kam ke wertê ma de şeytanênî keno
Hard bilerzo, bon bêro ser de.
Ax welat, welat, welat, welat!
Derdê to ra mîyanê mi bî di qat!

Gula mi porê xo munito
Rinda mi porê xo munito
Gulê, Heq bo, zerîya mi kota to
Seba rindekîya to ra
Çemê Goşkarî vindeto
Çemê Muzirî vindeto.

Gula mi, mal amê, malê perojî
Rinda mi, mal amê, malê perojî

Mal şanito verê verojî.
Xizirî miradê ma bikerdêne,
Qe kî emrê ma bibîyêne hîrê rojî.

Gula mi, mal amê bêrîye
Rinda mi, mal amê bêrîye
Gula mi, helba şitî şanita hetê sîye
Xo rê hêdî şîya verindîye
Mi va ez çîyê vana ti memiradiye.

Û Dewrêş Babayî ra çand şîhîrên bînî:

Çi şivano ho ke ho ke
Berê pezê xwe berjêr ke
Dibên delalîka dilê te nêxweş e
Xwedê şîfa û xêr ke
Eman eman ez birîndar im.
Gimgim persena, çiftê rayî
Heq kula xo bikero çê hukmatê nikayî
Her û kutikî ma ser ro kerdê axayî
Eman eman şîwar ez im.

Koyê ma persena, bine hênî
Pa çerenê cin û pêrî
Xwezila ez bibîyêne şuyane
Ti bibîyêne serbêrî
Eman eman ez birîndar a.

Koyê Mama Xatûne persena, Koyê Hortî
Mi sond werdo, ne şona Têrcan, ne şona Kortî
Kam ke mavênê di cana de şêytanîye keno
Veco firingzametî, derdo kotî.

To sare ra temezîya keske
 Misînê xo bice, şo hênîyê binê dewe
 Awe bîya mi dest ke.
 Waxto zerîya to esta, vace «Zerîya mi esta».
 Waxto ke zerîya to çîna, vace «Zerîya mi çîna».
 Çand qesanê pîsan mavênê min û xo ke.

Dewrêş Baba, wazeno ze tûrîst bêro Almanya. Xêlê hêketî êne re
 sareyê dêyî ser de. Na hêketa xo bi kilama «Çeqel»î ano re zon:

Hênî zerê mi de şewerîya
 Va «Şorî wertê qomê ma yê Almanîya».
 Mi serê xo guret çê xo ra vecîya
 şîya nêşîya şansê mi nêşuxulîya
 Raştê polosê çeqelî bîya.
 Dêrdê to çeqelî, çeqel, kula to çeqelî, çeqel!

Alî Eskerî va «Dêwuzê to çiqa ro?»
 Mi va «Pon sê marqê gawiran o».
 Va «Dêwuzê to şenik o, tersen ke to raçarno».
 Pon sê marq da mi, va «Nêbo pêrîşano».
 Mi çi zana ponsê marq çeqelî rê beno tîkano
 Çeqel mi qaçaxçî zano.
 Dêrdê to çeqelî, çeqel, kula to çeqelî, çeqel!

Çeqelî paseportî guretî araştirmîş kerdî
 Mi ra tayê çî pers kerdî
 Mi zon nêzana, ti bê diyarê min û nê derdî
 Mi bêçîkê xo çeqelî rê ardî-berdî
 Ci rê bi bêçîka tarîf kerdî.
 Dêrdê to çeqelî, çeqel, kula to çeqelî, çeqel!

Çeqelî perê mi guretî, kerdî sayî
 Mi de perê zêde vecîyayî.
 Sarê xo hejna, çimê xo yê jengî tadayî
 «Soxuk damga» kerde destê xo, mi îda kerde, va «nayîn nayî»
 Mi dawa çeqelî dê Îsayê Rohelayî
 Belko çeqelî bikero rayştê belayî.
 Derdê to çeqelî, çeqel, kula to çeqelî, çeqel!

Ti teze bê diyarê min û nê derda
 Çeqelî ez eşta nezaret, heyşt-new sahatî tede verda
 Leyrê kutikî cixarê cêve mi de nêverda.
 Derdê to çeqelî, çeqel, kula to çeqelî, çeqel!

Di kamaxê nezaretî de bîhngirtî bîya
 Teselîya mi kewte, lingan ser ro ama-şîya
 Hêbeta ra bira, bira, araq de fatasîya
 Vêşaniye ra zerê mi xewerîya
 Bêçike nêyî re zîl, juyê herîşahajhik çêver de vecîya
 Mi be dest îşaret kerd: «Bi peranê mi tayê non mi rê bîya.»
 Leyrê kutikî lew verda ro, mûrizîya.
 Derdê to çeqelî, çeqel, kula to çeqelî, çeqel!

Kamaxê nezaretî de menda danê şanî
 Hêketa mi bîye hêketa Welîyê Feqsilemanî
 Dewrêşo feqîr pêyser ruşna Yeşilkoy Hewaalanî
 Ayê çeqelî, naletî şoro ewrayê çeqelî.
 Derdê to çeqelî, çeqel, kula to çeqelî, çeqel!

Dewrêş Baba ke turîst êno Almanya, nasêde dêyî xo ci ra dano we û
 nêşono êyî nêvîneneno. Na juye ginena re cîgeranê dêyî ro û hêketa xo bi
 zarava kirdaskî nîya ano re zon:

Gelo yema, çima awha bû?
Sal û zeman çiqas xirab bû
Tu çuyî Almanya, bona çend qurişan
Dostîya min û xwe poşman bû.

Tê bîra te ez şivan bûm, tu golikvan bû
Em her du li ber sur û serma bû
Gorên me qetiyabû, em pêxwas bû
Ecêba Xwedê, tu dibê «Ez te nas nakim»!

Em salek çûn deşta Mûşê tirpan çiniya
Ehtaciya dinyaligê me neqedîya
Wê payizê em hev ra westîya
Heyan Gamêşqiran qedîya
Ecêba Xwedê, tu dibê «Ez te nas nakim»!

Tê bîra te? Havînê golika moz kir,
Xwelî li ser piştîya xwe qîloz kir
Gava tu digîriya, hêsîrên çavê te gîlor kir.
Ecêba Xwedê, tu dibê «Ez te nas nakim»!

Ez û te dostê hev û du bû
Li ser masêk mîna du bira bû
Teze du salê te temam bû
Ecêba Xwedê, tu dibê «Te nas nakim»!

Şeref rind e, vîjdan tişteke baş e
Bo çend qurişan dilê xwe neke waswase
En sonîye de çend mêtro kiras e.
Hîkmeta Xwedê, tu dibê «Te nas nakim»!

Salek em çûn vîlayetê bo qezenc û îşê
Çend şevan em man li Xana Teter⁽²³⁾ li vîlayeta Mûşê

23. O taw Mûş de nameyê xanî bîyo.

Tê bîra te? Banga me fikir digot «boş kîşî».
Ecêba Xwedê, tu dibê «Te nas nakim»!

Salek ez honaz bûm, tu boçikçî
Nîvroya me dereng ket, em çiqas bûn birçî
Wê danê êvarê, tu jî me re bûyî «suçî».
Ecêba Xwedê, tu dibê «Te nas nakim»!

Bi qirawetê nebe guvenê, vava li hustîye bîrîncî sinifê de heye
Mirov bi fotêr-du fotêran nabe însane
Şeref û vîjdan tacê hemûyan e.
Ecêba Xwedê, tu dibê «Te nas nakim»!

Dewrêş Baba dibê «Ya Rebî,
Tu îmana xwe ji me negrî!
Tu çuyî Almanya, bo çend qurîşa dostîya min û xwe birî.
Ecêba Xwedê, tu dibê «Ez te nas nakim»!

XERÎB Û NASÎB

Arêkerdax: Seyidxan KURIJ

Cayk benû, cayk nibenû, yew dewi di yew cinîyek û myerdê xwi û yewi zi lac yin bênî. Namê inî lacêk Xerîb û. Xerîb hama qijkek û may yi mirena, wi yetîm mûnenû. Pî Xerîb yew mudet cuwa pê newe ra zewiciyenû. Cinîya newî yew ser cuwa pê welidiyena, ci ri yew lac benû. Yi namê inî lacêkî zi Nasîb nûnî pa. Xerîb û Nasîb piya benî pîl, piya kay kêni, piya şinî bizyûn veri. May Nasîb zaf hol miqatê lac xwi bena, tim û tim çîyo weş dûna Nasîb û Nasîb zaf nixebitnena. Cinîyek dûmarri Xerîb a û sê dûmarri zi ûnîyena Xerîb ra. Ya Xerîb zaf xebitnena, qet hol miqatê yi nibena, zaf ray nûn ci nidûna û guro zuar dûna yi kerdiş. La hûncî zi Nasîb zaf neçar û, feqîr û; ti vûn inkê pay ra qeldîyenû. La Xerîb maşallah dest û pay û, qilow û, yewdo derg û dila wû; kî qîmiş nibenû biûnû tira.

Yew ruej cinîyek Nasîb û Xerîb şawena miyûn biri ki yi çarûn, kueliyûn arye dî.

Yi şinî miyûn birûni di çarûn dûnî arye, a hel yew merdimo kokimo êrdîşsipyê yin a veciyenû.

Ini merdimo kokimo êrdîşsipyê hê vêr venda Nasîb dûnû, vûnû:

-Biko, bîye mi ini dere ra veci, ez kokim a, ez nieşkêna bîyêrî cuar.

Nasîb vûnû:

-Hadê owca ra! Yûna gurê mi çîn û ez yena tu dere ra vecena?

Êrdîşsipyê ina duerim venda Xerîb dûnû, vûnû:

-Biko, xêr xwi ti bîye mi îta ra veci, ez êxtîyar a, ez nieşkêna pê lingûn xwi ini qayme wo vecî cuar.

Xerîb şinû dêst kokim tepişenû û yi dere ra vecenû. Ti nivûnî ini merdim Xizir û. Xizir yew ga dûnû Xerîb û yew qişwelek veciyena, her perr benû tuez û dumûn; kokim bînate ra daryenû we. Wir di biray çarûn xwi dûnî arye û gêni şinî kîye.

Êstiryûn inî gay ra şit û şeker yenû.

May Nasîb tira vûna:

-Oxil, şima qê ehend kotî erê?

Nasîb sebêb erêkotiş yin may xwi ra nivûnû.

Ruej ina viyerenî şinî. May Nasîb hûnc werûn en weşûn dûna lac xwi, miqatê yi bena, la lac yay qet xwi nînû, hûnc neçar mûnenû. Cinîyek qet çî wêr Xerîb nidûna, la hûnci zi Xerîb rueji b' ruej yenû xwi, benû qilow.

Cinîyek ûnîyena ki ina nibenû, ruejêk myerdê xwi ra vûna:

-Ma wir di qicûni ri zi bin erdi di yew hucra virazî û nûn û owkê yin yew şebak ra bidî ci, bêlka hal yin holi bû.

Xeberê myerîk ina hesûdê cinîyek ra çînî ya. Wi zi ini fikir cinîyek munasib vînenû. Wi ûnû Xerîb û Nasîbî ri bin erdi di cîya-cîya yew hucra virazenû û yin kenû zerrê hucra.

May Nasîb yi ri her ruej çî weş pocena û pa şırne û fêkî ya ci ri bena, dûna ci. La ya Xerîbî ri nûn wişk-biring û pişyerdê xwi bena. Xerîb ini çî cinîyek niwenû. Wi êstiryûn gay Xizir ra ruej hîrye cem şit û şeker şimenû. Îni ga qet niverdenû heywûn dew bîyêrî nîzdî hucray Xerîb, la heywûn dar-dûmarê hucray Nasîb pê sil û ryexê xwi ya berbat kenî.

Îno bînate ra yew aşm viyerenî. May Nasîbî kêf kena, vûna sinî nyeb' inkê Nasîb amo xwi, gueşt girotû; Xerîbî zi bû neçar, guêşt yi şû, estê yi mendû.

Yew ruej cinîyek û myerdê xwi şinî ki Xerîb û Nasîb bin erd ra vecî. Yi yew bendo bari û yew bendo qalini zi xwi di tê bînî. Yi hê vêr şinî sêr hucray Xerîb û venda ci dûnî, vûnî:

-Oxil Xerîb, ma amê tu vecî. Ma tu ri bênd bari dergiri nûni zi bênd qalin?

Xerîb vûnû:

-Ez merdim bênd barî ya? Mi ri bênd qalin bişawiyeni.

Dûmarî Xerîb kêf kena xwi b' xwi vûna «Înkê sinî nyeb' Xerîb bû zeîf, hendi go pay ra niqêldîyen. Sînî nyeb' lac mi hêna hol û.»

Yi bênd kêni war, Xerîb bênd tepişenû û veciyenû teber ki maşallah Xerîb bû yew xuert babeegît. Cinîyek şaş bena.

Na ray yi venda Nasîb dûnî, vûnî:

-Oxil Nasîb, ma tu ri bênd barî dergiri nûni zi bênd qalin?

Nasîb ra yew nuzî yena, hendi go vêng yi veciyenû, vûnû:

-Dayê, mi ri bênd barî berziyeni war.

Yi bênd barî erzenî war û Nasîb vecenî.

Nasîb bû feqîr, guêşt yi şû estê yi mendû.

Cinîyek daymiş nibena, Nasîb ra vûna:

-Oxil, ez ehend miqatê tu bîya, mi tu ri tim û tim çî weş, gueşt, çî rûnin pot şawit; mi tu ri şîrne, fêkî şawitî la mi Xerîbî ri tim û tim nûn wişk şawit. Hûnc Xerîb bû qilow û ti feqîr mênd. Înî gurî di yew karmat esta.

Înî ser Nasîb dest ci kenû mesela xwi û Xerîb may xwi ra vûnû. Waxti go wi û Xerîb şî çarûn, sînî yew merdim êrdîşsipe ame û ga da Xerîb, wi may xwi ra vûnû.

Cinîyek ca di xwi nûna niweşî. Ax kena, wax kena, kufena, nalena; kuwena miyûn cilûn, xwi kena meyît.

Myerdê yay vûnû:

-Cinîyek, se bi, çinay tu est?

Cinîyek vûna:

-Myerik, ez zaf niweş a, ti gereka mi ri Gay biyêr sara bibirnî.

Pî Xerîb yew merdim feqîr, belengaz û kav û û cinî xwi ra zaf tersenû. Wi vatê cinî xwi mecmur qowil kenû. Şinû Xerîb ra musaade wazenû, vûnû:

-Biko, dûmarrî tu niweş a û darî yay zi guêşt gay tu yo. Ez tu ra reca kena, ti musaade bikîrî ma inî gay sara bibirni.

Xerîb niwazenû ki semêd dûmarrî xwi ya gay xwi sara bibirnû. Wi him gay xwi ra zaf hes kenû himi zi xwi ra dûmarrî yi yi ra qet hes ni-kena; ayay ra wi qet niwazenû gay xwi dûmarrî xwi ri qirbûn kirû. Wi bermenû, zurenû, kuwenû pî layk, la çare nivînenû; mecmur sarabirnayiş gayi ri razî benû.

Pî Xerîb şinû gay byêr ûnû, erzenû erd, kard erzenû ci la kard nîgena. Yi kîye di çiqas kard estî ûnî, erzenî ci la nieşkênî gay sara bibirnî. Şinî kê cîrûnûn ra çend heb kardûn bînûn ûnî ceribnênî, la hûnc nieşkênî gay sara bibirnî.

Ti nivûnî Xizir waxti go ga dawû Xerîb, yewi zi kard pa daya ci û

Xerîb ra vatû:

-Bye ina kard rî erdî di ço kard sarê inî gay nibirnena.

Înî vatey Xizir o waxt Nasîbî zi eşnawitû. Nasîb şinû ina mesela may xwi ra vûnû. Înî ser pî û dûmarî Xerîb zaf zuar nûnî Xerîb ser, wazênî yi ra kard bigîrî. Xerîb niwazenû kardê xwi bidû yin la yin dest ra nixelisyenû, mecmur mûnenû kardê xwi bidû yin.

Xerîb zaf qehrîyenû, xwi ûncenû yew kuese û bermenû. Ga inî hal Xerîb vînenû û zaf qehriyenû. Wi şinû Xerîb het, yenû zûn û Xerîb ra vûnû:

-Ti yew tencirê wel bîya vêr pirnikê mi, yew tencirê qumî zi bîya vêr lingê mi û ti zi biniş mi, êstiryûn mi tepiş, cuwa pê kard bidî yin.

Xerîb dûmarî û pî xwi ra vûnû:

-Şima gereka yew tencirê wel bîyarî pirnikê gay ver ruenî û yew tencirê qum bîyarî lingûn gay ver ruenî; ez o waxt eşkena kard bidî şima.

Yi inî waştîşê Xerîb qowil kenî. Xerîb kard dûnû yin.

Yi ûnî yew tencirê wel pirnikê gay ver nûnî rue û yew tencirê qumî zi lingûn gay ver nûnî rue. Pî Xerîb kard genû, wazenû ki berzû mil gay. Ga wel pif kenû û lingûn xwi dûnû tencirê qumi ri qum kenû vila. Her ca tuez-dumûn miyûnî di mûnenû. Ga û Xerîbî zi ina firset ra îstîfade kenî û fir dûnî şinî. Yi ziyed şinî, kê mî şinî, yew mera di vindenî.

Îta di ga vûnû:

-Ez îta di binê çerena. Ti zi şue ina darê qawax a biûnî nat û wet xwi ra, taway estû, çinû.

Xerîb şinû qawaxe ser, lewê qawaxi di vindenû û ûnîyenû dar û dûmarê xwi ra.

Yew mudet cuwa pê ga venda Xerîb dûnû, vûnû:

-Ço estû, çinû?

Tûm a hel wet ra yew çî yenû. Yew lêw inî çî azmîn ra têrûn dûnû arye, yew lêw yi zi erd di çî kot ver a, dûnû arye wenû û hêt yin a yenû.

Xerîb gay ra vûnû wet ra yew çî ho yenû, hal-hewal yi ina wû.

Ti nivûnî ini yew dyeb û.

Dyeb yenû yin ra benû nîzdî, sinî go çim ginenû gay, ca di hergal kenû gay ser.

Dyeb û ga yewbînûn gê nî, yewbînûn zaf bînî-ûnî. Yew mudet cuwa

pê wir di zi qefiliyênî, hilik û bilik ra kuwenî; wir di zi benî têsûn. Yi qoxe ca verdenî, vûnî ma şimi owk bişimi.

Şinî vêr owk, dyeb vûnû:

-Gereka ez hê vêr owk bişimî!

Ga vûnû:

-Nye, ez hê vêr şimena!

Dyeb gay ra vûnû:

-Ez suez dûna tu, ez musaade kena min a pê ti bişimi.

Ga vûnû:

-Ez qowil kena, wa sê tu bû. Hê vêr ti owk bişimi, cuwa pê zi ez şimena.

Dyeb owk şimenû, la waxti go dor yena gay, niverdenû ga owk bişimû.

Înay ser yi hêna erziyênî yewbînûn. Yi xêliyêk waxt yewbînûn benî-
ûnî, dyeb gay erzenû erd û nişenû ser a. Dyeb wazenû gay bikişû, ga
dyêb ra vûnû:

-Madem ti mi kişenî, sêr ina dar a yew merdim estû; ini merdim hê
vêr yemûnêt Hûmay o, cuwa pê yemûnêt tu yo. Ti gereka wahar inî
merdim vecî.

Dyeb gay kişenû û veng kenû Xerîbi ri, Xerîb ra vûnû:

-Hê, ya merdim, ti dar ra bîye war!

Xerîb tersûn xwi ver dar ra nînû war. Dyeb hêna venda Xerîb dûnû,
vûnû:

-Hê, ti! Xatir gay byêr nyebîn mi tu zi werdîyeni, lakîn mi suez da
gay, ez qariş tu nibena.

Xerîb mecmur mûnenû dar ra yenû war. Dyeb Xerîb genû û tê benû
kueşkê xwi.

Wi pyerê meftûn xwi zi dûnû Xerîb û Xerîb ra vûnû:

-Ez inî astuwarûn teslîm tu kena. Ti gereka hol biûnî inî astuwarûn
ra. Ti gereka tim û tim wêr yin bidî ci, ti gereka her ruej yin timar bikî-
rî, qeşawin bikîrî.

Dyeb pyerê xwiyûn xwi zi Xêrîb ra vûnû. Eger wi vacû «ez ro yena
kîye», wi erê yenû kîye.

Xêrîb miyûn astuwarûn di zaf hol ûnîyenû astuwara sipî ra, çimkî
wi wazenû ina astuwar nişû û îta ra biremû şuerû. Îna rueji b' ruej vi-
yerenû, bînate ra xêliyêk waxt viyerenû. Ruejêk dyeb kîye ra kuwenû

teber, wi Xerîb ra vûnû:

-Ez ha şîna sêd la ez êr lez gêrena a yena kîye.

Xerîb wazenû a ruej biremû. Wi mefte dînû yew beri ri bêr kenû a ki çi vînû! Wade ho pirrê altunûn o. Her pêrr wadî di altun beriqiyênî. Tayn mûnenû Xerîb eşqûn ra xwi ra şuerû. Neyse ki wi xwi ûnû pyeser. Galûn ûnû, altunûn kenû zerrê galûn, galûn erzenû astuwara sipyî ser, nişenû astuwar û remenû şînû.

Xerîb remenû şînû, xelisyenû û a ruej a pê yew heyato mesud viyer-nenû.

Mi ra zur, Hûmay ra raşt,
Mi yew taway helaw viraşt,
Mi gueştarûn ra kerd raşt*.

* Na estanike (sanike) Çewlîgî di vajiyêna.

FERHENGEK

astuwar: estor, astor, istor, ustor, ûstor

bêlka: beno ke, belkî, belkîya

biko: lero, lêro, leyro, oxil

binate: miyan, beynate, beyntar, bênate,
mabên, mawên

bye: bê

byêr: berr

cinîyek: cinêki, cenêki, cenike, cênike

cuar: cor

cuwa pê: tira pey, tera pey, ci ra pey, dim a,
be'dê coy, ba'dê coy, ba'dî cû, o ra têpya

ço: yew, çew, çow, jew, jû, zew, zû

duerim: dorimi, donimi, donim, dolime,
duenimi, ray, rey, gilangi, gelanke, gerange,
hewi, how, fini, fin

dûmare: dor û ver, dor-mar, dor-mare, dor-
mali, dor-me

dûmarri: damerrî, dêmarri, domarri, mêrrî

dyeb: dêv, dêw, dêb

ehend: ende, endi, hend, hendi, honde

êstiri: esterî, îştîrî, qoç

go: ko

gueştar: goşdar, goştaritox

hel: helî, hili, game, wext

hê: hîna, hina, hona

hêna: reyna, rayna, gilana, fina, hewna, howna,
hona

hûnc: ancî, oncî, ûncî

karmat: keremate, kermati

kueşe: koşe, goşe

kueşk: koşke

mefte: mifte, kilît

nat û wet: nat û wat, nat û bot, nat û dot, naşt
û daşt, naşt û aşt, aşt û naşt, naşt û başt

ni-: nê-
niweş: nêweş
nûni: niyan, nîya, nya, nê, yan, ya
perr: pol, het
pye: pê
pyeser: pêser
qefeliyayîş: qefiliyayene, qefeliyayêne, qefal-
yayîş, betiliyayîş, beteliyayîş, 'eciziyayîş,
'ediziyayîş, 'edizayîş
qeldîyayîş: qelibîyayîş
qê: qey
qilow: qelew
qirbûn: qurban, qirban, qirbon, qirvan, qurba,
qirba, qirbo, qirbû, qirva
qirbûn kirû: qirban kû, qirban ko, qirvan
kero
qowil: qebul, qewul
qoxe: qewxe, qowxe
rûnin: ruwenin, riwenin
ryex: rêxe, rêxi
sara birnayîş: sare birnayene, sere birnayîş,

sere cikerdiş
sê: sey, zey, zê
sêd: seyd
suez: soz
tê: tey, teyî, têt, tewr, tewlî, reyra, reydi
tê berdiş: têt berdene, tey berdiş, reydi
berdiş, reyra berdiş
tûm: tam, tom
viyernayîş: viyarnayîş, vernayîş, ravêrnayîş,
ravernayîş, raviyarnayene
welidiyayîş: gede ardiş, qeçek ardiş, cêra verra
diyayîş
wet ra: a het ra, daşta, aşta, başta, bota, dota,
wat ra
wi: o, û, ew, aw, we, ay, yo, yû, wo
wir: her, hur
wir di: her di, hur dî, wir dî
xêliyek: xeylêk, epey
yi: ey, yê, hî, jey, ê, êy, êyî, ay
yûna: yewna, jewna, jûna

TERTELÊ 38Î RA MA KÎ BARA XO GURETE

Amadekerdax: Mûnzûr ÇEM

M. Çem: *Xo dana naskerdene? Namê to çik o, ti kam a kotî ra wa?*

Zêynel: Namê mi Zêynel o. Namê pîyê mi Qemer, ê maya mi kî Êmose bî. Dewa ma Vartînîge wa, aşîra ma kî Hêyderon (Hêyderan) ê. Vartînîge lewê Koyê Jêle der a.

-Ti serra 1937 de çond serre bîya?

-13 serre bîyûne.

-Eke henî yo ê serrî rindek ênê ra to vîrî.

-Tavî, tavî, her çî rindek êno ra mi vîrî. Endî ez pîl hesavîyêne. Mi pede pede dest kerdîvî ci çeke gîrê dene.

-Nika wazen ke to ra meselê pers kerîne. Hesnayêna mi ra gore, 1937 de dewa sima de Xidê Pedizî ve eskerî ra do pêro, Xidir uza amo kîstene. Ti heqa ê meselî de tawa zonena?

-Ya, o mesele zê nikayî êno ra mi vîrî. Çike ez ve xo virenîye ra ve pê-nîye werte de bîyûne, her çî ver a çimonê mi bî.

-De eke hênî yo kerem ke vaze!

-Nêjdîyê dewa ma de Keklige vajîna dewêda bine esta, a dewe ra Îvo Kemane (Îvo Qiz) ve Alê Duldî ra 1936 de bîvî mîlîsî, hokmatî rê gure-yêne. Îvê Qizî kemane cinitêne, coka ci ra Îvo Kemane kî vajîyêne. Nêjdî-yê ma de Arezû ra Uso Kewk bî, o kî mîlîs qêyd bîvî. Nê mîlîsî, Koyê Jêle de, lewê qumendarê elayîye de mendêne. Namê ê qumendarî Momin bî.

-O sire de esker amevî sare Jêle ser?

-Ya.

-Esker çituri eve çî şekîl ame Jêle ser?

-Eke kotî ra ame nêzonen, rozê Çemê Sêyxanû vîyarna ra, wast ke ero Koyê Jêle ser vêjîyone. Waxto ke ame, Hêyderû ra tayê şî virênîye, têy da pêro, nêverda bêro. Eskerî hîrê heftêy ra zêde, firsat nêdî ke

berz bone.

-*Kam şî virênîye? Namû zonena?*

-*Xidirê Alî* (Xidê Alê Îsme), lazê xo *Hemed* ve *Alîhêyderî* ra, *Xidirê Tîkmî* û hen senikek tayê mordemê bînî şî ⁽¹⁾. (O lazê Xidir Axayî Alîhêyder na pêye conî Balîkesîr de surgin de nêweşîye ra merd.)

Dewlete o ra avê pê miletî xapitîvî, çekî kerdîvî topî, sarî de çekî çîne bî ke zêde şêrê pêro dêne. Nara waxto ke esker ame, heto zu ra Xidir Axa ve mordemonê xo ra şî virenîye, heto bîn ra kî tayê aşironê bînû rê xever rusnê, vake «Yardim bikerê ke ma eskerî meverdîme koyê Jele ser».

Çi esto ke her terf de herv bî, hata xevere şîye, hata aşîrû ra tayîne xo kerd hazir ke bêrê yardim bikerê, esker vêjîya ro koyî ser.

Roşnage ra *Qemo Sur* vajîyêne mordemî bî, rozê o sono cayê pêrodayîşî lewê Xidir Axayî. Sono ke îna çor rojîyo peroz û pesewe do pêro, hewn çimû nêkewto. Uza vano:

-Çê sima şên bo Xidir Axa, se bî sima bese nêkerd eskerî hurêndî ra raqilaynêne, pêyser berzêne!

Xidir Axa kî vano ke:

-Qa ayêke ma de danê pêro têyna eskerî nîyê, mîlîsî têt r'ê. Sevkanî zê Îvê Kemanî lewe der o. U yo ke ti ama, qula kuye tifong berze, ma tenê çimonê xo pêra nîme.

Qemer tifong cêno, kuno qula. Qula de hen lonikê qiskekî (pençereyî) benê, uza ra nanê eskerî ra. Lonika juye de kemere bena, Qemer a kemere onceno ke tifong pira derg kero, eskerî ra no. Îvo Qiz ferq keno, dot ra nano pira, qersune a lonike ra kuna zere, ginena ro tifongê Qemerî, tifongî kena xirave. Qemer naye ser o vêjîno sono lewê Xidir Axayî. Xidir Axa ke êyî hen vêneno, vano:

-Ma çiturî ya? To dî se danê pêro?

-*Kamecî qula de benê?*

-Pêye Korpixî de Lona Sure de qula esta, namê xo Qula Sure wa, a qula de benê.

Rozê têpîya meterîs der ê, danê pêro, muxtarê Hengirvanî *Xido Mile*

1. Tayê mordemê bînê ke lewê Xidir Axayî de benê nê yê: *Qemo Sur*, birayê Xidirê Tîkmî *Usênê Tîkmî*, *Hemedê Tîkmî*, *Xido Ka*.

o ver ra vëreno ra sono. Xidir Axa ke êy vëreno, vano:

-Wêêyê Xido Mile ha wo şî gerrê ma keno (2).

-Çiturî gerre keno yanê?

-Esker heto binê der o, dano pêro hama nêzoneno ke çond mordemê Hêyderû estê, kotî vindenê, rayî kotî ro sonê. Xidê Milî na çiyonê nîya-nênû ci rê qesêy keno.

-Cawo ke esker te de bîyo namê xo çik o?

-Esker *Textonê Zengerîye* der o. Xido Mile, *Paga Vêrayîye* ra vëreno ra sono ve lewê qumendarî. Uza dêy ra vano ke: «Mayîşo ke ti cêna heramê to bo. Xidir Axa ve çor mordemonê xo ra na cor kewtê meterîs, si-ma honde waxto bese nêkenê gamê berzê.»

O werte de *Hemedê Xidir Axayî* (lazê Xidê Alê Îsme) ve tayê mordemonê xo ra kî rozê sonê Zêla Qize. Uza rastê tayê eskerî ênê, danê pêro, heyşt eskerî ênê kîstene. Lazê Tîkmî Hemed aye de dot ra êno, nî-yadano ke *Alê Duldî* yo ke mîlîs o, ha wo eskerî ver o. Uza nano pa, keno dirvetin hama nê mireno.

Usênê Tîkmî, çimo zu ra seqet bî, nêdîyêne. Tîyareyî ênê bombû erzenê, o vano ke:

-Xidir Axa meke ez tekê na tîyareyî ra nîne.

Xidir Axa kî vano:

-Ma nana pa se kena? Tuwa ve tîyareyî beno çik o?

Usê nano pa, qersune ginena ro tîyareyî, tîyare zor sono xo rasneno

2. Vatena tayê mordeman ra gore kî mordemo ke sono lewê qumendarî, Xido Mile nê, Rosnage ra *Kalo Şiya* wo. Eyî ve cîrananê xo ra do pêro, qarîyo, us-to ra şîyo hen kerdo. Namê pîyê xo *Hemedê Alîxanî* yo. Hemedê Alîxanî ve Sêy Rizayî ra pîya 1937 de Xarpêt de amê mekemekerdene. Mekemî, ceza hata pêniya amrî da Hemedî. Waxto ke *Kalo Şiya* sono qumendarî de nîya qesêy keno, pîyê xo hepis de beno. Beno ke hen kerdo ke dewlete ceza pî me-do ya kî senik ci done. Cawo ke te de qumendarî de qesêy keno, namê uzayî kî *Zerade* wo. Zerade, verê Jêle der o. Na ra waxto ke qumendarî ra hen vano, seke qesê xo qedîno, nêvindenê kuno ra raye ke şêro. Çi esto ke Qumendar nêverdano, pêy ra veng ci dano, çarneno ra ano lewê xo, vano:

-Hala bê! Ti ya ke naye nîya vana, esker çiturî şêro ke koy bijêro, ti aye kî zonena, heve ve heve mi rê vase. Naye ser o kî ci rê tarîf keno. Esker gorê vatena dêy beno axme, vor ro sono; endî Hêyderû bese nêkenê ke vindarnayê-ne dê, 25 rojî ra tepîya esker vêjîno ro ko.

Xarpêt. Pîlota ê tîyareyî kî çêna Ataturkî *Sabîha Gökçen* bena (3).

-Ma eke esker ame se bî, sima se kerd?

-Waxto ke 1937 de esker sivte cêr ro ame, Demenû dewî kerdî tolî, goç kerd, amey verdî ma ra şî heto serê, şî serê kowonê berzû. Uzawû warêy virastî, kewtî mixarû, hen te de mendî. Juyo demeniz bî, ci ra *Xido Pediz* vajîyêne. Birayê dêyî waya maya mi de zewejîyaye bî. Namê birayê *Xidirî Alî* bî, namê cênîye; yanê ê waya maya mi kî Şehrîbane bîye.

Rozê *Xido Pediz*, cênîya xo, birayê xo *Alî* ve *Usênî* ra, domonê *Xidê Pedizî*, pêro pîya cor de ko ra ênê, dewa ma de xo danê we. Cênîya *Xidê Pedizî*, hetê *Pêre* ra waya *Zekî Begî* bîye. Aye rindek *Tirkî* zonêne. O waxt *Tirkî* zonayêne çîyêde muhim bî.

Nara sarê dewa ma têde şîyê warû, ma hîrê-çor tenêyî a roze dewe der îme. Ayê ke dewe de mendê ci ra juye kî dêka min a, yanê maya ma-min a.

A roze ke sefaqî sana ci, ez ve pîyê xo ra ma uştîme ra şîme ke hêga biçînîme. Ma seke şîme verê hêgayî, mi nîyada ke esker ha wo bover ra ver va ma wo. Çiturî ke mi dî, mi va:

-Bawo, esker na wo ame, vozdîme.

Mi ke hen va, ey kî vake ke:

-So tenê perêy ha yê zere der ê, bijê bê.

Ez eve lerze şîyûne, perêy hen fekê çuwalê sole de bî, mi guretî vêjîyûne tever. Seke ez bîyûne tever, mi nîyada ke eskerî dorme ro dewe birno. *Fikrê* ma kî o bî ke biremîme, şîme wertê birî kume, xo wedarîme hama pîyê mi tamakarîye kerde, wast ke peronê xo têy bijêro. Çike ey zonêne ke eskerî waxto ke çêyî kerdî saye, perû cênê benê. Aye de mi nîyada pîyê mi kî lewê mi de vêjîya. Rêyna ke nêvineto, mi dime amo. Endî eskerî uza ma fistîme ra xo ver, ardîme wertê dewe. Dewa ma ra mordemêde bîn esto, namê xo *Alî* yo, o kî ame. Ma ke şîme uza tenê vinetîme,

3. Mi mesela tîyarî ser o, sirê hazirkerdişê «*Bihuye ey Dêrsim*»î (*Gülümse Ey Dêrsim*) de zovîna sarî de kî qesêy kerd. Ayê ke ma pîya qesêy kerd, ci ra ta-yîne rind nêzonêne ke pîlota tîyareyî *Sabîha Gökçen* bîya ya kî nê. Rast a, çêna (*ewladlîxa*) *Mistefa Kemalî* pîlote bîya û kewta *Hervê Dêrsimî*. Hama pîlota na tîyarî a wa, a nîya tam bêlu nîyo. Beno ke a nêbo, wertê sarî de hen bêro vatene.

uzbaşı (yüzbaşı) ve İvê Kemanî ra ameyî. İvê Kemanî pîyê mi ra vake:

-Gerrê dewa sima kerdo Qemer.

Pîyê mi cuwav da vake:

-Îvrayîm, gerrê dewa mi ti kena, zovîna keso bîn nêkeno.

Tenê ke mend, eskero ke zerê dewe der o bî hîrê qolî. Qolê juyî ez, juyî pîyê mi, juyî kî Alî guret lewê xo, dest na pira çeyî kerdî saye. Tavî sar şîyo warû, çêverê xo kilît ê. Çi esto ke esker qe gos pa nêkuya, dest kerd ci çêverî sikitî, kewtî zerê çêwû. Çi-mî têde fistê ra têwerte, sikitêne, kerdê xirave. Zern û pereyê ke dîyêne, ê kî guretê. Çond çêwû de morekî nîya kerdîvî la ra, zernî kî werte de bî, eskerî ê layî visnayî, zernî guretî, morekî kî estî verê mi. Hem hen kerdê, hem kî huyêne, tayê qesêy vatêne. Mi nêzonêne ke se vanê hama bêlu bî ke pê ma key kerdêne. Sayeker-dişê çêwû ke qedîya, ma ameyîme têlewe, çardaxe de vinetîme.

Tenê waxt eve o tore vêrd ra. Eskerî hona tayê cawû kenê saye, dewe têde nêqedîya. Nêjdîyê ma de merekê esta, vas kerdo ci kerda pire. Eskerê şî verê çêverê mereke, wast ke zere kuyone, çî esto ke Xidirî dot ra yek de na pira kîst. O ra dime kî qe nêvinet, mêyît guret ont zere. Tifongê deyî uza dano birayê xo Usênî. Hen eve o tore ke hal-hula kewte de, pîyê mi vake:

-Vozdîme!

Ez dust de vejîyûne, mi va:

-Çiturî voz dame? Ma qir kenê.

Eyî gos ro mi nêna, ma bîme rastî, voz da. Zinge-zinge û tiringe-tiringa tifongon a. Eke devacêr de tîne şîme, mi nîyada Alîyo cîranê ma gina war ro. Mi xo çarna nîyada ke pîyê mi kî gino ro ci. Qersune ginavî ro qor, qor sikitîvî. O sire de hona mi ferq kerd ke qersune gina ro mi kî. Hama ez hayî ro xo bîyûne ke dirvetin û. Mi bese nêkerd pay ra vindî, ginûne war ro.

-Qersune seke ginê ro to, to ferq nêkerd?

-Nêzonen, mi honde nîyada ke ez dirvetin û. Çi waxt gina ro mi, se gina ro mi, hayî ro ci nîyûne. Siro ke ez ginûne war ro kî mi rêyê gos na ro ser, mi nîyada vengê tifongû hen êno ke, ti vana belkîya asmên ra adir voreno.

-Ti kotî de bîvî dirvetin?

-Pêy de hetê poştîya mina zu de ginavî ro ci, ver de heto bîn de, lewê kaleka mi de perravî. Terefê Heqî ra hen çawo tol de vêrdîvî ra şîvî.

Ez uza nêvinetû, mi xo kas kerd tenê vor ro şîyûne, mi nîyada ke pîyê mi kî ha wo amo uza. Hama o cîranê ma Alî a deqa de can da, qe hurêndîya xo ra nêlewîya. Ez hard de mendû, Uzbaşî ve Îvê Qizî ra kî tenêna mi ra cêr ronîsta yê.

Mi nîyada ke eskerê şî mereke ser, bombe vet, est ke lozine de war kero hama bombe nêşî, pêyser gir bî ame. Eskerî juyo bîn est, lozine de kewt zere, teqa û mereke ro du vejîya. Mereke kî zof girs a. Tenê ke mend, mereke ginê piro. Aye de Xido Pediz ve birayê xo Alî ra vêjîyayî.

Veng kewt ra Xidirî vake:

-Wedarê, mi ra Xido Pediz vanê! Wedarê! Wedarê! Wedarê!

-Ey kî tirkî zonêne?

-Kamî, Xidê Pedizî?

-Ya.

-Nê, nêzonêne, cênîya xo ra hen tek-tuk tayê çekuyî misavî.

-Ma hata a sate xevera sima bîye ke Xido Pediz amo, uza r' o.

-Nê nê, dêka mi ra qederî xevera kêşî çîne bîye.

-O ra têpîya?

Seke êy hen va, esker voz da. Xidir ve birayê xo Alî ra poştî sanavî zuvînî, hem dêne pêro hem şîyêne. Hama pêrodayîsê xo ecayîv bî. Boyna esker ginêne ro ci, kîşîyêne. Honde esker dewe ra axme bîvî, îne onciya kî nêverda ke çimonê xo wekero. Xo ver de kerdê ra derg nêne pa, xo çarnêne nat û dot nêne pa. Siro ke ameyî dustê ma Alî gina ro ci.

-Birayê Xidirî?

-Ya.

Çiturî ke ke gina ro ci kî vengê xo ame mi gos de, vake:

-Wîy, ginê ro mi!

Xo ra mi kî têy nîyadêne. Mi nîyada ke loqlêyî vêre ra xir bî ameyî tever. Hama nêvinet, loqlê xo kerdî topî, pêyser kerdî vêrê xo, sala xo cor de nê ro ser, çîp pîste. Mereke ra cêr çardaxê bîye, ame uza. Eke ame uza, eskerê lewe de vêjîya; nêvinet, tifong kerd ra derg, hona ke eskerî dêy ra nêno, êy na pira o esker kî kîst.

Xidir kî têpîya heto zu ra dênê pêro, heto bîn ra nêvinetê şîyêne. Çor

hetî ser tifong estêne eyî. Hetê verî ser, hetê rast û çepî ser, gegane nêne ro hermê xo ser, gil pêyser çarnêne, ya kî eve xo pêyser cêrêne ra estêne. Pêrodayîsê dey hekmetê bîye. Tenê ke vor de şî, xo çarna, lewê dewe ro cêra we, vor ro şî.

-Ti vana qeyî cêra ra?

-Wast ke serênîye ro ci bijêro, eskerî dewe ra tever kero, cênîya xo ve domononê xo ra bixelesnone. Eke hen nêbîyêne, kewtêne dere, xo kerdê vîndî, şîyêne.

Eve o hal şî, dewe ra cor, kewt serê pulî. Pul ra kemerê esto, hama hama ke xo o kemer rasno. Çi esto ke aye de Îvo Kemanê ust ra, vost şî lewê eskerê, dest ra tifong guret, kerd ra derg, juye nê pira. Seke nê pira, Xidir perra, gina war ro. Ma zona ke gina ro ci.

-Yanê eskerî tuwa bese nêkerd, Îvê Qizî nê pira (4).

-Ya ya. Îvo mîlîs ke nêbîyêne, mêrikî xo rasnêne pêyê kemerî. Êy zu qersune este, a kî sanê ci.

-O ra têpîya se bî?

-Xidirî hen xo hard ra kas kerd, şî kewt tolde. Rêyna ke şîyo kewto wertê kemerî, te de vineto. Ez naye vajî, eke dirvetin nêbîyêne, xo wes kemer rasnêne, pêyser cêrênê ra, kok ro eskerî vetêne.

A deqa de endî eskerê tabura bîne kî pêy ra axme bî ame.

O werte de dewizonê ma ra di-hîrê tenêy ameyî. Îne pîye mi kerd cî-naza berd, apê mi kî kewt ra eskerî ver şî. Eskerî vake:

-Bê raye ra ma misne!

Mecbur mend şî.

-A roze çond eskerî uza amey kîstene?

-Rind nîno ra mi vîrî, hama des-des û di falan bî. Zof kîşîyayî.

Birayê Xidirî, o Alîyo ke dirvetin bî, mîlîsê o kerd poştî ard na ro qatire, ma kî bîme rastî pîya şîme. Wertê eskerû der îme. Raye ra eskerî boyna amêne uşîra tifongonê xo kerdê dirvetîya Alî de, te de tadêne, tadêne, uza ra kî ci ra ontêne, gonîya deyî kerdêne potînonê xo ra. Ci rê eve o tore îşkence kerdêne. Tavî heto zu ra kî ardêne o mane ke «Ti qir-

4. Vatenê ra gore kî waxto ke Xidirî xo rasno pul, Uzbaşî vato «*To dî her lazê herî şî xeleşîya!*» O ra dime hona Xido Qiz usto ra tifong gureto, no pira.

vanê binê lingonê ma wa». A hekmete kî mi hen diye.

-*Alî wes bî?*

-Ya wes bî, nêmerdivî.

Eve o tore, hetê serenîya dewa ma ser şîme, kewtîme Vilê Solesûnû. Eke şîme uza, na ra kî qatire rusnê, mêyîtê Xidirî da ardene. Sarê Xidirî uza ci ra kerd, kerd çuwal, o ra dime kî qumendarî vake:

-Sima ke na mêyîtî îta ra wedarê, mezele kerê, dewe gaz ken, vêsnen. Gere no naza nîya tever a bimano.

Na vatene ra dime, sarê Xidirî guret, Alî kî hen dirvetin est qatire ser, cênîya Xidirî ve laz û çêna ra fiştî ra ci şî ve sarê Koyê Jêle.

-*Yanê kesî cendegê Xidê Pedizî wenêdard, hen uza tîjî ver ra mend?*

-Ya, hen mend.

-*Pîyê to se bî?*

-Pîyê mi heftê ra têpiya merd.

-*A dirvetî ra merd?*

-Ya, ya, a dirvetî ra merd. Ez kî 15 rojî dewa ma de mendûne. Halê mi roze ve roze bîyêne xiravin. Pênîye de ez berdû dewa Xidir Axayî *Pulê Tacînû*. Uza mazrêda dewa Zaxge wa.

-*Xidiro ke ti vana, Xidê Alê Îsme wo, hen nîyo?*

-Ya, Xidirê Alî. Uza morevawonê Xidir Axayî ra mordemêde Kurêsiz bî, Sêydalîyê Kilmekî vajîyêne ci ra. Ez çewres roze çê dêyî de mendûne, eyî dirvetîya mi derman kerde. Çê Sêydalî, nêjdiyê *Pulê Tacînû* de Mistû vajînê, mazrê esta, uza bî.

Çewres roze ra têpiya ez pêyser amûne dewa xo. Sarê dewe kî o sire de endî warû ra cêravî ra amevî, dewe de bî. Eke amûne, çewresê pîyê mi vetîvî.

-*Dirvetîya to çiturî tedawî kerde, se kerd?*

-Hem melem kerde, hem kî fitil verda pede, astikê hurdî kî ci ra vetî.

-*Fitil çik o?*

-Hacetê wo, zê meqeşî yo. O verdêne pede, eve gilê dêyî astikî guretê ontêne.

Ê rozû Xidir Axa ve lazê xo Hemedî ra pîya ameyî uza.

-*Direvtîya to bîye wese, hen nîyo?*

-Bîye hama tam nê? Serrê ke a dirvetî gureyê.

Ez ke dewa Xidir Axay ra pêyser amûne, mi nîyada ke mêyîtê Xidê Pedizî hona ha wo uza r' o, kesî wenêdardo. Qatê kincê şipêyî pa bî. Vîlê xo hen tenê gîrîyavî, amevî pêser. Têsrê tijî ra tonê xo vilêşîyavî ro, hîrê çor metroyî wele de (hard de) şîvî.

-Zovî tuwa ve meyîtî nêbîvî.

-Nê! Hen vinete bî.

-Nêxerepîyavî, kermû nêwerdivî, ronêheleşîavî?

-Nê, nê, nê, hen vinete bî.

-Cawo ke Xido Pediz ginavî ro ci, namê uzay çik bî.

-Kalo Sipê.

-Birayê Xidirîyo ke pêy de mendîvî o, cenîya Xidirî ve domonû ra pêyê conî se bî?

-Alî sarê Jêle ra mireno. Birayê xo Usê kî bîvî dirvetin. Usê, cenîya Xidirî, çêna Xidirî ve lazê Xidirî Murtî ra rusnavî Pêre, uza mendî. Na pêyê conî lazê Xidirî ame Çemê Sêyxanû. Di serrî ravêr kî şîyo Alman-ya.

-Mêyîtê Xidê Pedizî pêniye de se bî?

-Hata payîzî uza mend. Eke payîz ame, hewa bî serd, esker pêyser onciya şî; Demenû ra Welê Milî ve Mîrzê Silê Hemî ra ênê, mêyîtî kenê kuras, o dot şuyê esta, benê uza danê we.

-O ra têpîya sima se kerd?

-O werte de ez şîyûne Dewa Pîle. Dewa Pîle dewêda Avasonê Corî ya. Dîne ra Avaşîyû kî vajîno. Avasonê Corî Şixhesenon ê, ê ve Sêy Rizayî ra mordemê zuvinî hesavînê.

-Dewê Avasonê Corî kamecî het de manenê?

-Mintîqa Hêyderû ra cor (vakurê mintîqa Hêyderan M.Ç.), wertê Pîlemuriye, Erzingan û Pûlurî (Vacixe) de manenê.

-Namê dewonê dîne zonena?

-Tayîne zonen. Vajîme ke Dewa Pîle, Mazra Koyî, Gêrîsa Nazko, Verê Dize, Buyarge, Verozê Cemalo, Tîk Alî, Bodig û tayê bînî.

-Ma ti ke şîya lewê Avasonê Corî, to çi dî, se bî?

-Ez ke uza bîyûne, çîyo muhimo ke êno ra mi vîrî, amayêna Sêy Rizayî biye. Sêy Riza ame Dewa Pîle, uza binê goze de ci rê cilî kerdî ra, ser o nîst ro, qesêy kerd.

-Çi qesêy kerd, tuwa êno ra to vîrî?

-Nê! Ma domonî ci ra durî vinetêne. Hama o sire de hervê Dêrsim û dewlete devam kerdê, seva ê meselî amevî, ma zovî seva çinayî bêrone?

Waxtê ra dime, eskerê Erzinganî ame, mintîqa Avasonê Corî de kî qewxa kewte de. Rozê, ma nêjdîyê 180 domon û cênîye ve tayê çekdarû ra dewonê Avaşîyû ra kewtîme ra raye, hetê Hêyderû ser ameyîme. Ma ke ameyîme nêjdîyê dewa ma, Sêyîd Hesenî ve tayê çekdarû ra ma ca verdayîme, vake «Ma some Vartînîge, sima pede-pede bêrêne».

Sêyîd Hese mordemê *Usên Axayî* bî. Dewa Usen Axayî Dewa Pîle biye. Ê ke hen şî, lewê ma de hîrê çekdarî mendî. *Usên Axa* wo, lazê xo *Sêyîd Avdile* wo, zu kî juyo bîn o. Name nêno ra mi vîrî. Raya ma ser o derê esto, ma ameyîme kewtîme uza. O werte de *Usên Axa* ve ê morde-mekê bînî ra nîya tenê dohetî ser şî, wertê birî ra vêjîyayî, kewtî cawo rut. Seke kewtî uza, makînelî vake tiring, dorme de toz-dûman fîst ra hewa. Ê nêvinetî, uza hen komê de birî esto, xo rasna uza, kewtî pêye dêyî. Hama hen bî ke bese nêkerd ke sarê hewa fiyêne. Seke lewîyêne, eskerî nêne pira.

A endî qewxa kewte de. Çiturî ke veng kewt ra tifong, mayê ke fekê derî der îme, ma texmîn kerd ke eskerî hona ma nêdîme, ma vozda, kewtîme binê vora çixî. Zimistonî çix amo dere gureto, uwe bin ra sona, zê mixarî yo. Ma kewtîme uza, te de vinetîme. Sêyîd Avdile kî têyna ro, boyna dano pêro. Ma hurêndîya xo ra têtî nîyadêne. Eyî a roze qewxêda henêne kerde ke ma ne dîya ne kî hesna. Esker zê mîloçîkû, naza-haza de xirxilîyêne hama Sêyîd Avdilayî Sat cayê de galim nêne pira, esker fîstêne ra xo ver pernêne, têtîya pêyser cêrêne ra. To hen zonêne ke di çimê xo ve di destonê xo ra nê, des dest û des çimê xo estê. Rêyê hetê de nêne eskerî ra, rêyê heto bîn de, rêyê ver de, rêyê pêy de. Ma nîyadêne ke Sêyîd Avdilayî na eskerû ra, eskerî dayî war ro, o ra dime galim na pira, qersunê dîne ya kî tifongî guretî, pêyser şî meterîsê xo.

-Qeyî hen kerdêne?

-Ma cepxanê xo qedîyêne, tifongê xo bîyêne germ, gereke tifongo newe ve cepxane ra dest de bibîyêne.

-Usen Axayî se kerd?

-Mi va ya, Usên Axa ve ê mordemekê bînî ra bese nêkenê sarê xo

berz kerê. Seke xo lewnêne makînelî taw û tû nêne ro ser, qersunî vornêne piro.

Eve o tore bî ra sû, endî hama hama ke mixurve dekuyone. Sêyîd Avdile hetê dere yo zu de dano pêro, eskerê kî heto bîn de, ver va ci bîyo dirvetin, hard der o. Rêyê waya Sêyîd Avdileyî vake:

-Wîyî, nîyadê o eskero dirvetin se xirav hetê birayê mi ser nîyadano!

Nat-dot ra tayîne vake:

-Deh, u yo ve xo bese nêkeno ke bilewîyo, dêy dest ra çi êno?

-Xevera Sêyîd Avdileyî ci ra çîna, hen nîyo?

-Nê, çîna.

-Ma sima qêy ci ra nêvat?

-Ma ke veng ra xo fime, esker miseno ke millet binê çixî der o, ênê têdîne qir kenê.

O sire de veng kewt ra Usên Axayî, venga lazê xo da, venga Sêy Avdileyî da, ci ra çîyê va.

Aye de xaftela Sêyîd Avdile ust ra xo ser, pîyê xo ra qesêy vatî. Vake:

-Tî şîya uza meser de menda, sodir ra ve sû ez têyna wertê na eskerî de mendûne!

Seke ust ra payî, eskero ke dirvetin bî, na Sêyîd Avdileyî ra; Sêyîd Avdile uza kîşîya. O mordemo ke lewê Usên Axayî de bî, nêvinet şî eskero dirvetin kîst, mêyît guret ard. Mêyîtê Sêyîd Avdileyî kî ard. Merdena Sêyîd Avdileyî dezêde henê da ma ke nîno hesavkerdene. Ê mordemekî da xo ro, berba, wast ke çimonê eskerî vazo, Usên Axayî nêverda, vake:

-Mêyîtî rê heqaret nêbeno. No herv o. Lazê mi xo ver do, zê şêrû do pêro, pêniye de kî amo kîstene. Sevevê merdena lazê xo ez ûne. O esker kî zê lazê mi xortê wo, wayîrê ma û pî yo. Lazê ma ke ma rê senên ê, lazê dîne kî dîne rê henên ê. O kî hêf bî, lazê mi kî hêf bî hama endî bîye şîye, pê se kena!

Aye ra têpîya kî Usên Axayî vake: «Vartînige nêjdî ya. Endî tarî yo, esker nêfetelîno. Sima naza ra rast bê, hetê Vartînige ser şêrê. Ez mêyîtê lazê xo ben, dewe de paga pî û kalîkî de dan we. Xo ra ke nêmerdûne pêyser ên.»

Na qesî ra dime kî mêyîtê Sêyîd Avdileyî na ro qatire, a pesewe terkit şî. Ma kî ameyîme, xeleşayîme.

A serre ma uzawû mendîme. Serra bîne, mordemê mayê ke kewtîvî ra dewlete dest, têde qir kerdî.

-Çê sima ra kes ame kîstene?

-Ez van ya, roze amê ke eskerî kam fîst ra xo dest, kîst. Apê mi, ma-ya mi, waya mi, birayê mi, domonê qizî, cîranê ma, têde qir kerdî.

-Namê apê to çik bî?

-Hesen.

-Birayê tu yo ke eskerî kîst, namê xo çik bî?

-Namê dêy kî Hesen bî.

-To ra pîl bî ya qiz?

-Mi ra qiz bî.

-Waya to ya ke kîste çond serrîye bîye?

-A 18 serrîye bîye. Namê xo Şêrîbane bîye.

-Ma ti çituri xeleşîya?

-1938 de ma ardîme boverê Çemî, dewonê Alû. Dewa ma ra tayê şî Xeceriye, tayê şî cawonê bînû. Gomê Mişî vajîno mazrêda qiskeke esta, uza mordemê bî namê xo Mistefa bî, ez lewê dêyî de mendûne.

Rozê esker ame kewt ra wertê dewû, cuwamerdonê hetê ma ra vake: «Bêrê şîme, seva îdarê sima yê zimistonî non dame sima.»

Dewê ma bover ra mendê, hekînê ma têde bîyo husk. Her çî bîyo xirave şîyo ya, endî genim, cew, çîyo henê danê ma ke zimistonî pê îdarê xo bikerîme. Na vatene ra têpîya cuwamerdî şî hama werte ra rozê-di rojî vêrdî ra, peyser nêamey. Hîrê rojî ra dime eskerî na ra kî eve vasita bêkçî û muxtarû îlan kerd, vake: «Pîl û qizê Hêyderû gere têslîm bêne. Eke cayê zu hêyderiz bixeleşîyo, a dewe gaz keme, vêsneme.»

Naye ra têpîya kî ma têde dayîme arê, Gomê Mişî de binê tuyû de ardîme pêser. Zof millet uza ardîvî têlewe, wele biestê era hard nêkewtêne. Saro ke Korta Sure de, Gomê Mişî de, Purtik de, Vilê Kasû der o, têde ardîvî uza. Têde pîya ponc sey-ses sêy kes a deqa de uza bî. Cuwamêrdû ra kî hona xeverê çîna. Ver va sû, ma kerdîme topî berdîme Vilê Paxî. Raye ser o orojê esta, seke kewtîme uza, mi voz da. Eskerî ferq

kerd ke ez remen, pêy ra nê mi ra hama era mi nêfiste. A sewe ê honde cênî ve domonû ra uza vindarnayî, roza bîne berdî dere, têde qir kerdî. Cuwamêrdê hetê ma kî têpîya o ra ravêr uza kîştîvî. Cawo ke qir kerdî, binenîya Paxî de *Derê Zuxurî* bî. Tofanê 38î ra ma kî bara xo eve na tore gurete.

-*Zoubîn dormê şima de kotî sar qir kerd?*

-Ma kotî qir nêkerd ke!

-*Vajîme ke?*

-Vajîme ke *Çola Herû* de, *Marçîg* de, dustê Sovayîge de *Pirdê Paxî* de. Kotî ke kewtî ra dest qir kerdî. Kotî qir nêkerdî ke bira, bira?

-*Zu kî na ra ravêr wertê qesê xo de to qal kerd ke Xidir Axa ve mordemonê xo ra Soxarîye de do pêro. O çiturî beno?*

-Ya, a kî esta. 1938 de rozê Xidir Axa ve lazonê xo û tayê mordemonê xo ra terknenê sonê Soxarîye, lewê Çê Girmê Soxarîye (çê Usênê Girmî). Eke çiturî beno, se beno, eskerîya xevere cêna, taburê urznenê ra dorme ro ci cênê. Hervêde zof çetin vêjîno, Xidir Axa ve mordemonê xo ra hata sû danê pêro. Eke beno sû, beno tarî, uza terk kenê. Esker kî o ra têpîya Soxarîye vêsнено.

Nara birayê ê Usênî Girmî Alî kî, di-hîrê rojî na qewxa ra ravêr qay-meqamê Pilemuriye wesêno ci, şîyo Pilemuriye, hona pêyser nêamo. Rêyna ke dewlete o werte de Alî Pilemuriye de kîsto ⁽⁵⁾.

-*Eke wazena, têpîya bêrîme meselê Sêyîd Hesenî ser. Sêyîd Hesen se bî, ey se kerd?*

-Sêyîd Hese ko ra mend, eve serrû da pêro.

-*38î ra têpîya kî da pêro?*

-Ya, ya. Zêde kî o ve Demenû ra pîya bî, pîya dêne pêro. Sêyîd Hese çekdarêde zof ciraamaye bî. Namê dêyî herkes zoneno. Çi hêf ke na pêyê conî, eve destê Dêsmizû ame kîstene.

-*Çiturî bî ke?*

-Sêyîd Hesen ve Hesê Kalê Goncî ra zof waxt pîya fetelîyêne. Hesê

5. Seva varyantêde lawika ke Alî ser o êna vatene, nîyade Mûnzûr Çem, Tayê Kilamê Dêrsimî, pelge 141.

Kalê Goncî demeniz bî, o kî çekdarêde yaman bî ⁽⁶⁾. O ve Sêyîd Hesenî ra hetê çekestene ra têdust ra bî.

Rozê hurdemêna pîya sonê *Mazra Pagû*. Mazra Pagû, nêjdîyê *Tulikê Usivû* der a. Uza Ax vajîno mordemê beno, sonê çê deyî. Axî çeka dewlete gureta, bîyo mîlîs hama o ve Sêyîd Hesenî ra kewrayê zuvinî yê. O wer-te de birayê xo Hesenî kî dewlete ra tifong gureto, çî esto ke xevera Sê-yîd Hesenî ve Hesê kalê Goncî çîne bena.

-*Heto zu ra zonenê Ax mîlîs o, heto bîn ra kî sonê çê dêyî, hen nîyo?*

-Ya, Ax mîlîs o hama alağê xo zuvinî de esto. Çike seke mi va, Ax hem Sêyîd Hesenî de kewra wo hem kî zê risvetî perêyî dê Axî, kerdo hetê xo.

Nara eke sonê lewê bonû, -waxtê conûn o- nîyadanê ke Ax ve birayê xo ra ha yê con vay danê. Sêyîd Hese ve Hesê Kalê Goncî ra sivte nêsonê, mordemêde hêyderiz selagcîyê xo beno, êyî rusnenê. Namê ê selagcî *Sêydê Memê Qemî* bî. Waxtê ra têpîya, nîyadanê ke dewe de esker-mes-ker çîno, eve xo kî sonê. Eke sonê uza Ax vano:

-Şîme zere.

Sêyîd Hese ve Hesê Kalî ra nêwazenê hama wayîrê çêyî ke zof israr keno, urzenê ra sonê zere de nîsenê ro. Sêyîd Hese tifongê xo xo ra durî nêfîno, nano ra zonîyonê xo ser. Çike kuno sik. Rêyê fîrsat vêneno, Hesê Kalê Goncî ra vano:

-Çêvesaye, nê ma qir kenê!

Hesê Kalî vano:

-Deh, hala nîyade! Ma di teneyî me, dîne de zu çeke esta, çiturî ma kîsenê?

6. Varyantêde lawika Derê Laçî de seva Hesê Kalê Goncî nîya vajîno:

«*Hesê Kalî kuno qewxa*

Bêşlîyû eve doşî ser ano.»

Varyantêde bîn de kî tîpîya dêyî ser o nê çekuyî estê:

«*Hesenê Kalê Goncî persenê*

Gayê mino şîya

Dormê ordî de çîvî dano.»

Sêyîd Hese vano:

-Zerê mi rehet nîyo.

Na ra waxto ke ê sonê zere, cênîya Axî sojî ver de bena, non pozena.

O werte de ke mêrdê xo sono tever, vana:

-Hêfê na mordemonê nîyanênû ke ênê kunê binê na selagû.

Nêwazena ke Sêyîd Hese ve Hesê Kalî ra bêrê kîstene, eve na vatene xeveze dana ci. Wazena ke bizonê ke ci rê dame ama ronayêne.

Eke hen vana, Sêyîd Hese endî pêser o kuno sik. Demê ra têpiya Sêydê Memê Qemî selage cêno, çê ra beno tever, sono. O ke beno tever, zêde nêvindenê, Sêyîd Hesen ve Hesê Kalê Goncî ra kî benê tever. Seke oda ra vêjînê kunê çardaxe, birayê Axî Hese nano Hesê Kalê Goncî ra, o uza gineno war ro. Ax kî nano Sêyîd Hesenî ra. Sêyîd Hese beno dirvetin, onciya kî beno tever, çeperê gorre ser de vzdano; cêreno ra ke panoma hama nîyadano ke te de hal nêmento, sono, çê ra kuno dûrî. Ax ve birayê xo ra nêzonenê ke Sêyîd Hese kîşîyo, nêkîşîyo, uzay ser o kî zof tersenê. Çike zonenê ke, Sêyîd Hese ke bixeleşîyo, xo dest ra nêxelesnenê. Tayê dolar ve zernû ra Sêyîd Hesenî ser o benê. Eke çê ra tenê kuno dûrî, ê Dolarû çîr keno erzeno, zernû kî çarç keno ke era Axî dest mekuyêne. Sêyîd Hese uza mireno.

Sêydê Memê Qemî kî siro ke çê ra vêjîno, tenê sono, selage nano ro, pêyser êno. Eke êno lewê bonî, veng kuno ra tifongû, naye ser o remeno sono kuno dûrî.

O sire de piyê Qemerî Kalê Goncî rusnavî surgin. Eke 1947 de pêyser ame, êyî usivizû rê çarşîyê Tuncelî kerd yasaq. Eke kotî usivizî dîyêne, hucumê ci kerdêne. Milet kewt werte, fetelna-çerexna, pêye conî ardî hurê.

BEYÎ SE BENA?

II

J. Îhsan ESPAR

Ceniya Mela Mehmudî Hesîba û Gelo binê tuyera Eynî di ronîştîbî. Gelo bixor zaf qalan ra nêgeyraynî. Têkilê guredê kesî nêbînî. No tib'e-tê ey zaf weş bê dewijan şînî. Cûka endî serrî na dewî di mendbî. Halbiko gama ki rayê sayê-rekîjî şîbî key Efendî, Efendî vatbî «Geloy xo di berê Sayêreki, wa yew deme ûca bimano!» Gelo amebi Sayêreki, la tiya mendbî mendbî. Hesên Axay ca dabi û ey xo rê yew qula banî viraştîbî. Aminanan çend xetî bostano ki Huseyn Axay dabi bide weye kerdinî û şewan nêşîynî cemat. Xora cematê aminanî zî zaf geş nêbi. Key Hesênê Selîman di çend kesî ameynî pê ser û 'eşay ra pey vila bînî. De wextê kar û gurî bi. Geloyo Xînt, şewan yaban ra geayraynî hetanî ki dîna tikê roşn bibîynî; biney çimê xo pê ser naynî dim a werîştinî şînî bostan. Xetî kendinî, 'eşêfî kerdinî, bostan aw daynî. Îllehî çîyê xo rê dînî ki pey hewîya xo biyaro.

Waye Hesênê Selîman Hesîba, hema çî ca bironîştinî-biwariştinî vatîni: «Mela key înan bixerepîyo, biray mi nefes kerd. Demeyo ki ey yew serrî mîyan di di lacî zewijnay, mi zanaynî do çîyê bêro seredê ey ser. Na mesela tiya zî bi'edeliya rind a, ez terseno hema zaf gurey bêrî biradê mi serî ser di!» Labelê nê rojanê peyenan Hesîba tikê bêveng bîybî. Nîka waştinî bizana veynî Gelo derheqê na mesela di çî fikirîyêno. Herçiqas ki namey ey Geloyo Xînt bi zî Hesîba bawer kerdinî ki Gelo zafînî ra baqîlêr o. Mexmela aye ya ki fekê aye ser o bî biney acêr day û va:

-Xal Gelo, ti vanî rasta no Serdarê Keko Hesênî esto, çînê yo? Aqîlê

to na mesela ra çi birneno?

De Gelo bi, lezalez qisey nêkerdî. Gama ki kes ti ra çiyê bipersaynî, o verî ki dest bi qisekerdişî biko vindertî, kesî vatinî qey vateyanê xo yew bi yew peymaweno, fesilneno û dim a vano. Qisekerdişê ey zî sey şarî nêbi, seki paleyî ra newe bêro û zaf betiliyaye bo; seki qisey bêhemd fekê ey ra vecînê û xo rê wina pê dim a rêz benî û şonî; abi hewa qisey kerdî. No semed ra tanînî ti ra vatinî «Geloyo Betiliyaye». Ge-ge çend qalî kerdî, dim a vindertî; mêrdimî vatinî veynî çiyê xo vîr a kerd, la wina nêbi, yew deme ra pey dewam kerdî. Labelê di gamê ey pê nê-mendî. Ra-ray zî wina qisey kerdî ki cemat rik vindertî fekê ey ra ewniyaynî, mêrdimî bawer kerdî ki alimêdo pîl o. Nika mesela hîna girani bîy, Hesîba ti ra çiyêdo zaf zor persaybî. Geloy serey xo na xo ver, bi baldarî ard ra ewniya; seki simerî mîyan di kuniya derzîni bigey-ro. Lewê xo yo binên yê serênî ra viyarna, lewo cêrên zimbêlanê ey re-sa; dim a her di lewê xo sey verî pêsernay, murizê xo tirş kerd, çimê xo girewtî, lewê ey çend ray pêro ginay. Serey xo berz kerd Hesîba ra ewni-ya, seki biwazo biperso veynî a hema zî pawibê ey a yan nê. Hesîba rîştî rîştî. A xuyê Geloy ser kewtbî. Geloy yew-di hesrî antî, seki bi-wazo biariso dim a rayna ewniya Hesîba ra. Hesîba rîştî çokê xo şonay ebi sala destê xo nuski day, rîştî çerexiyay, aye bineyna peşmo ki polê aye yê çepî di bi bari kerd, rîştî ser verra da, Geloy va:

-Hesîbaya Melay...

-Ha, Xal Gelo.

-Hesîbaya Melay... Serdar, Serdaaar (vindert), meselay Serdarî giran a!

-La cuwe ra ez to persena, Serdarê mi pehlîwanan mendî, aw di senê xeniqiyêno?

-Eki mi ay çem bidiynî, gama ki laser ame eki ez ûca bibîynî û eki mi bidiynî veynî Serdar senê esnaw keno, ez ka Hesîbaya Melay rê vaja Serdar xeniqiyêno yan nê.

-Xal Gelo, gore bê vatişê embazê Serdarî, çem hema vaji sey Feratê Palî yo û Serdar esnawer nêbi, mase bi mase!

Geloy rayna çimê xo paday, Hesîba zî wina vinderta zîq ti ra ewniyay; wina ti ra ewniyay ki to vanî qey Gelo se vajo zerra safî ra bawer kena.

Qiseyê peyen ê Hesîba hima qulqulikê goşanê ey di bî. «Mase» «aw», «xeniqiyayîş». Gama ki Geloy waşt çiyê vajo, yew vengê camêrdî ame:

-Hesê, ti û Gelo şima çi tereqnenî!

Hesîba ebi ameyîşê Mela Mehmudî biney hêz da xo, labelê nêti aye çinê bi warda pay, va:

-Teraqa çi halê çi Mela, fekê mi ro nîna ez vaja «Ma xo rê qalê rehmetî kenî».

Melay serey xo berd-erd û va:

-Hesê (Melay ti ra wina vatinî), qet mevajî! Xorto asarên çinê bi, çinê bi! Dîna mi rê vaja herçî ez bawer nêkena ki Serdar xeniqiyayo.

Hesîba xo ra cor asmîn ra ewniyay, her di destê xo akerdî û va:

-Hûmay vengê to bieşnawo! Rebbîyo, mela ti ri bê Beyi biewnî!

Hema ki Mela Mehmudî namey Beyi eşnawit, destê xo rayêk-di ray erîşa xo ro kerd, binê çiman ra Geloy ra ewniya û pîzzedê xo di va «Ma veynî Gelo derheqê Beyi di se vano». O him semedo ki Mela bi him zî semedo ki Key Selîman ra nêbi nîşaynî na mesela ser o ebi asaney fikrê xo vajo. Lezalez nêwaştinî qalê ki dewijî şênî pey bidejî, biko. Ey zanaynî Hesîba qalê Serdarî kena la 'esas wazena behsê Beyi bika. Mela Mehmudî bixo nîşaynî rasterast perso vajo «Gelo ti vanî na Beyi se bena?», la eki Hesîba biney sereyê mesela bironaynî ka micêci ey abo û o weşî biko.

Hesîba peşmo ki polê aye di bi qedêna, rîştaya xo gindaya rêsi ro veti, kişta xo di ronay; vengê berzî reydi çend ray eşheda xo ardi, lewê Perîxani yê deverdayey amey aye vîrî; xo pîzze di celliyay, celliyayîşê aye ridê aye di zî beylu bi û hema wina ebi cigir va:

-Ti Hûmay sînenî Xal Gelo, qey ez neheq a ez Perîxana Keko Hesenî ra bicigriya? De key ma veşayo, qesbay ma çizzena; Keko Hesenî di gan nêmendo. De to ra aseno ez derdê Serdarî ver kewta çi hal (destê xo da herdi hêtanê xo ro)! A rojî mi zî va ez hey na Perîxani ra bipersa, veynî na mesela se kenî; ez persaya mi va: «Atê, şima se kenî, Keko Hesen se vano? La na Beyi wina bena qey!» Mi dî hema riya xo mi ra tada, lewê xo verra day, fekê xo di pitpitîyay û va: «Derdê ma ma rê bes nîyo Hesê? Nê çi qalî ti kena!» Bawereya to Rebbê alemî ra biba, a gami yew kardî bidaynî mi ro, yew çilka gonî mi ra nêameynî. Mi hinî ne hewanay ne zî

ronay. Ez werîşta xo rê şîya.

Mela Mehmudî gama ki Hesîba goşdarit, goşanê xo ra bawer nêkerd, ey vatinî qey Hesîba di caran qali nêvindena, labelê nika fam kerd ki hema Hesîba zî weş nas nêkerda. Herçiqas ki tikê na saxekeyda xo ver kewt zî qalê Hesîba weş bê ey şî. Nika ey zî şîyaynî na mesela biney têwdo, nay ra teber şîyaynî Geloy zî bigoşdaro. Gama ki Hesîba qisey kerdbi Geloy rind bala xo daybî ser, labelê nika seki bira veng nêşero bide, qet vengê xo nêkerdnî. Rayna zî Mela Mehmudî bawer kerd ki o do seki biko biko çend qalan Geloy ra teber biko. Semedo ki vengê ey nêşîro kesî xo biney ard ra kirrant, ame nîzdîyê Geloy û va:

-Teqdîrê îllahî yo, çaredê kamî di çi nusiyaya ganî biveyno. Ganî Serdar Sayêreki di biameynî dîna, ganî pîl bibînî, ganî Beyi reydi bizewijiyaynî, ganî bişîynî esker û ganî ay çemî di bixeniqiyaynî. (Pêdim a «ganî...ganî» vatişê ey ebi zerri ba Hesîba nêbi la aye hewna zî hêdî hêdî serey xo leqna û va «Serdaro, gillîyê 'ema to to rê birişî!») Qederê ey wina bi. Ma na mesela di çi vajî ma gunekar benî. Gilangan mi goşan ra kewena, 'eylekî vanî «Eki Serdar nêşênî esker ka nêxeniqiyo». Vateyê inasarênî rasterast bêemreya Hûmay a. Ez qirbanê ey ba, rehma ey hinda ard û asmînan pêronî ya. Ez zana koşka Serdarî mîyanê cennetî di rewna viraşta ya. Şîma zanî kesê inasarênî şehîd î û cay înan zî cennet o.

Melay qutiya burintî taneka yelegê xo ra veti, çend rayî anti pirnikanê xo, ebi peyê destê xo di-hîrê ray pirnika xo estariti û va:

-De şîma 'edetê mi zanî, gureyo ki gurey mi nêbo ez têkil nêbeno. Hûmay ra 'eyan o ki ez Serdarî rê zaf dejena, labelê Beyi zî gune yo. Helbet cayo ki Hesên Axayo ki koy maneno vinderte bo, heqê ma çînê yo ma qalî bikî, la nika şîma wina qalî kerd, kewt mi vîrî mi va ez per-sa, dewijan ra her yew çîyêk vanî, to nêva Gelo na Beyi se bena?

Bê ki pabeyî cewabê Geloy vindo, va:

-Ez herunda Hesên Axay di bibo, ez Beyi...

Hesîba hema yew hewawo lezkanî qala Melay feki di birnay, va:

-Mela, Mela, de pîzzey ma Beyi veşeno, ma Keko Hesênî rê 'etirênî, la nika dewijî na qali pey bihesî do vajî, «Mela Mehmud nêşermayeno qalanê inasarênan keno», labelê ez zana Keko Hesên ganî Beyi... Ez

vana ganî Keko Hesên na Beyi rê yew rayîr veyno. De hetanî key wina bena? De wina niya Xal Gelo? Ti vaji!

Geloy ra veng nêvejiya. Mesela Beyi hinî gandê ey kewtibî. No çend aşmî yo çî cenî çî camêrd, Beyi ra vîşêr qalê sewbî çînay nêkerdnî. Na bêvengeya Geloy Mela dejna, tikê zî seki şermizar bo, werîşt. Hesîba zî ey dîm a werîştî; înan Gelo binê tuyeri di ca di verda û heta dewi ra şî.

Ê ki şî Geloy xo di tey vet ki wezîyetê ey rind nîyo. Nê qiseyan o dejnabi. Hîna zaf be'cê ey Melay ra ameybî. Tena Mela nê, sayêrekîji heme çîmanê ey ver di sîyay bîbî. Beya feqîra belengazi fekê xo di kerdbî se vînce. Hergû roj de rê yew mesela vetinî. Zerrey destanê ey ereqiyaynî. Xora timû wina bînî, gama ki zaf biceliyaynî, yew o biqehirnaynî a şewi de rê heram bînî.

Gelo hetanî ki tarî bi binê tuyeran di ronîşt, dîm a werîşt ver bi çîmeyê eynî şî.

Ebi nenguyanê xo yê dergbiyayeyan erîşa xo ya dergbiyaya wirrnay. Demeyo ki wirrnay ame vîrî ki no çend hewteyî yo ki nêtaşt. Erîşa xo ya gîrr a nêşuta wirrnay, wirrnay hetanî ki serey engîştanê ey hîy bi. Ewniya destê xo ra, tarî bi, weş ti ra nêasa; engîştê xo ya hîy berdi fekê xo, o wext fam kerd ki gonî ya. Destê xo dekerd awa çîmêdê eynî mîyan, yew deme sey gedan aw di kay kerd. Ebi inhewa waşt keyfê xo biyaro, weswese nêko. La tenyayey û tarîyeya şewi ra tersaynî, zerra ey pirtaynî. Sey verê çîmanê ey seki hêş û aqilê ey zî tef û dumanî mîyan di bo, heme çî verra verra çîmanê ey ver di lêl bînî. Ey zanaynî ki nê 'elametê xeyrî nîyî. Zaf ray demeyo wina bînî, ameynî çîmedê eynî ser, yew deme xo rê ronîştîni hetanî ki buya ey tikê verra diaynî. La emşo çendi ki wext şî hina vîşî weswese kerd. Serey ey di seki ayre bigeyro, nîşaynî çîyê ser o yew demewo kilm zî bifikirîyo. Tersê ey, terso bême'ne hina vîşî bînî. Waştîni ki hima werdo û vazdo. La kam heta, sera şêro, çî rê vazdo, kamî ver vazdeno? Derdê ey bibi yew parçey leşda ey. Çîmedê Eyniyê Derdî ra ewniya, çend qisey ey fek ra vejîyay; ey bi xo nêzanaynî rasta qisey keno yan tena fikirîyêno: Awê, awê ti çî rê endî bêveng û bêxem a? Wa ez sey to bibînî, wa no pirênê mi zî çînêbînî. To rê ne çîyê bar û ne zî kar o. Ti ebi keyf bi xo herrikiyêna şona. Çî rê no derd, kul û kederê dîna heme kewto mi viye? Ez çî rê wina ya? Sucê mi çî yo? Mevaji

«Ti çi rê endi heme çi meraq kenî, wazenî zîr û zeberê heme çi vejî». Mevaji «Ti hema destê xo binê çenedê xo şanenî û fikirîyênî». De ez sey to nîyo, qestikî to rê ez mêrdim a! Mevaji «Ti ka nêşêrî key Efendî û ti ka ê şîretanê Efendî nêgoştari!» Qalê Efendî meki!

Vateyo xo yo peyen rayna va û vindert. Yew deme bê ki bizano çi fikirîyêno vengane ra ewniya. Vatinî qey ard û asmîn nika pê resenî, ca piro teng bibi. Çend gocagê paçê xo akerdî la ey rê havili nêkerdi. Verra verra reng û şiklê çîyan vuriyaynî. Nika ne aw çîmanê ey ver di aw, ne ard ard, ne zî dehlêrî dehlêrî bî. Heme çi çîmanê ey ver di vuriyaynî. Têkilîya ey hêdî hêdî dînaya raştikêni ra biriyaynî. Heme çîyo ki dîynî xeyalî bî, têkilîyê ey bi raştêya nêmendbi. Dehlêrî bîybî mêrdimî, ridê înan ra gonî çilkaynî. Tanî figurê bînî yê ki şîmşêrî înan dest di bî, daynî Mela Mehmudî ro. Nişka ra Mela Mehmud bi heze yew dêw ver bi ey ame. Gonî û gonaşîri ey ser kewtbî. Buya gonî ameynî bide. Dar û ber, kerrey û zinarî bîybî mêrdimî ver bi ey ameynî. Ebi zor çîqiyam înan ra xelisiya. Nika seki lewedê yew zinarî ra bo û tanî mehluqanê ki mêrdiman nêmendnî waştî ey zinar ra bierzî war. Ey ebi her di destanê xo siya ardî ya kişta ey di bî pê tepîştîbî. Înan çend ki o nuski daynî ey hîna vîşî xo siy ro şîdênaynî. Hilç û hilça ey bî, ereqî manedê ey ser o teber dabi. Nor û dor di qîrreqîrr, qerebalix û babagundî bî. Nêzaynî se vanî la nê vengane ra derrebiyaynî. Nika waştîni ki yew bibînî o bikerdîni verika xo, seki kes gedan keno verika xo, destê xo seredê ey ro bikerdîni û bivatinî «Metersî, çiyê çîno». Gama ki wina fikirîya seki vengê ki ameynî bide biney bibiriyî. Xafil ra yew vengê qalînî ti ra va «Ganî ti Melay bikişî», yewnay va «Ney, ti Melayê feqîrî ra çi wazenî?» Fîgurî bêvind vuriyaynî: marî, vergî, xozî çîmedê eynî ser o kurr bibî. Tanîni gala kerdîni bide, waştîni çîmanê ey vejî. Yew deme bawer kerd ki çîmê ey vetî zî. Hinî seki çiyekî ti ra nêaso. Gama ki figurî bî vîndî, biney sakin bi. Labelê tersaynî, tersî ver leşa ci recifiyaynî. Tersaynî ki rayna bêrî. Xo ant pêser, serey xo kerd faqanê xo mîyan, bi heze yew gudi. Ters pêl bi pêl ameynî. Ters çend vîşî bînî ey endi xo antîni pê ser, çîmê xo wişk girewnî. Yew deme wina mend. O beyntar di çend zeman şibi ey zî nêzanaynî la hêdî hêdî hêşê ey ame pê ser, nika zanaynî ki şew a û o ha çîmedê Eynîyê Derdî ser o yo. Destê xo ki dekerd aw mîyan û

serdineya aw ferq kerd paştîya ey bineyna pêt bî. Dormeyê xo ra ewniya e, heme çî biyo sey verî. Leşa ey biney sist bî, vayo honik hîss kerd û vengê qirîncelan ame bide. Na ray zî bê ki yew welacax bêro ey serî ser na mesela ra xelisiyabi. Hetî ra şikir kerd ki na ray zaf zor nêdabi bide, sey raya verîni nêqîrrabi, serey xo nêdabi cay ro.

Qerrimiyabi, werîşt pay xo besetna, riyê xo şut. Nika hima hima ki bibi Geloyo verîn. Na ray dest pêkerd xo ra lomey kerdî. Verî zaf ray xo ra persabi, vatibi: «Ez çî rê wina bena, ez çî rê weswese kena û peynî di zî kewena nê halî? Ez qey endi nêbiyaye ya ki ez nîşna xo bitepîşa? Ma mêrdim endi zî xirab beno!» Demewo ki wina fikiriya be'cê ey ey bi xo ra amey. Labelê nêwaşt bêro a nuqta ki xo ra biperso vajo: «Ez çî rê ciwiyêna!» Nêwaşt vajo: «Merg, no heyatê mi ra rindêr o! Ez xo yew zinarî ra bierza war, nê 'ezabî ra bixeleşiya!» Ney, ey qerarê xo dabi, na mesela di nêwaştinî taket-naket biko, senê bibo zî ciwîyayîş mergî ra weşêr bi! Nêwaştinî xo ra biperso ki ciwîyayîş çî rê weş o! Nê persê inasarênî xo rê yasax kerdbî. Tiya di sînorêk antbi. Çimkî merg de rê sey yew qulika tarî bi. Nêzanaynî a qulika tarî di çî esto! Labelê heyat dîbi, ebi kezlatey, ebi derd û kul bo zî heyatî di rayna yew rindey, yew delaley bî. Gama ki wina fikiriya keyfê ey ame, verra verra çiyê weşî ame ey vîrî. Ame vîrî ki dewijî ti ra hes kenî, qedr û qiymet danî bide, ey mêrdimêko zanaye zanî. Şikir kerd ki kes nê 'eybê ey nêzano. Belê, dewi di her kesî zanaynî ki o mêrdimêko tikê xam o, cuwe ra pey ey di ti ra vatnî «Geloyo Xînt», labelê no name semedo ki o şewan yaban ra geyraynî şarî pa nabi. Zaf na mesela ver nêkewtinî. Labelê zanaynî ki Efendî te de tey vetbi ki çend textey ey kemî yî. Zaf nay ser o zî nêvindert, pîzzedê xo di va «de kemaney her kesî esto!» Riy Efendîyê ki kesî vatinî qey nûr ti ra vareno ame çimanê ey ver, peşmiriyayîşê ey ê weşî fikiriya. Erîşa ey a sipîya panka kilma ki to vatinî qey hergû roj pey hewt qalibî sabun şuweno amey ey vîrî, teqlê ey bineyna sivik bi. Ame ey vîrî ki senê amebi key Efendî. Gama ki Efendî dîbi, waştbi hetanî peyniya 'emrê xo de rê xizmet biko. Ê ebi serran key Efendî di mendbi, mêmanan rê xizmet kerdbi. Mêmanê ki heme welatan ra ameynî. De vengane Efendî şibi hetanî qoçdê dîna. Yew qifle ameynî, qifleyo bî şînî. Roj bi ki o hetanî nêmeyê şewi pay ra mendinî. Labelê caran ne betiliyaynî ne zî zerra xo teng

kerdinî. Ey zanaynî ki Efendî nê qewet û qudretî dano bide. O tena mêrdim nêbi ki yew welî Hûmay bi. Kesî nîşaynî bêemreya Efendî biko. Ey zanaynî kam, key çi fikirîyêno. Pîzzedê kamî di çi bibînî de rê 'eyan bi. Hûmay yew feraset dabi bide ki heme çi ra fahm kerdinî. Ge-ge çend rojî odeyê xo ra nêvejiyaynî teber, hemînî bawer kerdinî ki zerre di yo. Labelê wina nêbî, şarî vatinî «O şono hawarda bisilmanan». Kotî yew bisilmane bikewtinî tengane ey xo bide resnaynî, de rê ardim kerdnî. De zuri nêbî, gelekî kesan Efendî Herbi Qora di dîbi, yew estorê sipî wenîştbi vera gawiran ceng kerdnî. Ey zaf donimî dewijan ra eşnawitbi: «Hûmay na dîna dano xatirê mêrdimanê sey Efendî, eki înan ra nêbînî nika dîna rewna xeripiyaybî.» Ame ey vîrî ki gama ki raya verîni şibi destê Efendî, yew recif dekewtbi leşa ey; Efendî destê xo antbi, nêwaştbi o lew pado la nîşabi destê xo ey ra bixelisno. Yew buya weşi Efendî ra ameybî, destê ey sey pemî nerm biy. O roj perrê ey bibînî ka bifirro, çimkî şiyabi Efendî zîyaret biko. Çend rojî ra pey gama ki Efendî musa'de kerdbi ki o key ey di bimano û mêmanan rê xizmet biko, seki dayka xo ra newe bibo. Endî şad bibi ki a şewî keyfan ver kerdbi nêkerdbi hewnê ey nêamebi.

Gelo çimedê eynî ra gelekî durî kewtbi. Semedo ki zaf tarî bi û o dekewtbi cîhana xeyalan mîyan, di ray linga ey de hesiyay; raya peyeni destê ey biney terişiya, yew perrê dara şavlêri cadê terişiyayî ser na û û tikê dewesna. La xeyalan sey estorê kihêlî ti ra sere girewtbi: serrê ki key Efendî di viyarnaybî heyatê ey di serrê tewr weşi bî, bêguman eki o rojanê peyenan nêhesebno. Zaf firsetê ey çinê bi ki Efendî goşdaro. Xora ey zaf xeberî zî nêdaynî. Zaf ray hetanî şan odeyê xo ra nêvejiyaynî, demeyo ki ey de rê çay yan zî qehwe berdinî, dînî ki Efendî ha waneno. Gilangan serey xo berz kerdinî binê çiman ra ey ra ewniyaynî, peşmiriyaynî. O peşmiriyayîşê Efendî de rê vera heme malê dîna bi. Ey o wext zaf meraq kerdinî ki Efendî endî kitaban senê waneno, înan kotî ra ano, nê kitaban di çi esto gelo? Labelê caran nîşabi Efendî ra biperso vajo «Qirban nê kitaban di çi esto ki ti ay çimanê xo yê mubêrakan endî betilnenî?» Helbet texmîn kerdnî ki nê kitabê dîn û dîyanetî yî. La gama ki kitabê ki ne ebi herfanê Qur'anî nuşteyî destê Efendî di dînî rayna meraqê ey dest pa kerdnî.

Estarey sibhay so kerd. Hergû raya ki no estare bidîynî keyfê ey ameynî; çimkî ebi sokerdişê nê estarî him şewi him zî tarîyo bêbavo ki ey tira zaf xu kerdinî hêdî hêdî qediyaynî. Nê estarî mizgîna rojê newî daynî ci. Emşo zî hezey hergû şewi çarqirnî Sayêreki ra geyrabi. Eynî Sayêreki ra cor yew zinaro berz bi, şî ûca ronîşt. Ay nimajê 'eşayo ki heyatê ey bincaran vurênabi ame ey vîrî:

A şewi gama ki nimaj kerd bi Mihê Guli zî ey heti bi, Miho ki Efendî ti ra zaf hes kerdinî. Ey nimaj ra pey yew demeyo derg de'ey kerdbî. Gama ki de'ey kerdbî zî bêhemdê ey vengê ey berz bibi. Mihî hema nişka ra vatbi:

-Endi serrî yo ti tiya key Efendî di yî, çi ray to diyo ki Efendî nimaj kerdo?

-Ney willay dat Mih, mi nêdiyo! Ez qirbanê ey ba, de o keno ma ra nêaseno!

-Ney, ney, ez Gelodê ma rê vaja: o nimaj nêkeno û nêwazeno ma zî bikî!

O wina matmende fekê Mihî ra ewniyabi, çend rayî pêser o vatbi «estafrullah», dim a ageyrabi vatbi:

-Dat Mih, nê çi qalî ti kenî! Xo gunekar meki! Efendî senê nimaj nêkeno?

-Geloy ma, ti goş datê xo ni! Efendî nimaj nêkeno, roje nêgêno. Xora Hac zî nêşîyo. Mi ra des ray vato «Miho, Qur'ano ki ti her roj wanenî û ti ra çiyekî fam nêkenî tarîxê 'ereban o! To rê tarîxê 'ereban çi lazim o? Xo rê tarîxê kurdan biwani, tarîxê xo bizani!»

Ey vîrî yeno, a gami ra pey ey destê xo goşanê xo ser naybî ki vengê Mihî nêşêro bide û qirrabi vatbi:

-Miho, ti qirbanê Key Şêx Elîyê Palî bî ki ti cilda înan ser o ronîştî û wina negewo bêgirane kenî înan! Ti bêemreya Efendî kenî keyxerepiyaye! Hero eki ti meşti kor nêbî, ti mi ra se vanî vaji! Senê to fek ro yena ki ti vanî Qur'an kitab o. (Kelîmay «tarîxî» nêameybî vîrî, me'nay na kelîma zî nêzanaynî labelê bawer kerdinî ki çiyêdo xirab o).

Nê qiseyanê Mihî ra pey ey hergû raya ki nimaj kerdinî nê qisey Mihî ey vîrî kewtinî. Nê qiseyan ra pey, wextê nimajî, waştinî ebi yew hewa bivîno hela rasta Efendî nimaj keno yan nê; labelê caran o nimajî

ser o nêdibi. Na mesela de rê bîybî derd. Semedo ki nêdibi zerra ey nimaj ra serd bîybî.

Rojê cemat di yew camêrd Efendî ra persabi vatbi «Qirban, melay ma vano gama ki kes -heşada to ra- xuslê xo vejeno, ganî leşa mêrdimî di hinda kunîda derzîni zî ca ziwa nêmano, eki bimano xusil nêvejiyêno. Qirban, beno ki destê mêrdimî hema ca nêreso; ge-ge kes lezi keno, beno ki tikê ziwa bimano, o wext se beno?» Efendî biney peşmiriyabi û vatbi: «Qico, xusil çi yo, ti çi rê xuslê xo vejenî? Engişta to necisî ra niya, ti leşa xo heme şuwenî yan engişta xo tena?» Cematî ra wit nêvejiyabi. Dim a dewijî ameybî teber, yewbînan ra vatbi «Qirbanê ey ba, ma cerebneno!» Labelê rojê Efendî vatbi «Ma senê 'Eysî ra bawer bikî ki vana 'rojêk mi mûnda Mehemedî bestinî, mûndî mi dest ra amey'. Gelo rast a, Mehemed bêgoşt û estey bi? Yan a nege bide kena? Mehemed Qur'an di vano 'Ez mêrdimêko sey şima ya'» Efendî o roj gelekî çiyê bînî zî vatbî. Nê qiseyanê Efendî o lal û tat kerdbi, yew demeyo derg û dila ey nêwaştbi goşanê xo ra bawer biko. Labelê Efendî 'eynî wina vatbi. Nê qiseyan ra pey çi ray çiyekî rayna sey verî nêbibi. Yeno ey vîrî o raya verîni a şewi hetanî serê sibhay nêrakewtbi. Hetanî nimajê, xo ra persabi vatbi: Eki raştâ Hûmay heme ca di hazir û nazir nîyo, eki teyr û tebur, karm û kêz bê emir bê ey tê geyrenî, eki puşê dari bê emirdê ey rişeno, eki Pêxember Sellellahû eleyhî wesellem, qasidê Humay nîyo, eki Qur'ano Kerîm kelamê Hûmay nîyo, eki na dîna semedê Pêxemberî nêxeliqiyaya, eki cennet û cehenim çîn o, eki Ezrayîl, Îsrafil, Mikayîl û Cebrayîl çar milaketê pîlî nîyî, eki polê ma yê rastî ser o yew milaketi xeyranê ma û polê çepî ser o yewna melaketi guneyanê ma nênusena, eki Neknekil mergî ra pey nîno îfadey ma nêgêno, eki guneyan û xeyranê ma nêsecceno, eki Pirdê Selatî cennetîyan rê heze paporî û cehenimîyan rê zî yew muy ra bariyêr nîyo, eki binê nê pirdî di niqrê ki gillî ra awa keldaya yî çînê yî, eki zebaniyê ki destê înan di qamçî estî, pabeyê cehenimîyan nîyî, eki cennetî daranê cennetî ra çend û çi biwazî nêwenî, eki cennet di çewres hûrî pabeyê cennetîyan nîyî, eki cezaya yew rikatê nimajê viyaranayî çend hezar serrî adirê cehenimî nîya; welhasilî kelam eki nê çiyî heme zurî yî, eki nê heme çi qalê veng î, o wext no heyat çi yo? Mêrdim çi yo? Kotî ra ameyo, şono kotî? Wayirê na dîna kam o?

Persî sereyê ey di çend vîşî bibî o endi bêveng bibi. Nêewtarabi çi kesî ra biperso û hinî nêwaştbi Efendî bigoşdaro! Tersabi ki Efendî ebi qiseyanê anasarênan ey aqilê serî ra biko. Labelê texmînê ey şaş vejyabi.

Efendî bê ki çiyêna vajo, persî xo ver o pê dim a ameybî. Persê ki cewabê înan çinê bi. Mihî rojê vatbi Efendî vano «Çiyo ki kes nêşîyo estbiyayîşê ey îspat biko, ganî kes bide bawer nêko, no çî Hûmay bo zî winaya!» Nê xeberanê Mihî ra pey o yewrayî takêş bibi, ebi rojan fikiriyabi ki bişîyo estbiyayîşê Hûmay îspat biko. Nişîyabi. Mihî rojîna vatbi, Efendî vato «Mêrdiman Hûmay xeliqnayo û dim a sey ehmeqan bide bawer kerd!» Yeno ey vîrî ki o Mihî ro qîrrabi vatbi "Miho, ard û asmên, roj û şewî, aşm û estarey, yanî no kaînat kamî xeliqnayo?" Mihî vatbi: «Ez zî sey to persaya, Efendî mi rê qalê tanê qanunanê tebî'etî kerd, mi fam nêkerd labelê Efendî zano!»

Dîna hinî roşn biybî. Gelo ewro berey mendbi. Werîşt pay, gama ki heta keyî ra ray mend fekê xo di pitpitiya, va: «Efendî zano, werrekîna mi zî bizanaynî!» Qalê Efendîyê ki caran xo vîr a nêkerdîni ardî xo vîrî: «Ma serehewadayîşê Şêx Efendî di ser nêkewtî. Hukmatî zorê ma berd. Ez kurdan mîyan ra geyrena ma ganî rayna dest bi yew serehewadayîşî bikî. Eki ma xo rê nêbî, havila çi kesî ma rê çîn a. Ganî kurdî xo rê bibî ki şar zî bişo desta ma bigîro...»

Gama ki ame berdê xo ver, Mela Mehmedî koma xo di nimajê sibhay kerdîni. Semedo ki xayilan ra durî bikewo, semedo ki çîyanê ki yew deme o gêj kerdbi, xo vîr a biko, ey zî yew deme şew û roj nimaj kerdbi. Labelê nimajî de rê havil nêkerdbî, persê ey roj bi roj hîna vîşî bibî; bawerey û îtîqadê ey nêmendbi, yew deme ra pey fek heme çî ra verra dabi. Efendî hinî bibi heme çiyê ci, labelê cewabê tanî persan nîşaynî bivîno, caran nîşaynî Efendî ra zî biperso. Çimkî hema zî taket-naket kerdîni, tirê çiyê ki eşnawitbî rast bi yan Efendî waştî ey bicerebno!

* * *

Hesen ebi vengê xo xo aqiliya, nivînan mîyan ra çeng bi, werîşt şî paca ver. Aşmî çinê bî, şewî tarî, sîyay sey teney bî. Ageyra qutiya tetunî geyra, hetî ra cixara pişti heta bîni ra xo bi xo va «Heseno, ti ganî na mesela hal bikî!» Rojo ki xebera Serdarî bide resaybî, zaf şewan hewnî dîbî. Labelê caran yew hewno inasarên nêdîbî yan zî caran endi binê

tesîrê hewnê xo di nêmendbi. Nê hewnê emşoyênî o raşta zî tersnabi, va «la, raşta zî eki rojê ez werda ki Beyi keye di nîya, ez se kena, ez senê ridê na dîna ra geyrena û vana ez zî camêrd a? Do şar nêvajo teresê Hesênê Selîman nêşîya wayîrey veyva xo biko. Belê, ez ganî na mesela helê aver hal biko! Labelê senê?» Badîno ki emşo odedê ey di rakewtibi xo nivînî mîyan di berd-ard. Çend donimî pê ser o kilha. Ti ra nêasaynî la texmîn kerdinî ki ode gillî ra duy bibi. Şi şimaka paca ver di ronîşt, destê xo kerdî pistinê xo. Caran endi bêçare nêmendbi. Hewno ki dîbi hima hima pêrû ey vîrî di bi: verê Huskîyê şiwani xeberêda weş daybî bide, vatbi «Kerwa Bîlalî yew îstida reîsê şûbedê Xarpêtî rê nuşto û cewab ameyo ki Serdar weş o.» Huskî heli û gami tira mizgîna xo waştbi. Hewn di taket-naket kerdbi, vatibi «no hewn nêbo?» Semedo ki rind emîn bibo, çengiley Huskî tepîştbi antbi heta xo ra, Huskîyê şiwani gan û îman xo ro girewtbi, qeza ra hetanî Sayêreki vazdabi, hilihila ey bî. A gami amebi vîrî ki ridê Beyi ra biewnîyo û tesîrê na mizgîna xeyrêni bivîno. Veng dabi vatibi «Lila a Beyi ça ya, Beyi?» Labelê Beyi cay nêasaynî, seki ard bişeqiyo û a tiro şêro war. Çend ray qîrrabi persabi «Beyi ça ya Beyi?» û ebi vengê xo şîyar bibi.

Şimaki ver di ronîşt hetanî ki dîna roşn bî, teber a yew-yew veng ameynî, dewijan terş û dewar gewan ra teber kerdbi, berdinî yaban. Zerey odî ki hinî rind roşn bibi, çimê ey rismê Şêx Evdirehîm Efendî gina. Rism dês di yew çerçewedê camkerdî mîyan di bi. Ey nêzanaynî çi rê, la key Şêx Elî Efendîyê Palî ra, hemîna vîşêr Şêx Evdirehîmî ra hes kerdinî. Kîşt a rismî di Qur'an leqnaye bi. No rism yewî ebi qelemêda sîyay viraştbi. Hesên seki nê rismî newe hiveyno, cadi xo ra werîşt û şî ver a ey çokan ser o ronîşt. Rayna ay hîrê rêzê ki ebi herfanê Qur'anî binê rismî di nusiyyabî meraq kerdî. Tira ver zî çend rayî Mela Mehmudî persabi, la Melay vatbi «Ez nîşna xetanê ebi destnuştêyan biwana.» Dim a ridê ey ê verinî û heybetinî ra ewniya, erîşa ey a sîyay çimê Hesênî di nika seki tikêna derg biba. Yew deme temaşeyê rismî kerd, zerra ey zîzi bî, hima hima ki bermî qiriki ro bipêşo, destê xo akerdî û va:

-Şêxê mi, ez qirbanê ceddê to yê mubarekî ba, ez nêzana ti ça yî. Werrekîna mi bizanaynî! Şarî ra hergû yew çiyê vano qirban! Tanî vanî ti Binê Xeti di yî, tanî vanî ti Koyê Sipî ser o yî. Fekê mi ro nîna ez vaja

la qorrî zî vanî demewo ki ti ebi peyanê xo Binê Xeti ra ageyray, şima pêro nîzdî Diyarbekir di kişiyay. Hûmay nêko labelê vanî hukmatî ti xelî mîyan di gan bo ganî veşnay. Raştâ wina bo zî ez nêwazena bawer bika. Ez zana ki gule to di kar nêkeno. A leşa to ya mubareki nêveşena. De lejê Sirîni mi vîrî yeno. Ez ewca nêbiya, labelê şarî ebi çîmanê xo dîbi, çend taburanê eskeranê hukmatî nor û dora dewi girewtbî, çend şewî û rojî guley to ro varnaybî; pîrnika to zî gunê nêbîybî, ti sey teyrê bazî înan mîyan ra firraybî. Kes nêewtabi to dim a zî bêro, ti Binê Xeti resaybî.

Hûmay ra 'eyan o ki mi caran bêemreya şima nêkerda. Rojo ki mi xo zanayo hetanî ewro, ez zerra safî ra pabesteyê kalikê to Şêx Elî Efendîyê Palî bîya. Efendî, qirban, ez zana şima Hûmay hetî çend şîrin î. Şêx Elî Efendî gama ki kewtbi tengane secadeyê xo eştbi Feratî ser û nimaj kerdbi. Dişmenanê ey gama ki na kerameta ey dîbî, şîbî xo eştbi dest û linganê ey. Hûmay nê qudretî dano qulanê xo yê delalîyan! Kendirê Şêx Seîd Efendî hîrê ray qerefiyayo, ebi inhewa Hûmay vato «Gureyo ki şima kenî zilm o!» Mi rê de'ey biki, wa ez ebi risipênay nê gurî mîyan ra vejîya! Wa ez şarî mîyan di şermîzar nêba! Lacê mi bi, qesebaya mi bi, roşnaya çîmanê bi; mi aw û adir ra pawit, pîl kerd, kerd camêrd û rişt. Çimê mi rayirê ey di bî. Mi rojî hûmaritînî ki Serdarê mi biageyro bêro, mi rê xebera mergê ey amey! Tena yew xeberî! Hûmay na xafila bêgumani nêaro seredê dişmenê mi ser. De to rê vatiş lazîm nîyo, ti zanî ki herunda na derbi caran weşî nêbena! Qe nêbo meytê ey mi rê bîrşawitînî ay bêbavan! Qe nêbo mi ebi çîmanê xo termê ey bidînî. La qey mi zî gore bê 'edetânê dîna o kefen bikerdînî û biberdînî gorristan se bînî! Yew gorrê ey bibînî, mi bişiyaynî bişînî ser, mi bizanaynî leşa Serdarê mi ha ewca ya, se bînî? Se bînî mi zî sey şarî hezin bikerdînî? Bê ki ez taket-naket bika, mi bivatinî «Hûmay da û Hûmay girewt!»

Vengê mi yeno to qirban, eki Serdar 'ezê bibînî, ez ka rayna derdê xo bianca, ka qesebaya mi biveşa la ka Hûmay sebir bido mi. Nika hergû raya ki ez Beyî veynena, seki Serdar newe ra bimiro! Qirban, mi rê dest nêdano, ez Dat Huseynî ra vaja «Lacê mi merd, keynay to wa bêra key to!» Ê mi zî gore bê mi nameyê mi esto, Qerebeganey ra, Sêwaney ra, Pîraney ra hetanî dewanê Me'denî nas û dostê mi amey 'ezaya lacê

mi. Ti şarê xerîbî ca verdi ez senê ridê Dat Huseynî vajor bika! Çimkî veyva mi, meştî şîna biba veyva yewnay! Veyva Hesenê Selîman senê do biba ceniya şarî qirban? Hûmay mela ay rojî nêdo la ay wext ganî ez luliya şeşderbî tehta çaredê xo ser na û linga ey kaş bika. Na ceniya cahîl û ciwani hetanî peyniya 'emrê xo, key mi di wina nêbena qirban! De ti 'edetane ma zanî, ti zanî ma çend nêbiyaye yî; ma pêfek a huwenî, la pey di ma mezelê yewbînan kenenî. Ma pêro hima vaji ê yewbînan î, la yew xeyrê ê bînî nêwazeno. Ez tersena qirban, bih ceniya ciwani nêbeno! Koley to bî dina lacê mi estî. La bextê mi sîya wo, laco 'ezzeb zaf şenik o. Wijdanê mi qebl nêkeno, ez nê tîfalî nika ra bika binê nê barê giranî. Qirban ez vana, de wextê pêxemberan ra 'edetêko inasarên esto; eki Hûmay vajo e, eki ti munasib veynî, ez Beyi, Bengînî rê mare keno.

* * *

Ay rojî ra pey Hesen Axa sey yew teyrî sivik bibi, ebi asaney şîyaynî sewbîna meselan ser o bifikiriyo; nika bêqerarey ra xelisiyabi, hina zaf xo ra bawer bi labelê kerdinî nêkerdî nêşîyaynî na mesela Huseynî ra vajo. Demeyo ki ver a rismê şêxî qisey kerdbi, fikiriyabi vatibi «Ez do eynî wina, nê vatişanê xo Dat Huseyn ra zî vaja!» Çend ray xo ceribnabi, la qisey qirika ey di bîbî se yew gira û ewca mendbî. Huseyn mêrdimêdo bîaqil bi, şik kerdbi, fahm kerdbi ki ziwanê ey ser o çîyê esto, la xo nezaney nabi. Peynî di Hesenî vatbi «Baş a ya ki ez Perîxani ra, Perîxani Derdi û Derdi zî wa Dat Huseynî ra vaja.» Wina zî kerdbi.

Çend se'etî vatişê Perîxani ra pey seki Sayêreki di yew kizîr veng do, heme kes pey hesiyabi. Dewijan rojo verên waştbi bin û bineşeyê na mesela sax bikî veynî rast a yan nê. Musaybî ki rasti bî, herdi polan yanî Huseynî zî munasib dîybî. La qalê dewijan nêqediyaybî, zaf meseleyê bînî zî bî ki înan xo fek ro daynî. Tanînî gore ganî Hesenî, Beyi Bengînî rê nê, Badînî rê mare bikerdî, çimkî Bengîn zeweciyaye bi. Terefdarê nê fikrî vistewreyê Bengînî û çend kesê bînî bî. La tanînî zî bawer kerdinî ki Hesenî hewl kerdo ki Bengînî rê mare kerda, çimkî Badîn hima balix zî nêbibî û Beyi hetanî çend aşman ra ver herunda maya ey di sereyê ey şutinî. Geloyê Xîntî zî vengê xo nêkerdî. Herçiqas zafînî meraq kerdinî veynî o se vano zî Geloy hetanî ki ti ra ameynî, meselaya Beyi ser o qisey nêkerdî.

Binê tuyeran di, eynî ser o, bostanan di, hêgayan di, hema cayo ki dewijan yewbînan bidinî, qali qala Beyi bî, labelê xebera kesî zerreyê keyê Hesenî ra çinê bî. Bêguman dewijan zaf meraq kerdinî veynî Bengîn, Ziravi û hemînî ra vîşêr zî Beyi se vana. Rojo ki na mesela eşkera bîybi, nê keyeyî mîyan di Perîxani ra teber kesî ra veng nêvejiyaynî. To vatinî qey tiya kundî veng dayo. To vatinî qey ganî olandî no keye di çîn o. Nêşiyaynî riyê yewbînan ra biewnî. Seki pêrû pîya yew suco giran bikî û riyê înan nêgîro yewbînan ra biewnî. Bengîn dosere ra rew werîştinî, tifingê xo eştinî xo pol keye ra teber kewtinî û hetanî ki dîna tarî nêbiynî, nêameynî keye. Demeyo ki tarî bibîynî xora riyê kesî nêdiynî. Ay rojî ra pey hima Ziravi riyê ey vajor nêkerdbi. Hergû raya ki o û a tena mendingî, Ziravi bermaynî û o xo ver ro ewniyaynî hetanî ki her di wina dixeriyaye xo di şînî.

Beya ki ebi rindeya xo vengani dabi, bîbî se yew sarbina, gan û goşt pa nêmendibi. Alishkê aye tokewtibî, lewê aye pulisiyaybî, çimê aye kewtbi çali, riyê aye yo barîçek zerd û zimilêq bibi, to hima puf bikerdinî şînî aw dês ra dusaynî. Nê çend rojanê peyenan di yewrayî gan ti ra vejyabi. Gama ki Perîxani na xeberî daybî bide, waştbi ki hima a gami Hûmay ganê aye bigîro. La nêgirewtbi. Hergû serê sibhay demeyowerîştibî ode ra ameybî teber û heyatî di raştê Ziravi ameybî, waştbi aye ra vaja «Zanî no gure di sucê mi çîn o», labelê Ziravi seki biwaza aye biwera ebi miruzo cal ti ra ewniyaybî. Çimê Ziravi timo aye ser o bi. Aye çend ray nameyê Ziravi dabi la Ziravi ra veng nêvejiyabi. Ziravi, Perîxani di zî ebi sereyê ziwanî qisey kerdinî. Perîxani heme hunerê xo nawitînî semedo ki nê her di veyvan tê ri ra viyarna. Beyi heze yew meyîto ki gorr ra werdo û keyeyî mîyan ra bigeyro, abi hewa geyraynî. Çend rojî bi ki rasterast yew loqmeyê nanî qirika aye ro nêşibi war. La aw taştareyo ki a û Ziravi tenya keye di mendibî, hetanî bimira aye vîr a nêşînî, Ziravi sey volkanî teqiyaybî û vatbi:

-Erê delê, delê, kelazê! Qey ti xo rê nê mirena, ti verrika nê biray ra dekewena ê bînî. Qey ti nêzana Bengîn yê min o. Erê to serey Serdarî werd, nika dora Bengînî ya. Qey to nêzanaynî no Heseno çimbeloq wina keno? Ti ka xo rê şêra keyeyê bawkê xo yê teresî, ti ka şêra xo rê yewî rey bikewa, to se kerdinî ti ka bika! Qey to rê camêrd peysa bi? Vaji, a

vistiriya xo ya merezini ra vaji, vaji «Ez nêgêno» ki wa to Badînî rê mare bikî, wazeno wa o teres to xo rê mare biko, ti çi rê kewçika mi di vejîyêna?

Ziravi vatibi, vatibi hetanî ki qirika aye ziwa bîybî; heyfê hemînî Beyi ra girewtibi, hêrsê hemînî Beyi ser ra teber kerdbi. Beyi ra veng û hes nêvejiyabi. La hinî gandê aye kewtbî; werîştbi, şîbî axur. Leşa aye ters û hêrsan ver sey tura meyvi recefiyaynî.

Demeyêk bê ki bizana çi geyrena, zerreyê axurî ra geyraybî, ne buya silî ne zî o tarî û zulumat aye rê muhîm bi. Sey yewda gêj û bomî no seredê axurî ra şîbî seredo bîn. Çimeyê hesranê aye ziwa bibi, hinî nîşaynî biberma zî. Zirava ki aye endi tira hes kerdinî, Zirava ki gedeyey di tê reyra banekî viraştbi, sey di wayan pîlî bîybî ebi qiseyanê xo a kiştibî, dînya çîmanê aye di sîya kerdbi. Pîzzedê xo di vatibi «Eki ez weş bimana, eki mi Bengînî rê mare bikî do hergû roj nê qiseyan mi ra bika; rindi a ya ki gano ki Hûmay nêgirewto ez bi xo bigîra! Ziravi zî wa miradê xo şa ba! Ez senê bena cenîya Bengînî? Bengînî do senê bikewo herunda Serdarî?» Waştbi valaya ki miyane ra besta bî aka, yew deme giraya vala ro xeciliyaybî, destê aye recefiyaybi û sistî bîybî, engîştê aye seki kung bibî, nêşiyaynî çîyê bitepêşî. La gama ki rayna qalê Ziravi ameybî vîrî seki gira xo ver o abiba, vala destê aye di mendbî. Çimê aye hinî musaybî tariyê axurî, sela zibilî dîbî, şîbî heta seli ra la dest û lingê aye rayna sist bîybî; heme heyatê aye amebi vîrî. Çend donimî ebi ters ewniyaybî valaya ki dest aye di bî ra, aw hing di qiriki aye zirqîtîyaybî, destê xo yê rastî reyra qirika xo vilênaybî, pîzzey aye aye veşabi. Taket-naket kerdbi, linganê aye a ver bi berê teberî berdibî; destê xo eştbi berê axurî ki şêra teber, la seki des tenî polê aye bigîrî biancî zerre: ebi yew hewawo lezkanî şîbî seli girewtibî ardbî ortey axurî. Feknur ronaybî û şîybî ser. Semedo ki axur nizm û beşna aye dergi bî, ebi gelekî zehmetey vala çîweyî ro vetibî, yew hoki daybî vala ro û dekerdbî qirrika xo. Leşa aye bîbî sey awi. Gama ki sela ziblî binê linganê xo ra virvirnaybî, bê hemdê xo qîrraybî.

Gama ki Perîxani berê axurî akerdbi, çimê aye valaya sipî kewtibî, dabi çokanê xo ro û hewar kerdbi. Senê Beyi wina leqnaya dîybî, senê ki dîybi zîwanê aye veciyayo teber, xo eştbi leşa aye, her di destê Beyi,

qirrika aye di vala bin di bî; sereyê engiştanê aye sîya bibi. Perixani dareya ki arri di bî girotibî û vala birnaybî. Leşa Beyi ardi di derg bîybî û sey gedan nuzaybî.

* * *

Mela Mehmudî paçê xo yo sipî xo ra dabi û kilawa neqşênî xo ser naybî vejîyabi banê xo ser. Banê ey o ardî heta pey ra sewiyedê ardî di bi. Kesê ki o dibi fam kerdbi ewro îne yo û Mela Mehmud do azanê teştarî veng bido. Herçiqas ki hêviya Melay çînê bî ki o na kelakela amnanî di, bişîyo cematî tamam biko, yanî çewres camêrdî peyda biko zî, ey rayna qirika xo viraştî û dest bi vengdayîşê azanî kerd. Ey hima newe vatbi «Ellahû ekber» gorristan ra herê key Hesenê Selîman zî dest bi zirrayîşî kerd. Wina yew deme Melay xo rê veng da û herî zî xo rê, la si'udê Melay bi ki herî zirrayîşê xo zaf derg nêkerd. Melay ki hinî wendişê azanî qedêna, xo ra pey heta gorristanî ra ewniya, seki vajo «Bêwe, qey zirrayîşê to no hing di ame?» A gami çimê ey Bengînî gina, fam kerd ki Bengîn goşdareya reqabetê ey û herî kerda û do na mesela vajo û dewijî pey bihuwî. Hinî nêzana se vajo, va:

-Bengîn, Bengîn! Aw her gorristanî miyan di çi geyreno?

-Xalo, de her o, her! Heme cayan ra geyreno!

Melay serey xo berd-erd, çiyêna nêva. Labelê Bengînî fek ti ra verra nêda û waşt biney Melay bido xeberdayîş. Va:

-Xalo ti vanî 'eylekî yenî nimaj?

-Willay Bengîn ez se vaja, ma hey vîstî bipawî veynî cemat tamam beno yan nê.

Melay zî, Bengîn zî û heme dewijan zî zanaynî ki ewro kes nîno nimaj. Ewro tena nê, orteyê çelî di zî na dewî di zaf kemî ray cemat tamam bîyo. Xora eki kesî xortê balixbiyayeyî zî bihûmaritînî sîy biteqaynî ancax dewî ra pancas-şestî camêrd vejîyaynî. Înan ra zî hemînî nimaj nêkerdî. Tanî gure-murey înan vejîyaynî, di-hîrê mendinî ki destawi înan di nêvinderdî. Labelê Mela Mehmud aminan bibînî, zimistan bibînî; varan bibînî, şilî bibînî, hetta vewri qami bibirnaynî zî o vejîyaynî banê xo ser û azan veng daynî. Dewijan guney ey girewtinî vatinî: «Mela semedo ki zikat û fitran heq biko wina keno.»

Bengîn û Mela Mehmud yew deme wina pê ver ro vindertî, naşt-

daşt ra qisey kerdî, dim a Bengînî va:

-Xalo, biewnî di cendirmey ha yenî!

-Bengîn, na germhila testarî di cendirmey çi geyrenî?

-Xalo, beno ki şonî dewanê corî, la nika bêrî tiya ma do fahm bikî.

Cendirmey verra-verra nîzdî bîynî, Mela Mehmudî destê xo çimanê xo ver ra na veynî nê cendirman nas keno yan nê. Va:

-Bengîn, nê cendirmey newe yî, ê ki mi nas kerdînî qey teskere girewto.

Bengînî pîzzeyê xo di va «Bêmirad, nika ti cendirman kotî ra nas kenî? Serri di hîrê-çar donimî tiya ra vêrenî şonî, hergû ray zî 'eynî cendirmey nîyî! Ti çi rê nege xo kenî?» va:

-De Xalo cendirman zafêr çi, yew qifle şono, qifleyo bî yeno.

Bengînî yew hewawo lezkanî, pelesqaya eskereya ki miyane ra bî akerdi, şeşderbê xo ro piştî û va:

-Xalo, bê ma şêrî ez nînan bostan di yew ca di rona, hetanî ki cendirmey nêamey.

Gama ki Melay şeşderb wina destê ey di dî, bêhemdê xo cendirman ra ewniya la cendirmey hema durî bî, na durey ra îmkan çinê bi ki şeşderbî bivînî. Melay va «De ma lezi bikî!» Bengîn xeta firingiyana ki serê wesarî di şitil kerdî û hinî yew-yew firingiya xagi girewtibî resa, şeşderb ebi pelesqa ra kerdî binê lemi ra û ame. Cendirman zî newala tengi ro kerd war, amey perçînî ver, waşt ki ê tikê aw biderdî. Mela Mehmud nêvindert, yew-yew qala tirkîya ki eskerey di musabi pê pey şanay, ebi îşaretê destan û çend qiseyanê xo yê nêmcetan waşt ki ê bêrî mîyanê bostanî. O nopolê perçînî ra, eskerî dopol ra amey hetanî neqebî ver. Mela Mehmudî çend leyê ki semedo ki terş-dewar nêdekewo bostan fekê neqebî di ronaye bî, hewa nay, cendirmey amey zerre. Cendirmeyê ki binê tînca telaya amnanî di hal ra kewtîbî hima ki binê seya nalbêri resay-nêresay tifingê xo yê mawzerî xo pol ra ronay û ebi exîni-puffayîş ronîştî. Cadi dest pa kerd layê potînanê xo sist kerd. Gama ki potînî vetî, buya germayi linganê înan ra virsikiyay. Kepê xo eştî. Ereqî paşt a înan ser ro dabi teber. Wina asaynî ki verî zî wina ereqiyaybî. Şopa ereqê ziwabiyayî binê çenganê înan di, giraneyê înan di sipî kerdînî. Bengîn nê halê înan ra ewniya, ca di Serdar kewt vîrî ey. Hetî ra pîzzey

ey nê cendirman veşaynî, la hetî ra zî semedo ki fekê înan pîs bi, neng-mengî çînaynî, înan ra qehriyaynî. Xo pîzze di Mela Mehmudî ra zî hêrs bibi ki ey ê ardbî, daybî ronîştîş.

Mela Mehmud him aw daynî înan him zî persaynî veynî ê kotî ra yî. Cendirmeyê ki nika biney cîfê înan verra diyabi, ebi Melay henekî kerdinî. Bengînî fahm kerd ki ê hema zaf linganê xo derg kenî, beno ki mesela biheremnî, cûka waşt bido zanayîş ki o zano ê çi qisey kenî; înan ra persa veynî ê kam het ra şonî. Cendirman da zanayîş ki ganî ê şêrî dewa Binêkoy û verî ki dinya tarî biba zî ganî ageyrî, qezay biresî. Bengînî xo heti va «Do vîstêna werdî şêrî!» Aw beyntar di ey înan rê mesela birayê xo Serdarî vati. Labelê her diyini zî a mintîqa nêdîbî, awo ki biney keje ser şînî Edena ra bi, awo sîyataleyo birewgirr zî heta Erzîrumî ra bi. Meselaya Serdarî keyfê înan nêremnabi, hema zî Melay reydi kay kerdinî. Melay zî înan rê qalê eskereya xo kerdinî.

Beyi, raya diyini bî ki ortmî ser o asaynî. Herçiqaş ki raya verîni Bengînî a nêdîbî zî, tey vetbi ki cendirmeyo sîyatale xo ra cor ewniyabi. Bengînî bi xo nêdîbî ki cendirme çi ra ewniyabi. La nika ki Beyi amey ortmî ser û cendirme ebi çim bê xirabî ti ra ewniya, reng Bengînî ra nê-mend, nêzana se biko! Caran nêdîbi ki yew aw tewir Beyi ra ewniyayo, labelê be'cê ey hîna zaf Beyi ra amey ki a hingo ki cendirmey bostan di ronîşte yî, ortmî ser ra geyrena.

Cendirmeyê sîyatalî ortme xo çim a kerdbi sirf a het ra ewniyaynî. Bengînî xo pîze di va «Nê xeyr-silamet biwerîştinî tiya ra bişînî verî ki yew nezih destê mi ra vejîyo». Mela Mehmud donima hîrîni bî ki şînî înan rê xiyarî ardinî. Beyi rayna ortmî ser o asay, Bengînî serey xo na xo ver ki eki cendirme ti ra biewniyo zî qe nêbo o bi xo nêvîno; la bêhemdê ey çimê ey çerixiyay, dî ki cendirmî Beyi ra çim şikit. Hêş sereyê Bengînî di nêmend, çimê ey tarî bîy, ereq vet la vengê lekmeta yê ya verîna ki day riyê cendirmî ro amey bide. Qirî û hewara cendirmî Sayêreki ser kewti. Dewijî, cenî û camêrd, pîl û şinik vazday heta bostanê Hesên Axay ra. Mela Mehmud sey xîntan mîyanê bostanî ra şînî-ameynî, vatîni:

-Nê keyxeripiyayî key ma veşna, da hukmatî ro, da hukmatî ro! Gîdî-no, bêrê Bengîn harr bîyo, dayo hukmatî ro! Hero bîbikperraye qey

cendirmey hukmatî hêsîrê to yo! Nêmende, nêmende qey ti nêzanî hukmat inay to rê nêverdano!”

Hima mîyanê çend deqîqan di heme sayêrikijî ameybî bostan di pêser bibî. Dewijan xo şaş kerd bi, nêzaynî se bikî. Çend camêrdî cendirmeyê sîyatalî ser o kurri bibî, te de lebiyaynî ki o gerre nêko, na mesela xo vîr a biko. Hergû yewî hetî ra zewtî daynî Bengînî ro. Des-pancês gedeyê ki bostan di pêser bibî yewbînan nuskî daynî ki hina weş cendirmî bivînî. Cenîyê ki biney şiktey bî gedan ra daşt, destî pistan di pê ver o vindertîbî; hetî ra cendirmî di lebayişê camêrdan goşdaritinî hetî ra deluwane xo nayişê Bengînî ser o xeberî daynî. Perîxani zik û ziwa bîybi. Vatnî mela dewijî cendirmî aşt bikî û na mesela tiya biqediya. Labelê cendirme ar-nexiyabi, vengê xo nêkerdî. Verî zaf tersabi ki Bengîn ey bikişo. Labelê gama ki dîbi ki dewijî te de lebiyênî, nor û dora ey di şonî-yenî, wazenî ey aşt bikî, yewrayî xo cigirnabi. Rengê cendirmeyê bînî hima zî zerd bi, ey hel û gami embazê xo ra vatinî «werdi ma şêrî». Cendirmeyê sîyatalî soz da dewijan ki gerre nêkeno. Mela Mehmud vazda newe ra verrika xo gillî ra xiyarî kerdî, Perixani zî yew pêlek ard, xiyar dekerdî û cendirmey ray mendî, şî.

Devamê ci esto

RAYA ESTEMOLÎ SER O

Alî Heyder SEVER

Pancê aşma (menga) gulane 1952 de, ez çê ra vêjîyûne ke şêrîne Estemol. Ma ke dewe ra bîme rastî kewtîme ra raye, maya mi destî kerdîvî xo ver a, hem mi dima nîyadêne, hem kî berbêne. Çike raya virêne bîye ke mi çê terk kerdêne, şîyêne qurvetîye. Dewa ma Seter o. Mazrêda Seterî esta, ci ra Setero Serê vajîno, pîyê mi ez berdûne uza, têslîmê Xal Dewrêşî kerdûne. Dewrêş heto zu ra derezayê maya mi bî, naye ra gore kî ma ci ra «xalo» vatêne, heto bîn ra amika mi de zewejîyavî, ma rê zama amêne. Xal Dewrêş hata a roje zof rayî şîvî Estemol amevî, ûsul û tore rindek zonêne, coka pîyê mi ez kerdû bavokê dêyî.

Ma pêro pîya 17-18 mordemî bîme, qizê têdîne ez bîyûne. Ma kewtîme ra raye, pêya şîme qeza Dêrsimî Qizilkîlise (Nazîmiye). Fîkrê ma o bî ke Qizilkîlise de ero kamyonî nîşîme, eve kamyon şîme Xarpêt. Çi esto ke ma uza misayîme ke raye çamurî ya, kamyon hona nêno-nêşono, naye ser o kî ma pêya sana ci şîme. A roze ma bese nêkerd ke bireşîme Mamekiye (Tunceli). Rayê ser o Xozmêrage esta, siro ke sîye berzo dînya ser, ma şîme uza. Xozmêrage dewa Demenûn a û verê Çemê Harçîge der a. Siro ke ma kewtîme zerrê dewe, uza raya ma ser o refê xortî bonê ser o vineteyî bî. Pîlonê ma selam da ci û Xal Dewrêşî pers kerd vake:

-Xortêne, Mîrzalî Axa çê der o?

Xortû vake:

-Nîya bota şî, endî waxto ke pêyser bêrone.

Hevikê senikek ke werte ra vêrd ra, ma nîyada ke mordemê tenê velgo teze sikito, do binê çengê xo ro, ha wo dot ra êno. Mordemekêde qolo sixme bî. Eke ame rind bî nêjdî, selam da vake:

-Mave xêr dî.

Xal Dewrêşî vake:

-Xêr ve silamet Mîrzalî Axa.

Eyî Xal Dewreşî de nîya da vake:

-Bira ti kam a ke hen mi nas kena?

Xal Dewreşî cuwav da, vake:

-Ez Dewrêso tornê Usênê Mîrzalî yûne.

Se ke hen va, Mîrzalî Axayî velgê xo est hard, eve vostene ame, hermê xo kerdî ra, eve vengêde berz vake:

-Wêey Dewrê, ti kotî ra vêjîya?

Û virare vîste ve zumînî ra, hal-xatirê zumînî pers kerd. O ra têpîya, na ra kî Xal Dewrêşî ma dayîme naskerdene. Eke dora lazê apê xo amê vake: «A no kî Usiv o»

Mîrzalî Axa.

Na qesêykerdene ra dime Mîrzalî vake:

-Kerem kerê ma şîme zere.

Xal Dewreşî vake:

-Ma silxet îme Mîrzalî Axa, ez van ma di-rê teneyî şîme cêr cê Usên Axayî.

Mîrzalî vake:

-Dewrê, şîma zêde nîyê hama ma surgin ra hona newe ameyîme, cilê ma kêmi yê.

Na vatene ra dime, ma hîrê mordemî şîme cêr, cê Usên Axayî. Usên (Uşen), lazê Hesênê Alîyê Hesênî (Hesê Alê Heşî) bî. Uza, Xal Dewrêşî se ke xo da naskerdene, Usên Axayî ve dêyî ra kî virare vîste vilê zumînî ra. Naye ra têpîya, Xal Dewrêşî ez ve Rizayî ra dayîme naskerdene. Siro ke Riza misna ra ci kî vake:

-No lazê apê mi Alî yo. Heydero ke destê derezayê mi ra amevî kîstene birayê dêy o.

Çiturî ke na çeku nîya hesna, çimê Usên Axayî bereqîyayî, vake:

-Hala hala! Dêmake şîma endî têhet de nîşenê ro, urzenê ra, pîya fetelînê ha! Eh şikir, şikir. Şikirê mi ve Heqî bo ke şîma hen kenê.

Naye ra dime, Usên Axa na ra kî cêra ra Rizayî ser, vake:

-Riza, mi birayê to nêdîvî hama derezayê to Usivî rind nas ken. Ma Demenû de xêlê mordemê cêrî bî, xêlê cêrî kî cawonê bînû ra ameyî wertê ma. Çiqaşî ke hona zof genc bî kî, bese ken vajîne ke şêro zê Usivî çîne bî. Birayê to kîştîvî hama zof kî kewtêne ra ver. Vatêne «Derezayê

mi hêf bî, mordemê kîstene nêbî». Seva pîyê to vatêne «Apê mi adirê ma dard we». Pîyê to ve kor bo ke ê xortê henênî berhewa kerdî, şî.

Eke werte ra tenê senikek vêrd ra, na ra kî Xal Dewrêşî pers kerd, vake:

-Usên Axa, sirê qirkedişê 1938 de ti çiturî xeleşîya?

Usên Axayî dest kerd ci, xeleşîyayîşê xo qesêy kerd. Vake:

-Pîl û qiz, cenî û cuwamêrd, kam ke kewt ra dest, ma pêro pîya pêra girê dayîme, berdîme dîyarê çemî, uza têpêy de nîsnayîme ro. Pîyê mi kî pêyê mi de bî. Se ke nîsaynayîme ro, pîyê mi pila, vake: «Ero destonê xo hala tenê berz kerê, sola bese ken pê fek layê bojîyonê şîma rakerîne.» Destê min û xortêde bînî zuvinî ra gîrêdayî bî, na qese ma hurdemîne ra vat. Na vatena dêyî ser o, ma destê xo pêy de kerdî berzî, pîyê mi kî verî ser tenê xo kerd çewt, eve didonû layê destonê ma kerd ra. Eke kerd ra kî vake: «Se ke veng kewt ra tifongî mevîndê vozdêne. Uso, me-terse, belkîya ti xeleşîna, azê Çê Alê Heşî nêbirrîno.» «Uso» ke vano kî ez ûne.

Werte ra ke tenêna vêrd ra, veng kewt ra tifongû, millet têver û têpêy û têlewe de gina pêser o. Aye de birrîye ginê pîyê mi ro, vake: «Ero voz-dêne!» Hem nîya vake, hem kî ust ra lingû ser, xo kerd sîper ke qersunî ero ma meginêne. Qersunû se ke pîyê mi guret, mi xo tîrr de gir kerd. Qersunî ginayî ro hevalê mi, o merd hama era mi nêkewtî. Pênîye de eve weşîye mi xo rasna çem. Ez nêvinetû, mi xo kerd binê uwe ra, uwa çemî de şîyûne. Eke çemî tenê ez berdû, mi rayê sarê xo vet ke nefes bijêrî, mi nîyada ke çilpe-çilpa qersunon a, boyna dormê mi de ginenê uwe ro. Ez nêvinetû mi têpîya xo kerd binê uwe ra. Eve o tore xêlê şîyûne. Pênîye de mi texmîn kerd ke endî zof kewtûne durî, mi azne kerd, heto çep de dalik bî, şîyûne kewtûne bînê ê dalikî. Kinconê mi kî uwe guretîvî, ez zof qefelîyavî. Mi kincê xo vetî, piroznayî ro, hen cayêde tolde de fiştî ro dalik, eve xo kî dalik de nîstûne ro.

Eke uza ronîşte bîyûne, mi nîyada ke girpe-girpa lingonê astorên a. Asporî cor de ameyî. Esker ver-verê çemî de amêne, nîyadanê ke hala kes xeleşîyo, nêxeleşîyo.

Şû (şon) endî nezdî bî. Mi xo nêlewna, ez uza vinetû. Eke sîye amê çemî ser, ustûne ra, mi kincê xo guretî pira, bîyûne ra rast şîyûne.

Tenê ke şîyûne, şarê dewonê ê dormî ra rastê tayîne amûne. Îne pers kerd vake: «Çîva wo, çik o, no çî hal o ti te der a?» Mi mesele cirê qesêy kerd. Ez berdûne çêwû. Endî ez uza ê dewû de mendû, hata ke ef vejîya. Eke ef vejîya, qirkerdene dê vindarnayêne, şîyûne têslîm bîyûne; ma rusnayîme surgin. Xelasa mi nîya bîye.

Roja bîne ma Xozmêrage ra bîme ra raştî amêyîme Mamekiye. Mamekiye de kî nîstîme ro makîna (kamyon) amêyîme Xarpêt. Mayê xortî, hona raya virêne bîye ke amêne sûkêda zê Xarpêtî girse. Makîna çituri ke binê Pêrtage de Çemê Muradî vîyarna ra, ko ro bîye berze kewte dîyar, pîlonê ma dest na ro çimonê ma ser, pê ma xapit vake: «Şîma ke zu raye de (yek de) Xarpêt de nîyadêne, hîrê şîma êno-şono.» Siro ke dest çimonê ma ser ra dard we, mi ke Xarpêt de nîyada kî şaş kewtûne ci. Mi fikir kerd ke, honde îson na suke der o, o honde îson ke çê ra vejîya şî kar û gure, rayna se pêyser êno, raye keno çê xo ser?

Ma ke Xarpêt de ameyîme war, na ra kî pîlonê ma ma ra vake: «Şîma gereke ma vîndî mekerê, ma ke kata şîme şîma kî ma de bêrêne.» Ma çarşî de xêlê ke feteliyayîme, dî tenêyî şî îstasyon ameyî, vake: «Şon de hem trêna Estemolî, hem kî ê Îzmîrî esta.» Endî ma pêro pîya hata îstasyon şîme, uza tayê birîyayî ra nîstî ro trêna Îzmîrî, ma kî nîstîme ro trêna Estemolî. Raye ra mi şehîronê newû da nîyadêne. Mi diqqet kerd ke şehîrî herçi ke şî benê girsî.

Heyder Paşa de trêne ra ke ameyîme war, kewtîme trênedê bîne, pêyser ameyîme Göztepe. Uza ra eve lingî şîme Uzunçayire. Çike cayê ke te de tulxe (tuxle) virajîyêne (tulxe xarmanî) Uzunçayire de bî.

Karê tayê tulxê xarmanîyonê uzayî, xortonê ma yê Qizilkîlîsî guretîvî xo ser. Dîne (înan) ra «çawîş» vajîyêne. «Çawîşê tulxe xarmanî».

Ê xortû ra zu kî dewa Qizilkîlîsî Xaltû ra Bava Doxan (Doğan) bî. Bava Doxan, çê pîronê ma ra wo. Ez ve Xal Dewrês û Xal Rizayî ra pîya ma şîme xarmanê Bava Doxanî ke kar bidone ma. Roja bîne Bava Doxanî ez berdûne lewê wayîrê xarmanî (patronî), seva mi ci ra kar wast. Namê patronî Mehmet Alî Yazıcı bî. Mehmet Alî Begî nîya mi de nîyada vake:

-Doxan Efendî, şîma no domon ardo, ez gereke çî kar neyî dîne, no gereke mi rê çî kar bikerone ke?

Bava Doxanî vake:

-Memed Alî Beg ti emelîya de kar ci de, kefil ez ûne. Ti nîya mede ke o hen domon oseno, destê deyî ra gure êno.

Mehmet Alî Begî venga kêyayê xo da vake:

-Nê lazekî bere kar ci de hala bese keno gureyeno ya bese nêkeno?

Kêyayî kurege dê ra mi dest, ez berdûne wertê karkerû, vake:

-Nê ke se gureyenê, ti kî hen bigureye!

Mi dest na pira ez gurewûne

Xêlê rojî ke hen vêrdî ra, ma kewtîme asma amnonîya virêne (hezî-rane). Çawîşê xarmanû ameyî pêser vake: «Patronû ra vajîme, ma zê parî, hezor (hezar) tulxe di pangenotî ra (lîra ra) nêbeme. Esmer seva hezor tulxî hîrê pangenotî bidêne ma.»

Qerarê xo ke nîya da ci, roja bîne çawîşû ra di-rê teneyî şî patronû de qesêy kerd hama îne têklîf qebul nêkerd. Patronû ke wastena karkerû qewul nêkerde, roja bîne karkerû ra ayê ke ci ra «gotricî» vajîno, ê nêgureyayî, kar da vindarnayêne. Rojê, di rojî patronû çawîşî fetelnayî ke karkerû bidêne gurênayîş hama îne qewul nêkerd. Naye ser o patronî şî, qewû û naza-haza ra mordemê bêkarî (tolî) dayî arê, kerdê kamyonû ardî ke bidêne gurênayîş. Çiturî ke xevere vêjîyê ke patronû hen kerdo, karkeronê xarmanonê ê dormî (hama hama ke têde Dêrsimijî bî) xevere dê zumînî, amêy pêser, o ra dime kî şî lewê karkeronê newû, têy qesêy kerd, vake hal-mesele nîya ro. Vake: «Ma karkerê îta yîme, îta gureyeme, sima çiturî ke amê, hen kî biterknê şêrêne.» Îne vake ke: «Nê, patronû kar do ma, ma gureyeme.»

Daye de Dêrsimizû çuyê xo guretî maxê ci bî û vake: «Çapika karê ma ca verdê şêrê! Nêsonê sima qir keme!

Ma ke nîya kerd, karkerûnê newû kar ca ver da, sana rayê şî.

Roja bîne, patronû karkerê neweyî ardî. Dêrsimijî zê roja virêne şî, nêverda bigureyê û pêyser çarnayî ra, rusnayî. Patronû nîyada ke Dêrsimijî nêverdanê ke karkerê neweyî bigureyêne, çawusû rê xevere rusnê, vake: «Bêrê qesêy bikeme.» Çawîşî şî, nîstî ro bazariye kerde, hurêndîya di kaxitî (lîra) de di kaxitî û nê ser o ameyî hurê, karkerû dest kerd ci gureyayî. Endî hata payîz ma eve o tore uza o kar kerd.

Payîzî waxto ke siliye (şiliye) dest kerd ci vorê, karê tulxî kî qedîno.

Kar ke qedîya, Bava Doxan ve patronû ra nîstî ro hesavê xo dî, o ra dime kî sire ame ma. Pênîye de venga mi da ez şîyûne, patronî seva mi vake:

-Rojê rê di kaxitî dan ci.

Bava Doxanî qewul nêkerd, dust de vêjîya, vake:

-No xort kî zê karkeronê bînû gurewo, heqa xo ya ke ti gereke rojê rê hîrê pangenotî ci dêne.

Xêlê ke eve o tore zumînî fetelna, patronî venga kêyayê xo da ard, ci ra pers kerd ke ez çiturî gurewûne. Kêyayî vake:

-Memed Alî Beg, mi ke çî kar da na lazekî, zê karkeronê bînû eyî o kar kerd.

Naye ser o patron ve Bava Doxanî ra rojê rê di pangenotî û nê ser o ameyî hurê, perê mi dayî mi. Perê ke kewtî ra mi dest, se pangenote ra zêde bî. Ez nêvînetû mi perê xo berdî dayî Xal Dewrêşî. Çike ez hona qurvetîye de newe bîyûne, beno ke mi vîndî kerdêne, ya kî juyî mi ra bitiritêne.

Di rojî ra dime ez ve Xal Dewrêş û Xal Rizayî ra ma sana ci şîme welat. Ma ke şîme dewe, hona 85 pangenotî perê mi pêy de mendîvî. Xal Dewrêşî perê mi dayî pîyê mi. Pîyê mi guretî şî Qizilkîlîse, tayê çî-mî hêrîna ard, hazirîya zimistonî dîye.

Pîyê mi ve maya mi ra zof sa biyêne ke ez şîyûne gurewûne, mi perêy qezenc kerdê ardê çê, ma pê tidarêkê xo dîyo.

çapik: leze, lez

çê: keye, kê

hîrê ... şîyayene: towqa ... şîyayîş (dewqa ... şîyayîş)

hîrê şîma êno-şono: towqa şîma şona (dewqa şîma şona)

hona: hima, hema, deha

pangenotî: panganote, paxnoti, poxnoti, pûxnûti

raye: ray, reye, rey, rê, fini, fin, faye, hewe, hewi,

glangi, gilongi, gelanke, gerange, gerengi
gerong, girangi, donimi, donumi, duenimi,
dorimi, dûnimi, dolimi, derbi

şû: şan, şon, şûn

tulxe: tuxle (tirkî de «tuğla»)

uza: wica, awca, awza, ewca, owca, ûca, weyca,
wuca, wuja, ûja, wija, ja, aja, ayca, wiza, wûza,
wuza, ûza, weyra, ewra, owra

xêlê: xeylê, zaf

zof: zaf

DORMARÊ PALÎ RA HÎRÊ DÊRÎ ¹

Arêkerdêx: Abdulmuttalîp Koç

DAYÊ NİGENO

Pey bûnûn a cit keno
Dayê dayê nigeno
Pey bûnûn a cit keno
Bêzê wayê nigeno

Birr û teli veceno
Dayê dayê nigeno
Birr û teli veceno
Bêzê wayê nigeno

Ver bo Ekrag ⁽²⁾ helneno
Dayê dayê nigeno
Ver bo Ekrag helneno
Bêzê wayê nigeno

Owkê Tîyefkar ⁽³⁾ niweno
Dayê dayê nigeno
Owkê Tîyefkar niweno
Bêzê wayê nigeno

Pey destûn-rîy xu şuweno
Dayê dayê nigeno
Pey destûn-rîy xu şuweno
Bêzê wayê nigeno

Lacî xalê xu geno
Dayê dayê nigeno
Lacî xalê xu geno
Bêzê wayê nigeno

Murûn xalê xu weno
Dayê dayê nigeno
Murûn xalê xu weno
Bêzê wayê nigeno

1. Înî dêrî hetê *Guevderî* (Ardurêk) di yenî vatiş. Guevdere yew nahîyeya Palî ya.

2. *Ekrag*: Yew dewa Palî ya.

3. *Tîyefkar*: Nizdîyê Ardurêkî di yew mintîqa yo.

ÇI WENİK O

Çi wenik o, mar xuşeno, dayê dayê
Çi wenik o, mar xuşeno, may min kuarê

Cey mi bûnc lewey bûnûno, dayê dayê
Cey mi bûnc lewey bûnûno, may min kuarê

Cey mi bûnc baxçey Hemûno, dayê dayê
Cey mi bûnc baxçey Hemûno, may min kuarê

Cêro yen Rîz Xelê Hemûno, dayê dayê
Cêro yen Rîz Xelê Hemûno, may min kuarê

Vilê tuzbûn xu key dûno, dayê dayê
Vilê tuzbûn xu key dûno, may min kuarê

Pey awir çimûn xeber dûno, dayê dayê
Pey awir çimûn xeber dûno, may min kuarê

Postacî Elê Herz Xurzûn o, dayê dayê
Postacî Elê Herz Xurzûn o, may min kuarê

Posta ûncen Pîrûn ⁽⁴⁾ miyono, dayê dayê
Posta ûncen Pîrûn miyono, may min kuarê

Bar ken toreya pircinûno, dayê dayê
Bar ken toreya pircinûno, may min kuarê

Pîy mi şinû Şûm, Helebo, dayê dayê
Baykî mi şinû Şûm, Helebo, may min kuarê

Mi r' fistûnê bin xetî ûno, dayê dayê
Mi r' fistûnê bin xetî ûno, may min kuarê

4. *Pîrûn*: Yew qezayê Diyarbekir o. Pîran.

ZEREC

Zerec perra, se ra şina?
 Sey şilêl xelî xu leqna
 Sey qûmîş gulûn xu rebeşnena
 Ez veyşena zereci rî
 Ez heliyena delali rî
 Çim yê siye y, giley yê sur î
 Qeder bibû zerec bigirî.

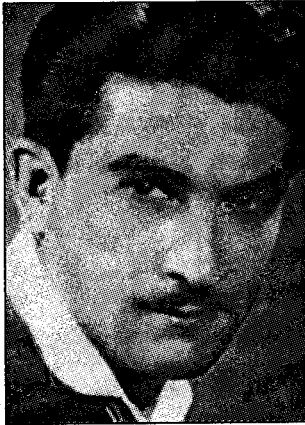
Ko Sipê berzey kueyûn o
 Ver bi ci Ardurêk û Herqulîyûn o ⁽⁵⁾
 Ho tede qereqolê cendermûno
 Niveynenû muradûno
 Ez veyşena zereci rî
 Ez heliyena delali rî
 Çimî yê siye y, giley yê sur î
 Qeder bibû ez zerec biyarî.

Ez se kirî, se nikirî
 Dest zerecê xu bigirî
 Şîr welatê Diyarbekirî
 Dikanik xu r' akirî
 Tede alişvêrişê xu bikirî
 Ez veyşena zereci rî
 Ez heliyena kîbarî rî
 Çim yê siye y, giley yê sur î
 Qeder bibû ez zerec bigirî.

5. *Herqulîyûn*: Yew mezraya Ardurêkî ya.

ASTARE

Adaptation de «Les Étoiles» D'Alphonse Daudet

Nûredîn ZAZA

Gama ke Waranê Sîpanê Xelatî de mi malê xo çeraynêne, ge-gane çend heftê raverdê, bê ke ez qe vengê insanan biheşnî. Ez teyna ebe hevaltiya kutik û malê xo biya. Lê her serê pancës rojan de dolimê gama ke durî ra mi vengê zingilê qantirê ma heşnêne, mi kêfan ra sarê xo kerdêne berz: dewijêde yan jî kevaniya çê axayî, mi rê zadê min ê pancës rojan ardêne.

A roje ez çiqas şa biyenê. Mi înan ra xeberê dewe waştêne. Çiyo ke ez her çiyê ra zaf zerrewêş kerdêne perskerdena halê Mijgane, Mijgana çêna axayî biye.

Bê ehemiyet mi inan ra pers kerdêne: Gelo xanima qijkeke zaf şona veyve û şayîyan yan nê? Qe kuna govendan? Kincanê weşan dana xo ra? Eke mi ra bivatêne «ma to rê çi şuyanêwo reben û belengaz?». Mi înan re bivatêne ke ez reşta vîst serre û mi hona rindekiya aye qe kesî de nêdiya.

Rojede îne ez pabeyê zadê xo biya, verê perojî vartîşêde xurt ame. Hetanî pê perojî çimê mi raye ra bî. Dima, mi hêvîya xo birnê û serdan ra kewta holika xo. Esir de mi vengê zingile heşna; leze vejîya teber; çi bivînî?... Bizanê kam?... Mijgane! Xanima mi bi xo biye.

Verê holike de biye piya. Vayê koyan ra alişkê aye bîbî sorgul. Cêrê ra mi ser de û va: «Dewijî xeceliyayî bî, pîre jî şîbiye leyê domananê xo, piyê mi ez ruşna.

Mijgane ebe bejna xo ya barî û narîne, ebe çimanê xo yê rindan û kincanê xo yê xemilyayî û giranan rindîye bî xo bî. Cayê aye şaristan, banê delalî û karê aye govende, reqş û kilamî bî. Lê neke ko, ware, bir

û qantir bî.

Mexluqa çelenge! Çimê mi aye ra nêbiyêne. Reya verêne biye ke mi a zaf nîzdî ra diyene. Nika a verê mi de vinete biye û teyna sebetanê çimanê mi biye.

Zerra mi eştêne, heşê mi şiyêne û qirika mi amêne guretene.

Mijgane zad selike ra vet û da mi. Dima ebe qaytkerdenêde qijkek dormê xo de niyada, sebeta ke vaş ra hît nêbo fistanê xo ant cor û şiyê holika mi. Ez jî, dime ra. Zerre de cayê rakewtena mi, bilûre, kulav û wuşîra mi ra niyada, dima ebe vengêde zîz û ahengdar mi ra va: «Ti îta de manena nê? Şuyanewo reben! Nika ti ebe teyniyayiya xo zerêtengiyê ver çiqas bêzar bena. Vaje mi ra: Ti se kena? Çinay de mujil bena û kamî ana vîriya xo?» Mi cira bivatêne ke «teyna to xanima rindeke». Zerra mi zurî nêkerdêne, labelê ziwanê mi nêcêra û ez biya sur.

Mijgane ebe eza mi hesiya û waşt ke hîn zêderî mi bidejno, va: «Hevala to ya delale qey ge-gane nêna ko û to nevînena?»

Mijgane gama ke ê persî pers kerdêne sarê xo pey de kerdêne û hûyêne; mi vatênê qey periya rindiye bi xo ya!

Lê amayêna aye ze hewnê bi. Demeyê ra pey mi ra va: «Xatir bê to şuyane!»

Ebe zerreşikiyayî mi jî cira va: «Heq ebe to bo xanim!» Dima selikê xo yê talî eşti qantirê xo ser, aspar biyê û şanite raye.

Mi rê hîn amêne ke her kuça ke binê linganê qantirî ra perrena, yew bi yew ginena zerra mi ro. Çimê mi raye ra nêbiyêne û mi zê serxoşê cayê xo de niyadêne.

Şan de gama ke mal cêra ra gome, mi kaş ra vengê heşna. Gama ke mi serê xo kerd berz, mi xanima xo wunciya verê xo de diye. Labelê nika zê şodirî delalîye û çelengiye nêkerdêne, tersan ra lertzêne û serdan ra didanê xo ginêne pede. Hîn asêne ke vartîşê şodirî ra çem bibî berz. Mijgane vaştbî ci ra derbaz bo, awe vêr nêdabî. Kincê aye hît bî û çimanê aye hesirî kerdêne.

Ver ve şand bî, endî nêşikiyabî racêro.

Mi waşt zerriya aye bikerî rehet. Mi va «Çi xem o? Xanim, şewê temmuze kilm ê. Qe sebebê tersî çin ê. Çimanê xo bice û rake şodir o!» Dima mi, ebe leze adirêde girs kerd we. Mijgane sol û cilê xo kerdî

zuya. Dima mi ci rê piyanê şit, tayê pendîr, nan û mêywe ardî. Lê aqilê aye werdene de nêbî, halê xo û çêyê xo rê berbêne. Bê hemdê mi, çimanê mi jî hesir kerd.

Bî şewe. Mi xanima xo rê holike de puşan û postikê varekêde pakî ra cilê viraşte. Xanime şîye wertê cilan û ez verê çêverî de nîştê ro.

Heviya aye ra zerra mi peretiyêne û canê mi vêşêne. Lê Heq zano, qe çiyêde xirab niyamêne mi vîrî.

Se biyamêne? Çêna axayê mi, xo daybî binê perranê mi û binê şevêk-nayêna mi de biye. Mi rê hîn amêne ke Mijgane wertê celebê mi de û wertê celebanê bînan pêrîna de miyêde tekane ya.

Mi qe azmên zê a şewe xorîn û astarê zê a şewe bereqiyayî nêdîbî. Canê min û çimanê mi de her çî amaybî vurnayene. Çimanê mi ebe ew-niyayîşanê şaşan çîyan ra niyadêne û aqilê mi azmênanê xeyalan de ajne kerdêne.

A game çêverê holike bî ra û zê aşma çarêşşewa çêneka delale ci ra veciye. Mendena xo ra û cila pûş û pelaxe ver hewn çiman ra şîbî. Amê verê adirî de nîşte ro. Mi kulavê xo xo ser ra guret û eşt aye ser. Adir gurr kerd û bêveng leyê daye de nîştê ro.

* * *

Şewe weş û tayî honik biye. Dormê ma de cîhanêde nimate û bêveng heşar biyêne.

Her çî de ez lewiyayêne hesiyêne; vaş biyene girs, vilîkî biyene ra, meywê reştêne... Zerra înan jî zê ya mi eştêne û goniya înan jî zê ya mi gêrêne... Astarê bi xo wuştênê ra û nîştêne ro.

Temyabiyayêna her çî û her vengî ra, Mijgane tersan ra lertzêne û xo pilesnêne mi ro. Xaftila duştê serê serêyê ma ra roştîyêde bereqiyayî vêrd. Ma serê xo kerd berz; yew astareyî tariyê şewe dirna û durî ma de gina ro hard.

Mijgane ebe ters pers kerd: «No çik o?» Mi ayê ra va: «No ganê yo, kuno cennet.»

Pey co mi eşedê xo ard. Aye jî şaş-şaş qaytê mi kerd û zê mi kerd û persa: «Şima şuyaneyî seherbaz ê?» Mi cira va ke: «Nê xanimê! Lê ma serê kowan ra nîzdîyê astaran îme. Coka ma şarê şaristanan ra zafêrî hal û sirrê înan zanîme.» Mijgane sareyê xo nabi destêde xo ser û astaran

ra niyadêne. Gama ke mi qaytê ruyê daye kerd, mi va qey şuyanaya astaran a, kewta hard. Ebe vengêde heyran mi ra va: «Astarê çiqas zaf û çiqas rind ê. Mi ê qe honde zaf û honde rind nêdîbî. Ti namanê înan zana şuyane?»

-Se nizana xanima mi! Qayt ke: Duştê serê ma de: Koma sewiyan a, rojhelat ra vecîna û ver ve rojawanî şona. Tayî hetê vakurî de Termê Mixelî yo -hawt ê-. Raştê dînan de dinpiştik o, her game vakur der o. Verê ma de Kakeşîn o. Tayê çep de Kervankuj o, zê astareyê şodirî yo. Çimkî kerwanê pê xapiyo kewto raye û şewe serdan ra vêşo ra. Tayî başûr de Lêl a. Vanê ke Lêl û Mejnun yewbînî ra hes kerdêne lê nêreştêne yewbînî; gama ke merdê, ruhê înan veciyê azmên, yew şîyo rojawa, yew jî rojhelat. Zimistanî Mejnun waran de, Lêle germiyan der a. Hamnanî Lêle êna waran, Mejnun şono germiyanan û gama ke yewbinî het ra derbaz benê resenê yewbînî, yewbînî paç kenê û dime ra her yew şono hetê xo.

Na game de çiyêde nerm, sivik û germ kewt polê mi ser. O, sareyê Mijgane bî. Sanikanê mi aye rê lornabî û bê hemdê xo a fiştîbî hewnêde giran. Mi, qe xo nêlewna. Astarê zaf bereqiyêne. Hîn ame mi ke cit-cit ênê mi pîroz kenê û ebe huyayene reyna cêrenê ra cor. Ebe kul û derd mi qaytê Mijgane kerdêne, lê qe xirabî û pîştiye niyamêne mi vîrî. Teyna bextiyar biya. Mi vatêne qey tewr çeleng, bereqiyayî û rindeka astaran ama war, xo do ra polê mi û merediya ra.

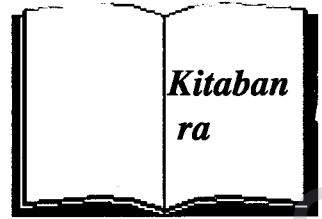
Hatanî veciyayena rojî Mijgane ez sermest verda. Pey co uşte ra û ebe diyayêna rojî, zê gule biye ra û huyê.

Goman de kavirî kalêne, serê zinaranê berzan ra kewan wendêne, awiya vaşanê keweyan û tezeyan ser o tîjiya rojêde surî bereqiyêne û fikrê ke ez bextiyariya xo vind bikerî ver, zerriya min a rebene geviziyêne û ebe nalayenanê xorîn û derdinan cêrêne înan ser, cêrêne mal, kew û koyan ser*.

Kurmanckî ra açarnayox:

Aydin BİNGOL

*Nûredîn Zazayî na novele (hîkaye) «Les Étoiles»ê D'Alphonse Daudet'yî ra adapte kerda û ebe nameyê Nûredîn Êsîfî, serra 1941 de, Hawar (hûmare: 33) de daya neşrkerdene. Mi lehçeya Kurmanckî ra çarna (taday). -Aydin Bingol

SERRA KE MA TEDE TEWR CAYÊ NÊBÎME

Ernesto Che Guevera û Gerîllayê Afrîkayî

Yildiray BEYAZGUL

Che, dolima pêylene adara 1965 de Kuba de ame diyene. Bado 1967 de Bolîvya de. Gelo adara 1965 ra hetanî 1967 «Comandante Che» yan jî «Tatu» (şarê Kongoy Ey ra vatêne Tatu) kotî (ça) bî? Dunya ebi na perse xeylê mijûl biye. Nayê ser ro xeylê fantazî û spekulasyonî amey kerdene. Radyo, televîzyon û rojnameyan o temamê dunya ra çarna.

Merdena ey (dê) -8 oktober 1967- ra têpya, ebi çapkerdena deftera ey a rojaneyî çî rolê «Comandante»y organizasyonê gerîllayanê Bolîvya de bî, biyê eşkera.

Labelê adara 1965 ra têpya Comandante Guevara serrê kotî de bî?

Tayîne va «Kuba de xestexaneyêde psîkiyatrîk der o.», «Fransa de tevê gerîllayanê baskî gurîno (şer keno).» Tayîne va «Kuba ra remo, şîyo Las Vegas, xayîntiyê kerda.» Yan jî «Mavênê ey û Fîdelî de meseley vejîyê û amo kîştene.» Tayîne va: «Vietnam der o.»

1965 de şeş rojnameyanê ciyayan ê şeş welatan nuşt ke Che merdo.

1990 de tayê rojnameyanê Kuba nuşt ke Comandante Che serra 1965 de Kongo de biyo.

Rojnamekarê (gazetecîyê) kubayîjî Froilan Escobar, Felix Guerra û rojnamekaro meksîkayîj Paco Ignacio Taibo II, piya kewtî re rêça Chey a Afrîka dime. Embazanê Chey ê ke tevê ey şîyê Kongo de qesey kerd. Nê rojnamekarî wekinitena xo de raştê destnuştêyê (manuskriptê) Comandante Chey ke ey Kongoy ser ro ebi sernuştêyê «*Pasajê Şerê Şoreşgeriyê, Kongo*» nuştî, amey. Kitabêde Chey ke çap nêbiyo!

Froilan Escobar, Felix Guerra û Paco Ignacio Taibo II destnuştêyê Chey û roportaî ardî tê lewe û kitabê «*Serra ke Ma Tede Tewr Cayê nê-bîme*» 1994 de ebi ziwanê spanyolkî çap kerd. Jens Andermannî jî no kitab çarna ziwanê almankî (*Das Jahr, in dem wir nirgendwo waren*).

No kitab parçêde heyatê Chey o ke hetanî nika niyamêne zanitene ma rê keno eşkera û cewabê persa corêne dano.

Di armancê Chey bî: Hazirkerdena yew grube seba (qandê) Amerîka Latîni û Kongo de viraştene cepheyê hîrêyîne. Ebi vatenêde bîne, Vîetnam, Amerîka û Afrika. Şert û şurûtê Kongoy welatanê binan ra rindêr bî û gorê fikrê Chey, ganî (gerê) Kongo bibiyêne bingeyê şoreşa Afrîka.

Paco Ignacio Taibo II, Froilan Escobar, Felix Guerra; *Das Jahr, in dem wir nirgendwo waren, Ernesto Che Guevara und die afrikanische Guerilla*, Edition D-Archiv

Ernesto Che Guevara

SANIKA PASAY Û HÎRÊ LAZONÊ XO

Arêkerdax: **Kemal UNAL**

Welatê de pasayê beno. No Pasa wayîrê hîrê lazû beno. Pasa rozê delal dano piro, hewar keno, vano:

-Na sûka mina girsa delale rê sarayîyêda newîye lazim a!

Naye ser o sarê sûke beno top, têdest ra sarayîya newîye virazeno. Sarayîye ke bas bena, tayê mordemê nonegermê fizilî sonê lewê Pasayî vanê:

-Ya Pasa, na sarayîya to rê bilbilê lazim o. Sarayîya nîya delale rê bêbilbilmendene tomet a.

Pasa naye ser o rêyna hewar keno, vano:

-Sarayîya mi rê gere bilbilê pêyda bone!

Sarê sûke tidarekê xo vînenê, kuno ra ra û welaxû, gaz û gêrîsû ra fetelîno. Çi esto ke bilbilê nêvînenê, hen kor posema terknenê êno çê.

Naye ra têpîya hîremêna lazê Pasayî ênê pêser, wertê xo de qesêy kenê, vanê:

-Kesî bese nêkerd pîyê ma rê bibilê bivêno bîyarî, gere ma ve xo bivênîme.

Eke hen qerar danê ci, terknenê sonê lewê pîyê xo; tey qesêy kenê, vanê:

-Bawo, ti Pasayê na welatî ya, name û hukmê to esto, ma gereke to rê bilbilê bivênîme bîyarîme.

Pasa dust de vêjîno, vano:

-Honde sarê sûke şî fetelîya, bese nêkerd bivêno, sima se bese kenê? No kar karêde zor o. Bêrê ne dewa ra ravêrê, destê xo ci ra bioncêne.

Çi esto ke lazê Pasayî qewul nêkenê, vanê:

-Bawo merdene ra qederî ma gere to rê bilbilê bîyarîme.

Tidarekê xo vînenê, nîsenê ro astoronê xo, kunê ra raye sonê. Zof sonê, tonkî (senik) sonê, eke çiqas sonê Heq zoneno; pêniye de cayê rastê çetê raye ênê, nîyadanê ke raye bena hîrê leteyî. Fikirinê vanê: Zu raye

ra şîyayêne ma hîremîne rind nîya. Ma her zu rayê ra şîme, belkîya talîyê ma gureyeno, rastê bilbilê ême.

Uza xatir wazenê û zuvinî ra cê benê, her zu rayê ra sono.

Eke çiqasî sonê têpîya Heq zoneno, pêniye de birawo qiz rastê morde-mêde kalî êno. Sono lewe, silam dano ci, lewe de nîseno ro; qesêy kenê.

Pêniye de mordemeko kal ci ra pers keno, vano:

-Birayê mi, ti nes a, senê kes a, nîya kata sona?

Lazek hal-mesele ci rê qesêy keno, vano:

-Ez seva sarayîya pîyê xo ero bilbilê cêren.

Kal cuwav dano, vano:

-Birayê mi, ez hurêndîya bilbilî zonen hama hêfê mi ve to êno. Ti bese nêkena şêrê ê bilbilî bîyarê.

-Kalê mi, zovîna çare çîno, ez gere talîyê xo bicerevnî. Ti cayê bilbilî mi rê salix de, vano lazek.

Kal vano:

-Ha wo falan ca de koyê, ko de lonê, lone de hot odayî estê. Virenîya nê hot odû de dêvê vineto. Bilbil oda hotîne de, qefes der o. Hîrê çênêy estê, ê xizmetkarê ê bilbilî yê. Hama têsîrê dêvî ra, qars û teyr bîle nêz-dîyê uzay nêbeno. Uza welatê dêv û lewendûn o.

Lazek vano:

-Kalê mi, Haq to ra rajî bo. Tu mi ra hurendî vate, na ra têpîya endî Haqî ra ve xêre. Na qesî ra dima lew nano kokimî dest a, beno ra rast sono. Zof sono, senik sono, pêniye de birawonê xo ra rastê juyî êno. Birawo qiz, hurêndîya bilbilî ser o çîyo ke kokimî ra hesno, ci rê vano. Na ra kî pîya kunê ra raye, terknenê sonê, pêniye de rastê birayê xo yê bînî kî ênê.

Hîremêna birayî kunê ra raye, cawo ke mordemekê kalî ci rê salix do ê hetî ser sonê ke bilbilî bîyarêne. Koyo ke kalî tarîf kerdo sivte ê koyî vînenê, o ra dima kî lone dos kenê. Çituri ke sonê lone ser, birawo pîl vano ke: Şîrit berzê binê çengûnê mi, mi rover dê, ez şêrî zerrê lone.

Birayî qesê dêy pêcênê, şîrit erzenê binê çengû, lone de verdanê ro. Tenê ke sono beno alçax, zirçeno vano:

-Mevindê mi weoncê!

Birayî êy oncenê we, anê cor; eke ard kî ci ra pers kenê, vanê:

-Bira se bî, ti qey honde zirça?

O dot ra cuwav dano, vano:

-Birayêne, ez wertê kel û puxurî de vêsûne. Mi hen zona ke ez kew-tûne wertê kila adirî.

Naye ser o birayê wertî vano:

-Mi roverdê, ez son cêr.

Çi esto ke tenê ke sono, zirçîne ginena dêy ro, o kî vano:

-Mi weoncê!

Ey kî oncenê we anê.

Naye ra dime sire endî êno birayê qizî. Birawo qiz, birawonê xo ra vano:

-Birayêne, ez honde ke zirçû mi va «ax ez vêsû», sima mi roverdê; key ke mi va «oox çiqasî serd o», aye de mevindê mi weoncêne.

Naye ser o şîrit erzenê binê çengûnê birayê xo, ronênê lone de. Her ke lazek sono cêr, ti vana adir û kile vorena. Lazek boyna zirçeno vano:

-Ax ez vêsûne!

O her ke zirça, ê verdanê ro, eve o tore sono reseno binê lone.

Uza şîrit keno ra, gurzê xo oncenê we, oda ve oda keno saye, teka ho-tîne de bilbilî ve hîrê çênû ra vînenê. Çênêy seke ey vînenê, hurêndiya xo ra tul benê vanê:

-Qe xof û tersê to çîno, ti çituri ama zerrê na lone?

Lazek cuwav dano, vano:

-Ez gere sima berîne.

Çênêy vanê:

-Ma îta mekûmê destê Dêvê Hotcanî me. Dêv naye de sayd der o, ha-ma waxt nêmando ke bêrone. Nika ke ame to sare birneno.

Lazek pers keno, vano:

-Key êno, kamecî het ra êno?

Çênêy raya Dêvî salixê ci danê, vanê zerrê lone de, falan ca de raye esta, uza ra êno.

Lazek sono raya Dêvî ser o, cayêde teng de vindeno. Xêlê ke maneno, nîyadano ke gurrayîşê Dêvî êno. Zêde waxt ranêvêreno, Dêv dot ra vejîno. Çituri ke dot ra êno, boya îsanî cêno, gineno piro ke zu amo lone, qîreno vano:

-Wêyê, boya îsanî êna! O kam o wadê xo bîyo temam, amo îta mekanê mi?

Aye de lazek vano «Ya Xizir!» gurzê xo çerexneno, ede wertê sarê Dêvî de dano piro. Dêv levetîno ke lazekî bicêro hama bese nêkeno. Ca-yê xo teng beno, bese nêkeno rehet hereket bikero. Lazek kî qe mezal ci nêdano, gurzê xo pêser o, pêser o, dano Dêvî ro Dêvî kîseno.

Naye ra têpiya kî sono lewê çênû, vano:

-Çimê sima ve roştî bê, mi dêv kîst! Ez bilbilî ben, eke wazenê sima kî mi de bêrê.

Çêney nêvindenê, hama eve esq û çêf kunê ra lazekî dime. Lazek veng birawûnê xo dano, birayî îne tek û tek oncenê we, benê cor. O ra dime kî her bira çênêkê erzeno pêyê xo, terknenê sonê. Tavî çêneka pîle birayê pîlî der a, awa wertîye birayê wertî der a, qize kî birayê qizî der a.

Tayê ca ke sonê, çêneka qize sona gosê birayê qizî, vana:

-Ti birawo qiz a, ez texmîn ken ke birayê to to de qarînê. Nê beno ke rozê to rê xayînîyê bikerê.

Heto zu ra nîya vana, heto bîn ra kî pistûnê xo ra di perrûnê sipêyû vezena dana ci, vana:

-Ti ke rozê kewta tenge, nînu têra soyne, zuvinî ra soyne, o waxt di vosnî vêjînê; eke to bese kerd vozda ra mîyanê vosnê sipêyî ser, to vezeno ro silametiye. Xora ke to vozda ra mîyanê vosnê qerî ser, to hot qatî ken binê hardî. Naye kî xo vîr ra meke, na vosnî têyna roza êniye ênê.

Tayê ca ke ênê, rastê quya uwe ênê. Uza benê pêyayî, hurdemêna birayê pîlî vanê ke:

-Ma kî têsan îme, astorê ma kî têsan ê. Ti hem birawo qiz a, hem kî tecrubê to esto. To verdame ro, so binê quye, awe pîrr ke, to pêyser onceme we.

Birawo qiz vano:

-Ya, tawa nêbeno.

Lazekî şîrit ra girê danê, quye de verdanê ro, sono bine. Uza qavê uwe keno pîrr, o ra dime kî veng dano vano:

-Temam o, boncê we!

Eve o tore awe oncenê we, tayê eve xo simenê, tayê kî danê astorûnê xo. Eke karê xo qedenenê kî birayê xo quye de ca verdanê, kunê ra

raye, terknênê sonê.

Çêneka qize berbena, vana:

-Sima Heqî ra nêtersenê, çiturfî birayê xo binê quye de ca verdanê?

Ê vanê:

-Ti qarisê karê ma mebe! Ti ke fekê xo mecêrê, vilê to dame piro!

Çêneke naye ser o vengê xo birnena, eve o tore terknênê sonê.

Birawo qiz, bêçare tayê waxt binê quye de vindeno. Roza êniye ke amê bî ra sû, perrû cêvê xo ra vezeno, keno têra; nîyadano ke di vosnû vake «çîrp» lewe de vêjîyayî. Vosnî ke uza tenê fetelînê, lazek xo keno hazir, çînga serê vosnê sipî dono; çî esto ke o vêreno ra, vosno sîya êno ra ver, beno hot qatî binê hardî, uza ca verdano. Eke tenê maneno, lazek êno ra xo ser, urzeno ra nat-dot fetelîno, pêniye de nîyadano ke nêzdî de sûkê esta. Nêvindeno, terkneno sono a sûke. Sûke de xêlê fete-lîno, çerexîno hama ca nêvînenê, kes ca cinêdano. Teseliya xo ke kuna sono çê pîrêda kokime. Pîre de qesêy keno, vano: Pîrê, hal-mezal nîya. Birawonê mi mi re nîya, nîya kerd. Ez bêca wû. Ca bide mi, îta lewê to de vinderîne.

Pîre vana:

-Cayê mi çîno, ez bese nêken to ca kêrî.

Lazek pêleke ra tayê zernû vezeno dano Pîre, naye ser o Pîre lewê xo de ca dana ci, uza maneno.

Lazek ve Pîre ra a roze ra têpîya her roz sonê ko, barê kolîyû birnênê, cênê ênê. Rozê ke onciya sonê ko, Pîre qefelîna, sare nana ro, tenê kuna ra. Lazek kî nêvindeno, kolîyû birneno. Pêyê conî nîyadano ke teyr û tur darê ser o bîyo top, qîre-qîre û çifte-çifta xo ya. Xeleşîno ra sono lewê dare, nîyadano ke morê pileşîyo ro dare, avor ro (piro) sono ke halên kuyone, lêyronê teyre buro; nêvindeno vano:

-Ya Xizir û torzênê xo bar keno dano morî ro, morî keno di letêy.

Aye ra dime onciya êno kolîyû birneno. Waxto ke karê xo bas keno kî venga Pîre dano, aye hesar keno.

Siro ke kunê ra raye ke şêrê çê, teyrê êna, virenîya Pîre û lazekî de nîsena, raye ci nêdana. Lazek vano:

-Ya teyre, raya ma ra weda, ma xo rê şîme. Ti ma ra çî wazena?

Aye de teyre êna ra zon, vana:

-Qulê Heqî, namê mi Zumrudu Anqa wa. Hot serrî yo ez îta halên virazen. Waxto ke son fetelîn ke lêyronê xo rê werd pêйда kerî, mor êno lêyironê mi weno, sono. Ewro ez amûne ke mor binê dare de bêcan war ro ginawo. Mi lêyîrûnê xo ra pers kerd, înû mi ra vake ke falan qulê Heqî mor kîst, ma xelesnayîme. To mirodê mi kerdo, Heq kî ê to bikero. Mirodê to çik o, ti gere mi ra vazê.

Lazek vano:

-Ti nêşkîna mirodê mi bikerê. Weda, ez raya xo ra şêrî.

Çi esto ke têy çare nêvînenno. Anqa vana:

-Ya ti mirodê xo mi ra vana ya kî mi kîsena, hen vêrena ra.

Lazek ke têy çare nêvînenno, dest nano pira ci rê meselê xo qesêy keno; pêniye de kî vano ke:

-Mirodê mi u yo ke ez pêyser şêrîne hardê dewrêşî ser.

Teyre vana:

-Mi rê lîterê gost, lîterê kî uwe hazir ke.

Lazek tidarekê xo vînenno, lîterê gost ve lîterê uwe ra keno hazirî, Pîre ra xatir wazeno, sono lewê Zumrudu Anqa. Çiturî ke sono a vana:

-Ero wertê mîyanê mi nîse. Mi ke vake «waq» tenê gost fekê mi erze, mîke vake «wîq» na ra kî tenê uwe berze fekê mi. Na qesî ra dime lazek nîseno ro wertê mîyanî, teyre perrena ra sona.

Anqa vana «waq» o gost erzeno fek, a vana «wîq» o uwe dano ci.

Siro ke kunê nêzdîyê hardî, lazek endî zof sa beno. O werte de Anqa vana «waq», lazek nîyadano ke gost qedîyo, kardî erzeno ra qorê xo, tîkeyê gost ci ra keno, erzeno fek. Anqa qayît kena ke tamê gostî zovî ro, nêwena, erzena binê zonê xo.

Eve çî hal û çî kulî, pêniye de vêjînê ro rîyê hardî. Anqa lazekî nana ro vana:

-De endî to rê oxir bo.

Lazek vano:

-To rê kî oxir bo. Mevinde rast be so ke ez kî şêrîne.

Anqa qayîl nêbena, vana:

-Nê, sivte ti rast be so.

Lazek beno ra rast hama Anqa nîyadana ke lengeno. Aye de pers kena, vana:

-Ti qey lengena?

O vano:

-Tuwa çîno, xora hen lengen.

Anqa aye de gost binê zonê xo ra vezena, dana ci, vana:

-No gostê qorrê tu yo, bize, pane, bipîse. Na ra têpîya kî juyo ke to de zerro pak alvojîye keno, eyî de dayîma eve rastîye qesêy bike.

Lazek gostê xo nano qorê xo ra; o ve Anqa ra rêyna zuvinî ra xatir wazenê, xo sanêno raye sono.

Zof sono, senik sono, pêniye de sûka pîyê xo de vejîno. Tavî werte de xêlê waxt vêrdo ra, por û hêrdîsa xo bîya derge, nas nêbeno. Uza sûke de, lewê hostayê de beno çirax, gureyeno. Rozê xo xo de vano «Sarayîya pîyê mi kewta ra mi vîrî, xo rê şêrî rêyê têt nîyadîne». Eke na qese nîya vano, urzeno ra terkneno sono verê sarayîya pîyê xo ra vêreno ra, têt nîyadano. Çiturî ke vêreno ra, yek de veng kuno ra bilbilî, waneno.

Pasa kî seke vengê bilbilî hesneno, eve sabîyayêne êno lewê bilbilî. Çi esto ke zêde ranêvêreno, bilbil onciya beno bêveng.

Pasa aye de xizmetkara bilbilî ra pers keno, vano:

-Se bî ke na bilbilî nîya wend? No, hot serrî yo bêveng û bêvaz o, ewro qey wend? Ça wend, ça çapik a bî bêveng?

A vana:

-Pasayê mi, siro ke bilbilî wend mi nîyada ke mordemê na wo na ver ra vêreno ra. O mordemek ke şî kewt tolde, bilbilî kî vengê xo birrîna.

Pasa emir dano, vano:

-Sarê na sûke bîyarê, tek ve tek verê sarayîye ra ravîyarnêne.

Naye ser o sarê sûke tek û tek anê vîyarnenê ra hama bilbil nêwaneno. Pasa pers keno, vano:

-Kes mend?

Vanê Pasa, çiraxê falan mordemî mendo, se keme nîno.

Pasa emir dano vano:

-Şêrê vaze «emrê Pasay o», bîyarê. Eke ame, ame, nêamê kî sare piro dêne!

Naye ra dime çirax mecbur maneno êno. Seke êno kuno verê sarayîye, bilbil dest keno ci waneno. Pasa mêrikî dano ardene, ci ra pers keno vano:

-Birayê mi, ti kam a, çiya wa, çik a? No bilbil hot serrî yo sarayîya mi de bêveng o; çiturî ke ti ama, wend. No senê çîyo nîyanên o?

Mordemek keno ke înkâr bikero, nîyadano ke qiza hîrê wawû ha wa têt nîyadana, berbena. Endî damîş nêbeno, hal û mezalê xo û birawone xo, cêr ra ve cor qesêy keno.

Naye ser o Pasa virare fîno lazê xo ra. Hurdemêna lazonê xo yê bînû kî dimê astorû ra gîrê dano, eve o tore dano kîstene.

O ra têtîya kî çewres roze veyvê lazê xo keno. Ê restê mirodê xo, ma kî mendîme hurêndîya xo de*.

*Na sanike Mûnzûr Çemî hetê îmla ra kerda raste, seva çapkerdişî amade kerda.

BARKERDÎŞ

Vengê yeno

Vano: «Bira çik o, se bîyo,

Çi hayleme o,

Çi şîn û şîwan o,

Çi şuwarî yê, çi berbîs o,

Werte de merde ku yo?»

Vengo bîn cewab dano

Vano: «Werte de merde çîn o bira,

Bar esto.

Cîran bar keno.

Mîkaîl ASLAN

LAWUKA XELÎL BEĞÎ

Huseyîn KIZILARSLAN

Na mesela, verênûnê ma qesey kerdênê: Xelîl Beg ve Mîr ra mordemê jûbînî yê. Rojê ortê dîne de lej beno, danê pêro. Xelîl Beg kincûnê qalaçî cêno pay, sono çê Mîrî. Destê xo Mîr nêsono, peyser cêreno ra yeno.

Dewrê (dolimo) verên de mordemî kunê orte, Mîr ve Xelîl Begî kenê hast.

Rojê Xelîl Beg beno meymane Mîrî. Mîrî ra vano ke:

-Naye ra di rey o ke ez bîne meymane to; roza virêne to ez nas nêkerdo; mi kincê qalaçî guret re pa, amûne çê sima.

Mîr ci ra xof keno, terseno; nêzoneno ke se bikero.

Çê Şosen Begî zaf bîyê. Ortê xo de benê top, vanê ke: «Xelîl Begî çitur kiseme?»

Xelîl Begî rê mordem rusnenê, vanê: bêro, some Jara Darû, na disme-nîye orte xo ra dame we.

Xelîl Beg sono berber de rîyê xo terdano, sono çê Mîrî. Mîr ve morde-mûnê xo ra Jara Sipiye de sond wenê.

Eke peyser cêrd (cêra) ra îçkî danê Xelîl Begî, Xelîl Begî kîsenê. Coka wo ke kirmancê ma vanê: «Kam ke çole (çale) dano ra, eve xo gineno piro.»

O ra dime çê Mîr de azê nêrî çover (çêver) de n'amo zere*.

*Mi na mesela Îsmâîl Sarigulî ra gostarey kerde. Îsmâîl Sarigul, birazayê Sey Qazî yo.

FERHENGÊ TÎRKÎ-KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ)-II

TÛRKÇE-KIRMANCCA (ZAZACA) SÖZLÛK

MALMÎSANÎJ

Kilmnuştêy

(m) : makî (féminin)

(n) : nêrî (masculin)

(z) : zafhûmar (pluriel)

b. : biewnîre (biewnî), nîyade

Suffîksî

-e (-ye) : suffîksê makîye (maykey)

A

acaba : tirê, gelo, eceba

aç : vêşan, -e

aç karınla (kahvaltî etmemiş olma) :

ara; ara û bera

acımak : dejayene, tewayene

acımak (başkasına) : ... rê dejayene, werê
geyrayene, werê kewtene

açlık : vêşaniye, vêşanî

**aç karınla (kahvaltî etmemiş olma
durumu)** : arayî

adım : game (m)

adım adım : game bi game

adım atmak : game eştene, game vistene

ağızbirliği : yewfek, yewfekî

ağızbirliği etmek : yewfek biyene

ağlayış : bermayîş (n), bervayîş (n), bervis (n)

ağrımak : dejayene, tewayene

akıllı : bîaqil, -e

aksi taktirde : nêke

akşam : şan (n)

akşam üzeri : gerasî, êreyo teng, ver bi
şan

akşam yemeği : şamî (m), werdê şanî

alev : kile (m)

alışmak : musayene, bander biyene; ser kew-
tene, ver kewtene, alim girewtene

alıştırmak : musnayene, bander kerdene

amcazade : datîza (n), dedza (n), lajê apî; dat-
kêna (m), dedkêna (m), kêna apî

amca oğlu : datîza (n), dedza (n), lajê apî

amca kızı : datkêna (m), dedkêna (m), kê-
na apî

ana : b. anne

ani : nişka, xafila, xaftela

aniden : nişka ve ra, nişka ra, taviî, xafila, xafte-
la, xirp (xirpo)

anlaşmak : pê kerdene, pê ameyîne

anne : mare (m), maye (m); dadî (m), daye

(m), dayke (m), dayike (m)
anne (hitap ederken) : dayê
anneanne : pîrike (m), dapîre (m)
ansızın : nişka ve ra, nişka ra, tavilê, xafila, xaftele, xirp (xirpo)
ara sıra : ge-ge, ge-gane, rey-rey, yew-yew rey, yew-yew fine, yew-yew gilange, gilangan, yew-yew donime, yew-yew hewe
arpa : cew (n)
artık : êdî, êndî, endî, hinî
aslan : şêr, -e
aşağı : 1)cêr 2)war, diwar, dewar
Aşağı indi: Ame war (diwar, dewar).
aşağıya doğru : acêr, anvard, anver, devacêr, veracêr, seracêr
iniş aşağı : b. **aşağıya doğru**
yokuş aşağı : b. **aşağıya doğru**
avlu : hewş (n)
ayak : linge (m), pa (n)
ayı : heş, -e

B

baba : pêr (n), pî (n); baba (n), babî (n), bawk (n)
baba (hitap ederken) : bawo, baba
babaanne : pîrike (m), dapîre (m)
bağ : rez (n)
barış : aşû (m), aşûye (m)
barışmak : aşî biyene, pê ameyîne, hurê ameyîne, werê ameyîne
barıştırmak : aşî kerdene, pê ardene, hurê ardene, werê ardene
basım : çap (m)
basımevi : çapxane (n)
basmak (matbaada vs.) : çap kerdene
baskı (matbaada vs.) : çap (m)
baş : 1)sere (n), qaf (n), qafike (m), katike (m), qoqe (m)

2)serek, -e
dertlerin başı (en büyük dert) : serekê derdan
başlamak : dest pêkerdene, dest pakerdene, dest pira kerdene, dest pira nayene
bazen : ge-ge, ge-gane, rey-rey, yew-yew rey, yew-yew fine, yew-yew gilange, gilangan, yew-yew donime, yew-yew hewe
bazı : tanî
bazıları : tanî, tanîne
bazısı : tanî, tanîne
bel : mîyane (n)
beraber : pîya, reyra, reydi, tey, pa; tê reyra, tê reydi
beraberinde : reyra, reydi, tey, pa; xo reyra, xo reydi
beslemek : weyî kerdene, miqayt kerdene, qayta kerdene
beyin : mezg (n)
bıçak : kardî (m)
biber : îsot (n)
bilye : xare (m), gulle
binmek : niştene, wenîştene, siwar bîyene
biraz : teneyê, tanî, tikê, biney
birbiri : yewbînî, yewbînan
birbirine : yewbînî, yewbînan, bi hev, pê
birbirini : yewbînî, yewbînan, pê
birdenbire : nişka ve ra, nişka ra, tavilê, xafila, xaftele, xirp (xirpo)
birleşme : yewbîyayış
birlikte : pîya, tew, tewlî, tey, reyra, reydi, pa; tê reyra, tê reydi; xo reyra, xo reydi
Birlikte yaptık: Ma pîya kerd.
Birlikte gitti: Reyra şî. /Reydi şî. /Tey şî.
bomboş : veng û varit, -e; tip û tol, -e; tip-tol, -e
borç : deyn (m)
borca girmek : kewtene binê deynî (binê deynî kewtene)

borç almak : deyn girewtene
borç etmek : deyn kerdene
borç harç : deyn-duşık
borç vermek : deyn dayene
borçlanmak : deyn kerdene
borçlandırmak : deyndar kerdene
borçlu : deyndar, -e
borçlu olmak : deyndar biyene
boş : veng, -e; tol, -e
bu : no (n), na (m); em-, im-, ew-, î
bu yıl : emşerr, imşarr
bu gece : emşo, imşo
bugün : ewro, îro
bu kadar : ende, honde
bura : ewta, îta
buğday : genim (n), xele (n)
bulmak : diyayene, vînayene; peyda kerdene,
doz kerdene
bulut : hewr (n)
bunca : ende, honde
burun : pîmike (m), zîncî (m), kepuge (m),
vînî (m)
buzagı : golik, -e
büyükana : b. büyükanne
büyükanne : pîrike (m), dapîre (m)
büyükbaba : kalık (n), bawkal (n)

C

can : gan (n), can (n)
cansız : bêgan, -e; bêcan, -e
ceket : çakêt (n), saqo (n), şak (n), kurtik (n);
qol (n)
cığır : cığere (m), qeseba (m)
coğrafya : cografya (m)
cüzdan : cizdan (n)

Ç

çağırmaq : veng dayene

çalışmak : kar kerdene, xebitiyayene, gureyayene, şuxuliyayene
çalıştırmak : xebitnayene, gurênayene, şuxulnayene
çanta : çente (n)
çayhane : çayxane (n)
çekic : çakûç (n)
çekirge : mele (n)
çeşit : babet, bêj, mewj, hawe (hewa)
çeşme : hênî (n)
çevirmek : 1) tadayene 2) agêrnayene (açarnayene, raçarnayene, çarnayene), 3) fetelnayene 4) tercume kerdene
çevre : dor-mar (n), çorşme (n), çorsme (n), pîramûn (n), çarqırne (n)
çiçek : vile (m), vilike (m)
çifte (hayvan çiftesi) : loq (n), loqtızik (n)
çifte atmak : loqî eştene, loqtızikî eştene
çiy : awî (m)
çocuk : qic, -e; qeç, -e; qeçek, -e; geda (m), gede (n), tut, -e; put, -e; leyîr, -e; doman (n); jîjek, -e; zak (n), zaka (m)
çorap : kurrik (n), gewre (n), punc (n), pûç (n), pûçik (n)
çuval : çuwal (n), cuwal (n)

D

dağ : ko (n), çiya (n)
dağılmak : vila biyene, axme biyene
dağınık : vilabiyaya (m), vilabîyaye (n); vilakewta (m), vilakewte (n)
dağıtıcı : vilakerdax, -e
dağıtmak : vila kerdene, axme kerdene
dağıtılmış olan : vilakerda (m), vilakerde (n)
daha : 1) hima, homa, hona
Çocuk daha gitmemiş : Lajek hona nêşîyo./Lajek hima nêşîyo.
2) hîna, -êr, -tir

Kız ondan daha çok biliyor: Kêneke ey ra hîna zaf zana./Kêneke ey ra zafêr (zaftir) zana.

dana : golik, -e

dar : 1) teng, -e 2) kemver, -e; kêmver, -e

dava : doz

-de : de, di, der, dir; di... de, de ... de, ede ... de, de ... da, de ... dir

dede : kalık (n), bawkal (n)

defa : b. kez

değişmek : vurîyayene, bediliyayene

değiştirmek : vurnayene, bedilnayene

demir : asin (n)

demirden yapılmış nesne : asingaz (n);

asinîn, -e; asinên, -e

demirci : kureçî, asinker, -e

-den : ... ra, ... ro; de ... ra

denemek : ceribnayene

derleme : arêkerdiş

derlemek : arê kerdene

derlenen : arêkerda (m), arêkerde (n)

derleyen : arêkerdox, -e

derleyici : arêkerdox, -e

ders : derse (m)

deste : deste (n)

deve : deva (m), deve (n)

dışarı : teber, ber

dikkat : bale (m), dîqqet (n)

dikkat çekici : balkêş, -e

dikkate değer : balkêş, -e

dinleyici : gûşdar, -e; goşdar, -e

dinleyicilik : gûşdarîye, goşdarênî

diş : dindan (n), didan (n)

dişi : makî, mayke; man-, dele-

dişi eşek : mankere (m)

dişi kurt : deleverge (m)

dolu : pîrr, -e; dekerda (m), dekerde (n)

domates : firingî (m), şamike (m), bazilcana

sure (m), tomatêse (m)

domuz : xoz, -e; kesegan, -e; xenzîr, -e

dopdolu : kîp, serquç, fekra, fekafek dekerde

dökmek : rijnayene, rişnayene

dönmek : agêrayene, yagêrayene (yacêrayene), ragêrayene

duvar : dês (n)

dükkan : dikan (n)

dün : vizêr (n)

düşmek : kewtene

yere düşmek : waro ginayene, be er ro ginayene, burro ginayene

E

-e : 1) be ...

Diyarbakır'a gidiyorum: Ez şina be Diyarbekir.

Sana şükür olsun: Şikirê mi be to bo.

-e doğru : ver bi

Dersim'e doğru gidiyorum: Ez şina ver bi Dêrsim.

2) ... rê

Sana söylüyorum: Ez to rê vana.

3) de .. ra

eksiklik : kemane, kêmasênî, kêmiye, kêmenî

el : dest (n)

el açmak (dilenmek) : dest akerdene; dest rakerdene

el atmak : dest eşterte, dest ra ci eştene, dest vistene

el bağlamak : destî bestene

el değirmeni : destarrî (m)

el ele : têdest, têdest de, dest bi dest

el ele tutuşma : têdest kewtiş, destê yewbînan tepêştîş, destê yewbînan girewtîş

el ele tutuşmak : têdest kewtene, destê yewbînan tepêştene, destê yewbînan girewtene

el ele vermek : dest ra yewbînî dayene, dest dayene yewbînî

el kaldırmak (direnmek, karşı gelmek) : dest wedardayene, dest hewa dayene, dest hewa nayene

el koymak : dest ro ser nayene, dest naye-ne ser

el yazması (elle yazılmış olan eser) : destnušta (m), destnuşte (n)

el pençe divan durmak : destî bestene

elden almak : dest ra girewtene

elden ayaktan olmak : dest û lingan ra bîyene

elden çıkmak (yitirmek) : dest ra vejî-yayene

elden ele : têdest ra, dest ra dest

elden ele dolaştırma : têdest ra çarnayîş, têdest ra fetelnayîş

elden ele dolaştırmak : têdest ra çarnayene, têdest ra fetelnayene

elden gitmek (yitirmek) : dest ra şîyayene

elden ödemek (peşin ödemek) : dest de dayene, pêşin dayene

ele geçmek : dest kewtene

eli açık (cömert) : destakerda (m), destakerde (n); destrakerde (n) destrakerdiye (m)

eli açık olmak (cömert olmak) : destakerda/destakerde bîyene; destrakerde/destakerdiye bîyene

eli ağır : destgiran, -e

eli ağır olmak : destê ... giran bîyene

eli ayağı tutmaz olmak (kötürümleşmek) : dest û lingan ra birîyayene, dest û lingî ra birîyayene, dest û payî ra kewtene

eli ayağı tutulmak (bir şey yapamaz olmak) : dest û payî ro ... gêriyayene, dest û pay piro gêriyayene

eli bağlı : destgirêdaye (n), destgirêdayîye (m); destbesta (m), destbeste (n)

eli boş (silahsız) : destveng, -e; desttol, -e

eli çabuk : destsivik, -e; desttêzik, -e

eli darda : destteng, -e

eli değnek tutmak (iş yapabilecek yaşta olmak) : destî çu girewtene

eli kolu bağlı : dest û boji girêdaye (n), dest û boji girêdayîye (m); dest û polî besta (m), dest û polî beste (n)

eli kolu bağlı olmak (bir şey yapamıyacak durumda olmak) : dest û boji girêdaye bîyene, dest û polî beste bîyene, destî xo têpistan kerdene

eli varmamak (kıymamak) : destê ... nê-girewtene, dest ci nêşîyayene

eli yakasında olmak : dest girane de bîyene, dest yaxe de bîyene

eli yatkınlaşmak : dest ra ser kewtene, dest ser kewtene

eli yetişmek : dest ... rêsayene

elinde kalmak : dest de mendene

elinde olmak : dest de bîyene

elinde yakalamak : dest de tepêştene, dest de girewtene

elinde yakalanmak : dest de tepêşîyayene, dest de gîriyayene, dest de ameyîne girewtene

elinden almak (yoksun bırakmak) : dest ra girewtene

elinden çıkarmak : dest ra vetene

elinden çıkmak : dest ra vejîyayene

elinden gelmek : dest ra ameyîne

elinden kaza çıkmak : dest ra nezih vejîyayene, dest ra qeza vejîyayene, dest ra welecax vejîyayene

elinden tutmak (yardım etmek, desteklemek) : dest pê girewtene, dest ... gi-

rewtene, dest girewtene

eline batmak : dest ra şîyayene

eline geçirmek : era xo dest fistene, xo dest fistene

eline kına yakmak : destê xo hene kerde-ne, destê xo hene nayene

eline takmak : destê xo ra kerdene, xo dest ra kerdene, xo dest a kerdene

eline ulaşmak : dest ginayene, dest resayene

eline vermek : desta nayene, dest nayene, dayene dest

elini ayağını bağlamak (iş yapamaz duruma getirmek) : dest û payî girê dayene, dest û payî ro ... girê dayene, dest û payî bestene

elini daldırmak : destê xo tiro kerdene

elini kolunu bağlamak (iş yapamaz duruma getirmek) : dest û boji girê daye-ne, dest û polî bestene

elini koynuna götürmek (koynundan bir şey çıkarmaya davranmak) : destê xo berdene xo

elini sokmak : destê xo tiro kerdene

elini sürmek : destê xo pa nayene, dest pira nayene

elini sürmek (okşamak) : dest tira kerdene, destê xo tiro kerdene

ellerini koynuna sokmak (eli kolu bağlı durmak) : destî xo tēpistan kerdene

ellerini üst üste koymak (direnmek, teslim olmak) : destê xo pêser nayene, destî ro pêser nayene

birbirinin elinden çekme (çekıştirme) : tēdest ra antiş, yewbînan dest ra antiş, yewbînan dest ra kaş kerdiş

birbirinin elinden çekmek (çekıştirmek) : tēdest ra antene, yewbînan dest ra

antene, yewbînan dest ra kaş kerdene

sağ el (sağ taraf) : desto rast

sol el (sol taraf) : desto çep

elbirliği : tēdest, tēdest a

eldiven : lepick (n)

elma : saye (m)

elma ağacı : sayêre (m)

el vermek : dest dayene

el vermemek : dest nēdayene

emek : kede (m)

emekçi : kedkar, -e

erken : rew

eski : verên, -e; keyen, e; kan, -e

eşek : her, -e

dişi eşek : mankere (m), here (m)

etkilemek : tede kar kerdene, ser o tesîr kerdene

etraf : dor-mar (n), çorşme (n), çorsme (n), pîramûn (n), çarqirne (n)

ev : keye (n), ban (n)

evet : e, ya, belê

F

fabrika : fabrîka (n), pawlîka (m)

fare : merre (n)

felsefe : felsefe (n)

fırça : fırçe (n)

fikir : fikr (n)

fil : fil (n)

filozof : filozof, -e

fincan : fincane (m)

fistan : fistan (n)

fişek : fişege (m)

G

gece : şewe (m), pesewe (m)

bu gece : emşo

dün gece : bişewka, abişo

önceki gece : abtüşo
gecikmek : berey kewtene, direng kewtene
geç : berey, direng
geç olmak : berey bîyene, direng bîyene
geçirmek : viyarnayene, raviyarnayene, derbaz kerdene
geçmek : viyartene, ravêrdene, derbaz bîyene
gibi : 1)sey, zê, heway (hawê) 2)seke, zeke, hewayo ke (hawê ke)
giderek (zamanla) : verra-verra
göbek : 1)nake (m) 2)meşke (m)
gömlek : paç (n), qolike (m), kurdike (m), işli-ge (m)
gönül : zerrî (m), zerre (m)
görmek : dîyayene, vînayene
görülmek : dîyeyene, ameyîne dîyayene, vîniyayene, ameyîne vînayene
göstermek : nawitene, nawnayene, musnayene, mojnayene
göt : qine (m)
götürmek : berdene
güç : hêz (n), qewete (m)
güçlü : hêzin, -e; hêzdar, -e; qewetin, -e
güçsüz : bêhêz, -e; bêqewet, -e
gül : gule (m), mawerde (m), sûrgule (m)
gün : roje (m)
bugünden önceki dördüncü gün : pirto perarey
bugünden önceki üçüncü gün : perarey (n)
bugünden önceki ikinci gün (düünden önceki gün) : perey (n)
bugünden sonraki ikinci gün : biro (bîn-ro) (n), disibay (n)
bugünden sonraki üçüncü gün : bîntir-ro (n), hîrêsihay (n)
bütün gün (tam gün, yirmi dört saat) : wext ra wext

günden güne : roje bi roje, verra-verra; roje ra roje
günü gününe : roje bi roje
güneş : roj (n)
güneş ışını : tîje (n), tînce (m)
günlük : rojane (n)
güvercin : bewrane (m), borane (m), goger-çîn, -e
gri renkli güvercin : vena (m)
güzel : rind, -e; delal, -e; xasek, -e

H

hâlâ : hima, hona
hangi : kancîn, -e; kancîn, -e; kam, kamik, -e
hangisi : kancîn, -e; kancîn, -e; kam, -e; kamik, -e; kamder, -e
haraç : xoge (n), xerac (n)
havlamak : lawayene
haydi : haydê, hadê, hayderê
hayvan : heywane, -e
henüz : hima, hona
Kız henüz gitmemiş : Kêneke hona nêşîya.
hepsi : hemî, pêro, tède; pêrunî, hemînî, têdînî
her : her
her bir : her yew, -e
her biri : her yew, -e
her gece : her şewe
her gün : her roje
her iki : her di
her kes : her kes
her ne kadar : herçiqaş
hırsız : dizd, -e
hiç : 1)bincaran, bin de, bira, çi, tu, olandî 2)qet, caran 3)hêçe
hiç kimse : çi kes, yewek, yewer, çewek
hiçbir : yew zî, çi, tu, olandî
hiçbir zaman : caran, çi ray, tu derbe, qet

hiçleşmek : hêçe bîyene
hiçleştirmek : hêçe kerdene
hüner : huner (n)

I

ısı : tane (m), germ (n), germî (m), germênî (m)
ıslak : hît, -e
ıslak olmak : hît bîyene
ıslanmak : hît bîyene
ıslatmak : hît kerdene

İ

için : samedê..., seba ..., qandê ..., qaydê ..., qay ... rê
onun için : coka, cuwe ra, ey/ayê ra, seme dê ey/ayê ra, seba ey/ayê, qandê ey/ayê, qay ey/ayê rê
içyağı : vezd (n)
iftira : nege (n), huske (m)
iftira etmek : nege ... kerdene, huske eştene, huske soynayene
ile (birlikte) : tew, tewlî, reyra, reydi, pa, bi ... ra
ileri : aver, raver
ileri gitmek : aver şîyayene, raver şîyayene
ilginç : balkêş, -e
ilkokul : dibistan (n)
inat : rike (m), înadênî (m)
inatçı : rikin, -e, riko; arko, înad, -e
inceleme : etud (n)
inlemek : nalayene, jîvayene
inmek : peye bîyene, ameyîne war, ameyîne cêr, robîyayene
inşallah : boka, îşalla, sola, mela
iş : kar (n), gure (n)
işaret : nîşan (n), îşaret (n)
işaret etmek : nîşan kerdene, îşaret kerdene
işaretlemek : nîşan kerdene, îşaret kerdene

işaretli : nîşankerda (m), nîşankerde (n); îşaretkerda (m), îşaretkerde (n)
itiraf etmek : ero xo nayene, xo nayene
ittifak : yewdestîye (m), yewfêkîye (m), ittifaq (n)
iz : rêçe (m), şope (m), herunde (m)

K

kadro : kadro (n)
kafa : sere (n), qaf (n), qafike (m), katike (m), qoqe (m)
kahvaltı (sabah kahvaltısı) : ara (m), arî (m), aradîne (m)
kahvaltı etmek (sabah kahvaltısı için) : ara xo kerdene, arî kerdene, aradîne kerdene
kaldırmak : wedardene, wedaritene, hewa dayene, hewa nayene; hewa fîstene; berz kerdene
kaplumbağa : kesa (m), kese (n); kesike (m)
kar : vewre (m)
karar : qerar (n)
kararlı : qerardar, -e
karpuz : hindî (m), zebeşe (m), qerpûze (m), buweston (bostan) (m)
kaybetmek : vîndî kerdene
kaybolmak : vîndî bîyene
kayıp : vîndî; vîndîbîyaya (m), vîndîbîyaye (n)
kayış : qayîş (n)
kere : b. kez
kerpeten : gaze (m)
kez : rey (m), fine (m), gilange (m), donime (m), hewe (m), derbe (m)
bir iki kere : reyê-di reyî, finê-di finî, gilangê-di gilangî, donimê-di donimî, hewê-di hewî, derbê-di derbî
kıymamak : destê ... nêgirewtene, dest ci nêşîyayene
kız : kêna (m), kêneke (m)
kız kardeş : waye (m), wake (m), ware (m)

kim : kam, e; kê; kamkes, -e; çikes, -e; kamik, -e

kimse : kes, çew

hiç kimse : çi kes, yewek, yewer, çewek

kirpi : jije (n), zuze (n), dije (n)

kirve : kerwa (n)

kolay : asan, -e

konmak : niştene, aniştene, pa niştene

korkak : tersonek, -e; tersok, -e; tersokin, -e; teres, -e

korumak : pawitene, weyi kerdene, mahfeze kerdene; miqayt kerdene, qayta kerdene

köpek : kutik, -e

dişi köpek : dele (m), kutike (m), sipa (m)

köprü : pird (n)

kulp : çemle (n), qulp (n)

kupkuru : 1)wişk û biring, wişk û wad 2)zip û ziwa, zik û ziwa

kurbaga : beqe (m), qirêncile (n)

kurt : verg, -e

dişi kurt : deleverge (m), verge (m)

kuru : 1)husk, -e; wişk, -e 2)ziwa

kuruluk : 1)huskêni (m), huskiye (m), wişkayî (m) 2)ziwayîye (m), ziwayî (m)

kurumak : 1)husk biyene, wişk biyene 2)pey-sayene 3)ziwa biyene

kurutmak : 1)husk kerdene, wişk kerdene 2)peysnayene 3)ziwa kerdene

kuvvet : hêz (n), qewete (m)

kuvvetli : hêzin, -e; hêzdar, -e; qewetin, -e

kuvvetsiz : bêhêz, -e; bêqewet, -e

kuzu : verék, -e; vera (m), vere (n); kavar, -e

küçük : 1)qic, -e; qic, -e; qicek, -e; qeçek, -e, qît, -e; hurdî (n), hurdîye (m), wurdê 2)şenik, -e

küçücük : 1)qickek, -e; qeçekek, -e, qîtek, -e; qîtalek, -e hurdîkek, -e, wurdêkek, -e; wurdêlek, -e, îçalak, -e; wîçalek, -e; 2)şenik, -e

kül : wele (m)

küpe : goşare (n), gûşare (n)

L

-ler (çoğul eki) : 1)-an

Kitapları oku : Kitabın biwane.

2)-î

Köyünüzde oğlaklar ve buzağlar çoktur : Dewa şima de bizêkî û golikî zaf î.

limon : leymûne (m)

loğusa : zacilane (m)

lokanta : aşxane (n)

lûgat : ferheng (n)

lûgatçe : ferhengek (n)

M

mahkeme : mehkema (m)

makas : meqes (n)

matbaa : çapxane (n)

meğır : mevaje ke, oxro, oxmo, reyna ke

menî : awî (m)

meşhur : namedar, -e

meşhur olmak : namedar biyene, name girewtene, name dayene, vengên dayene, vengê xo biyene

milli : millî, neteweyî

müttefik : yewbîyaya (m), yewbîyaye (n); yewdest, -e; yewfek, -e; muttefiq, -e

müzik : muzik (n)

N

namaz : nimaj (n)

namaz kılmak : nimaj kerdene

nar : henare (m)

nasıl : senîn, senî, çitewir, çitur, senêwa, senêhewa

Nasıl-sın? : Ti senîn î?/Ti senîn a?/Ti çitur a?/De çi yê?

ne : çi, çina, çiba, se, teba

Nedir? : Çi yo?/Çik o?/Çiba wo?

Ne kadar? : Çiqas?/Çend?

Ne olmuş? : Se biyo?

Senin adın ne? : Nameyê to çi yo?/Nameyê to çik o?/Nameyê to teba wo?/Nameyê to çiba wo?/Nameyê to çina wo?

neden (sebeb) : semed (n), sebeb (n)

... **nedeniyle** : semedê ... ra, seba ...

o nedenle : coka, cuwe ra, ey ra, aye ra

neden : qey; çi ra, çi rê; çinay rê, çina ra; çayê, ça; semedê çi ra, semedê çinay ra, çi semed ra

niçin : qey; çi ra, çi rê; çinay rê, çina ra; çayê, ça; qaydê çi rê, qay çi rê

nere : ça, kura, kotî, ko, kamca, çica

Nerelisin? : Ti ko ra yî?/Ti ko ra ya?

Nerelisin? : Ti kura ra yî?/Ti kura ra ya?

Nerelisin? : Ti kotî ra yî?/Ti kotî ra ya?

Nerelisin? : Ti ça ra yî?/Ti ça ra ya?

nerede : ça de, çica de, kura, kotî, de koy de, koy de, kamca de

nereden : ça ra, çica ra, kura ra, kotî ra, kamca ra

nereye : ça ra, ça, se ra, kura, kotî, kata, koy, kamca

Nereye gidiyorsun? : Ti şinê be koy?/Ti şina be koy?

Nereye gidiyorsun? : Ti şinî kura?/Ti şina kura?

Nereye gidiyorsun? : Ti kata şinî?/Ti kata şina?

Nereye gidiyorsun? : Ti şinê kotî?/Ti şina kotî

Nereye gidiyorsun? : Ti şinî ça?/Ti şina ça?

Nereye gidiyorsun? : Ti şinî se ra?/Ti şina se ra?/Ti se ra şina?

nesil : az (n), nesl (n); gobeg (n)

O

o : o (n), ey (n); a (m), aye (m)

o nedenle : cuwe ra, coka, ey/aye ra; o semed ra, semedê ey/aye ra

ondan dolayı : semedê ey/aye ra; cuwe ra, coka

odun : îzime (m), kolî (n)

oğlak : bizêk, -e; bizya (m), bizye (n)

oğlan : lajek (n), lay (n), layek (n), lawik (n), zak (n), za (n)

oğul : laj (n), lay (n), za (m)

dayı oğlunun oğlu : zay xalîzay

erkek kardeşin oğlu : biraza (n)

Oğlum geldi : Lajê mi ame./Layê mi ame.

okul : mekteb (n)

ilkokul : dibistan (n)

orta : orte (n)

ortadan kaldırmak : orte ra wedardene, orte ra wedaritene, orte ra hewa nayene

oruç : roje (n)

oruç bozmak : roje şikitenê

oruç tutmak : roje girewtene, roje tepêstene

oruç yemek (oruç tutmamak) : roje wardene (roje werdene), rojeyê xo wardene

ot : vaş (n)

otlama : çerayîş, çerdiş

otlamak : çerayene, çerdene

otlatma : çerenayîş

otlatmak : çerenayene

oturmak : rûniştene, ronîştene

oturtmak : rûşanayene, roşanayene, dayene rûniştene, dayene ronîştene

Ö

öğle : nîmroj (n), peroj (n), dihire (m), teştare

(n), hele (m)

ögle yemeği : perojîye (m), sêpare (n)

öğrenmek : musayene, bander bîyene

öğretmek : musnayene, bander kerdene, mojnayene

öğün : cem (n)

öldürmek : kıştene, kuştene, mirênayene

ölü : merda (m), merde (n)

ölümsüz : bêmerg, -e; nêmerda (m), nêmerde (n)

önce : verî, raver

-den önce : ra ver, ra raver, verê ...

övmek : wesfê ... dayene, goynayene

P

parça : parçe (n)

parti : partî (m)

pekmez : rib (m), helawe (m), bekmez

pestil : bastiq (n), pastêx (n),

portakal : pûrteqale

portakal ağacı : pûrteqalêre (m)

R

rüşvet : wer (n), bertîl (n), rişwet (n)

rüya : hewn (n)

rüya görmek : hewn diayene, hewn vînayene

rüzgar : va (n)

S

sabah : nimaj (n), sipêde (n), siba (n), sodir (n), şodir (n), şewra

sabah kahvaltısı : b. **kahvaltı**

sabahleyîn : nimajî, siba, sodira, şodir, şewra, sipêde ra, şefaqî; serê sibay

sabun : sabûn (n)

sabunlamak : sabûn kerdene

saç : porr (n), gijik (n)

sağ : rast

sağcı : rastgîr, -e, rastgîr, -e

sağlamak : peyda kerdene, temîn kerdene, ûmiş kerdene

sakal : erdîşe (m), erîşe (m)

sarışın : keş, -e

sarmısak : sır (n)

satın almak : herînayene

sebeb : semed (n), sebeb (n)

sene : serre (m)

geçen sene : par (n)

gelecek sene : serrna, serra ke yena

önceki sene (geçen seneden önceki sene) : pêrar (n)

sene boyunca : serrawext, serra mara

daha önceki sene (içinde bulunan seneden önceki üçüncü sene) : pirto

pêrar

ses : veng (n), hes (n)

ses seda : veng û hes

ses çıkarmak : veng vetene

sesi kesilmek : vengê ... birîyayene, veng

ro ... birîyayene

sesi kısılmak : vengê ... kewtene, xize bîyene

sesini çıkarmak : vengê xo vetene, vengê

xo kerdene, veng ra xo fistene

sesini kesmek : vengê ... birnayene, veng

ro ... birnayene

seslenmek : veng dayene, veng vetene, veng

ra xo fistene

sesli : vengin, -e

sessiz : bêveng, -e

sıcak : 1) germ (m), garm (n) 2) germin, -e, garmin, -e

sıcaklık : germî (m), germîye (m), germênî (m)

sıçan : merre (n)

sigara : cixara (m)

silah : çeke (m)

silahlandırmaq : çekdar kerdene

silahlı : çekdar, -e

silahsız : bêçek, -e

silahsızlandırmaq : bêçek kerdene

soğuk : 1)sard (n), serd (n) 2)sardin, -e; serdin, -e

soğukluk : sardî (m), serdî (m), serdinênî (m)

solcu : çepgîr, -e

sosyal : cematî, sosyal

sönmek : hewn a şîyayene, xo ra şîyayene

sözlük : ferheng (n)

küçük sözlük (lügatçe) : ferhengek (n)

suç : suc (n)

suçlu : suçdar, -e

suçlamak : suçdar kerdene

suçsuz : bêsuc, -e

sulu : 1)awin, -e 2)awî (m)

sümük : çilm (n), çilane (m), xirnik

süt : şit (n)

Ş

şaka : 1)heneke (m), kuşat, kurata (m), yarî (m), yaranîye (m), laxî (m) 2)qestî

şaka yapmak : 1)heneke kerdene (heneke kerdene), kuşat kerdene, yarî kerdene, yaranîye kerdene, laxî kerdene 2)qestî kerdene, qestî vatene

şakacı : yaro, heneqçi; laxçî, -ye

şakalaşmaq : heneke kerdene, kuşat kerdene, yarî kerdene, yaranîye kerdene, laxî kerdene

şeftali : xoxe (m)

şeftali ağacı : xoxêre (m)

şey : 1)çî (n) 2)ewk, emin, neha, teba

bir şey : çîyê, yew çî, teba

şöhret : b. ün

T

tahmin : texmîn (n)

tanıdık : nas, -e; şinasî

tanımak : nas kerdene, şinasnayene, şirasnayene

tanınmak : ameyîne naskerdene, şinasıyayene, şirasıyayene

tarak : şane (n)

taramak : şane kerdene, tiro kerdene

taş : siye (m), sî (m); kemere (m), kerra (m)

tek : 1)yew, tek, yewek 2)fert

teker teker : yew bi yew, tek bi tek, tek tek

tekme : paşkule (m)

tekrar : reyna, fîna, gîlangêna, donimêna, hewna, ancî, ancîna, dîsa

temelli : bincaran, bin ra, bin de, yewrayî

temin etmek : peyda kerdene, temîn kerdene, ûmiş kerdene

temizleme : pak kerdene

temsilci : temsîlkar, -e

tepe : gil, qîl, tîtik, sere; tepe; qot

teyze : yay (m), xale (m), xaltîye (m)

teyzezade : yaykeza (n), lajê xale; yaykêna (m), kêna xale

tırnak : nenûg (n)

tilki : lûye (m)

tok : mird, -e

tok olmak : mird bîyene

top (oyun topu) : gude (m), tope (m)

top (silah) : tope (m)

toprak : herre (m)

tutmak : depîştene, tepêştene

tutulmak : gîriyayene, depîşiyayene, tepêşiyayene

tuz : sole (m)

tümden : yewrayî, ebi temamî

tümüyle : yewrayî, ebi temamî

U

ufak : qiccek, -e; qeçek, -e; qîtek, -e; hurdî; wurdêk, -e

ufacik : qiccek, -e; qeçek, -e; qîtek, -e; qîtalek, -e; hurdikek, -e; wurdêkek, -e; wurdêlek, -e, îçalak, -e; wîçalek, -e

ulumak : 1)lawayene

Köpekler havlarlar: Kutikî lawenê.

2)zûrrayene

Kurtlar ulurlar: Vergî zûrrenê.

ulusal : millî, neteweyî

un : ardî (z)

unutmak : xo vîr a kerdene, vîr a şîyayene

uyandırmak : hêşyar kerdene (hesar kerdene), hayî kerdene (aya kerdene), xo hesnayene, xo aqilnayene; hewn ra weriznayene

uyanmak : hêşyar bîyene (hesar bîyene), xo hesiyayene, xo aqiliyayene; hewn ra weriştene

uyku : hewn (n)

uykusuz : bêhewn, -e

uykusuz kalmak : bêhewn mendene

uyumak : hewn ra şîyayene, hewn a şîyayene, xo de şîyayene, witene, busayene

Ü

ünlü : namedar, -e

ünlü olmak : namedar bîyene, wayirê vengî bîyene, vengê xo bîyene

ün kazanmak : name girewtene, name dayene, vengî dayene

ün salmak (ün yapmak) : b. ün kazanmak

ürümek : lawayene

ütü : utî (m)

üye : endam, -e; aza

üzülmek (başkası ve başka şey için) : ... rê dejayene, ver kewtene werê geyrayene, werê kewtene

V

vergi : bac

veya : yan, nê

vuku bulmak : ciriyayene, qewimiyayene, bîyene

Y

ya : yan, nê

ya ... ya ... : yan .. yan ..., nê ... nê ...

yağ : rûn (n), ruwen (n)

yağmur : varan (n), şiliye (m), dicne (n), varete (m), yaxer (n)

yahut : yan, an, nê

yakalamak : girewtene, depîştene, tepêştene

yakalanmak : gîriyayene, ameyîne girewtene, depişiyayene, tepêşiyayene

yakın : nezdî, nêzdî

yalnız : tena

yapayalnız : tik û tena

yapabilmek : şîyayene, şînayene, eşkayene, şîkayene; bese kerdene

yara : birîne (m)

yaralamak : birîndar kerdene

yaralanmak : birîndar bîyene

yaralatmak : dayene birîndarkerdene

yaralı : birîndar, -e

yardım : ardim (n)

yardım etmek : ardim kerdene

yardımcı : ardimkerdox, -e

yarın : meşte (n), siba (n)

yaş : hît, -e

yaş olmak : hît bîyene

yaşıt : amver, -e

yavaş : hêdî, yewaş

yavaş yavaş : hêdî-hêdî, yewaş-yewaş, giran-giran

yavaşça : hêdîke, hêdî-hêdî, yewaş-yewaş, giran-giran

yayın : weşan (m)

yayınevi : weşanxane (n)

yelek : êlege (m)

yemek (fiil) : wardene, werdene

yemek : werd (n)

akşam yemeği : şamî (m), werdê şanî

ögle yemeği : perojîye (m), sêpare (n)

yıl : serre (m)

geçen yıl : par (n)

gelecek yıl : serrna (m), serra ke yena

önceki yıl (geçen yıldan önceki yıl) :

pêrar (n)

yıl boyunca : serrawext, serra mara

daha önceki yıl (içinde bulunulan yıl-

dan önceki üçüncü yıl) : pirto pêrar

yine : reyna, fina, gilangêna, donimêna, hewna,
ancî, ancîna, dîsa

yoksa : nêke

yorgan : lihêf (n), orxan (n)

yormak : rincan kerdene, betilnayene, qefil-

nayene, eciznayene

yorulmak : rincan bîyene, betiliyayene, qefili-
yayene, eciziyayene

yukarı : cor (n), dîyar (n)

yuva : halîn (n)

yuvarlamak : gindirnayene, gindir dayene,
gindir kerdene, gêr kerdene (cêr kerdene)

yuvarlanmak : gindiriyayene, gindir bîyene,
gindir diyayene, gêr bîyene

yürek : zerrî (m), zerre (m)

Z

zaten : xora

zehir : jahr (n), zeyîr (n), axu (n)

zamanla : verra-verra

zengin : pêt, -e; zengîn, -e

zeytin : zeytûne (m)

zincir : rêzile (m), zincîle (m)

zurna : zirna (m)

WENDOXAN RA

Tanî wendoxanê ma ma rê mektubî nuştî, fikrê xo vatî yan zî serneweyê ma pîroz kerdo. Wa heme berxudar bê. Ma hêvî kenê ki ê serra newa ebi rojanê hîna şadan viyarnê (revêrnê). Mektubanê kurdkiyan şima cêr ra wanenê.

Zîndananê tirkiya ra ma rê di mektubê tirkî zî ameyê: M. Can Azbayî zîndanê Ermenekî ra, Suleyman Maturî zîndanê Bartinî (Bartın) ra nuşto. Ma ebi zerweşi înan rê zî sipas kenê, weşi û şayîya înan wazenê.

Koln (Almanya), 21.11.1997

Hevalo Berz,

Kovara sima (ê ma) newe kewte ra mi dest. Ez zaf sa bune. Sima zaf wes û war bê.

Adrese Almanya ra mi nuşna, bune abone.

Kilamê, helbestê ke mi kerdê top, ardê pêser, sima rê pey der pey rusnenû. Faksê sima bivo zaf rind beno. Nika virenîye de zû helbesta Serdestî («Ax Leminê») sima rê rusnenû. Ez henî bawer kenû ke sima kî hes kenê.

Xizir karê sima rast bîyaro. Wes û warîye ra.

A. ADÎR

AX LEMINÊ

Ma bêkes îme, ma bêzon îme

Bêdewlet û bêşan îme

Ma kole û ma carî me

Ax leminê, wax leminê, kirmancê ma!

Ma binê zorî de me, binê barî de me
Faşîstû rê «îş» der îme, zalimu rê kar der îme
Çeeend serrî yoo ma binê emrê sarî de me?
Ax leminê, wax leminê, kirmancê ma!

Ma ne ponc îme, ma ne heşt îme
Ma zaaf îme, ma estîme
Ma feqîr îme, ma bindest îme
Ax leminê, wax leminê, birayê ma!

Xeleşîya Vîetnam, xeleşîya Angola
Xeleşîya homete, tek zû ma mend îme
Na «kutikû» hete na zû xeleşîya
ma kirmancû çi ra biya tomete?
Ax leminê, wax leminê, birayêne!

Vatox: **SERDEST**

Arêkerdax: **A. ADIR**

Diyarbakir (Kurdîstan), 30.12.1997

«Vate» rî hurmetê bêhesabî

Înaney mi esto ki dinya di zazakî kovari (dergî) newe neşr bena. Çindi serrî ra ver zazakî di hebî kovarî vejîyaybî. Namey yînî «Ayre» û «Piya» bi. Zanayîşo kî ez zana nê kovarî têdayox û parçekerdoxî bî. No semed ra ez yînî nêhesibnena. Belkî çindi metnî (tekstî) û çindi şîrî kurmancî û soranî reyra sewbîna kovaran di veciyey. Vatey mi no yû ki safî zazakî kovari newe veciyêna.

Heyanî eyrû xwira ma tepya mendî. Labrê hewna zî no averşeyîşo esasî yo. Kovara Vateyî di heme mintiqan ra nuştovan û şaîran xwî nawito, nika ra pey zî xwî nawnenî. Nê semedan ra zav keyfê mi ame.

Roşnvîrê ma wezîfey xwî nêanî ca, nê zî kemî anî. Tanî zanayey û wendey ma vanî «Key kî ez teqawit (emeklî) bîya ay wext ez nusena».

Hetta qorrî vanî «Ma kitab vecenî». Ma zî vanî ki hetanî ki yê teqawit bî puç benî; hinî çîy tira nêvecêno, peyda nêbeno. Tabî îstisnay vatişê mi ra teber î. Wexto ki çîy tira nêame, puç bîy a hili fam kenî labrê gure gure ra vêreno.

No vîst-hîris serri esto ki welatê ma di krîz (buhran) esto. Nê zî ma vacî cinî dekewtî welatê ma. No krîz serranê peyniyan di hina vîşî bi. Kam wext ki ekonomîk, sosyal, sîyasî krîz bi, bizani ki kultur û sen'et di xwîaqileyîş averşeyîş beno. Nê serranê peyenan di lehça zazakî di hetê huner (sen'et) û kulturî di seki yew ronesans bibo. Fikrê mi gore lehçanê kurmançî û soranî di rewna ronesans bîyo. Kitabî, kovarî, roşnvîrî û şairê erjaye û xurtî nê krîzan di veciyênî. Ayê ki xwî ra vanî «Ma zanaye yî, roşnvîr î» gerek xwî biqehernî, bidecnî, zanê xwî reyra bifikirî û binusî. Vate (hûmar: 1) di nusiyawo: «*Ewro na kovara ma wazena biba platformê fikr, huner û vateyanê şima.*» Raşt a zî ina hewa yew platform nesîbê ma bîyo gerek ma rexbetê yey bizanî, ma keyfweş bî; ma zî no firset ra îstîfade bikî «Vate» rî binusî, zengîn bikî, berî aver.

Ma tarîxê zarava zazakî ra hewnênî, verî di nuştoxanê zazan kitabê zazakî vetî. Mewlidê Mela Ehmedê Xasî, 1899 di, Mewlûdê Usman Efen-dîyê Babîjî zî 1933 di, «Beyatname»y Şêx Selaheddînê Şêx Se'îdî 1977 di neşr bi. No kitabê Şêx Selaheddînî yew broşur (rîsale) bi. 1899 ra ver zazan zazakî kitabî nênuştî, neşr nêkerdî. Nê tarîxî ra ver tanî nuştoxanê ecnebîyan çindi metnê zazakî nuştî.

Ay nuştoxanê ki «Vate» veto û ser o xebitênî ma yînî tebrîk kenî û [yînî rî] teşekkur kenî. Lazim o ki tarîx, kultur û hunerê ma lehça zazakî reydi zî binusiyo. Tarîxanê corênan (1899, 1933) ra pey sewbîna kitabê zazakî zî veciyey. Nê kitabî pêro erjaye yî. Labrê [yînî ra] ferhengî (sözlük), gramerî (dîlbigisi) û elfabey (elîfbey) en erjaye yî, qiymetin î. Ma zî wazenî lehça ma aver şêro. Îcab keno ki ma mesilanê zanê xwî rî wayîr vecî. Nêki mesiley nêşonî sere, hal nêbenî yan zî tepa kiwenî û erey hal benî. Gerek ma verra-verra zanê xwî, folklor û tarîxê xwî bi-aşanî, vinîbiyayîş ra bixelisnî, hera bikî. Vateyî zî inasar yew gure girotû xwî ser. Ma wazenî ki wezîfey xwî bero sere, muweffeq bo.

Serrê bêxeyretey tepa mendî. Wext wextê xeyretî yo. Xebat û eleqedaray lazim a. Ma pêrûnî rî wezîfe kiwenî. Ez bawer kena ki lehça za-

zakî ser o no xeyret dewam keno, vînî nêbeno. Hetanî ki dinya esta zanê ma û kulturê ma zî wa ridê dinya di mano. No xusus di bawereya ma ya ebedî esta.

Ez hewna xebatkaran, nuştoxan û şaîranê «Vate»yî tebrîk kena. Pawitiş û baweriya ma a ya ki xebata xwi ra tepa nêmanî, dewam bikî, hina aver berî.

Hesenî GİRAN

Zurîh (Swîs), 22.12.1997

Birêz Kekê hêja ...,

Ya rastî min berî çend heftan xebera derketina kovara Vateyê bihîstibû û rastî ez xêlekî şa bûm. Bi vê yekê, çi jî be valahiya li ser zaravayê kirmancî bi vî awayî li gora xwe bersîvek girtibû. Ez hêvîdar im ku hunê ev karê xwe yê bimbarek heta dawiyê, bênavbir bidomînin.

Belê, min xebera derketinê bihîstibû lê jî ber tiraliya min a mîna herdemê, min mecal di xwe de nedît ku seba kiryariya kovara Vateyê, bi nameyekê we agahdar bikim. Ev e aniha min ev hêz di xwe de dît û jî we re dinivîsînim. Erê, heger jî alî we ve jî astengî tune be, ez dixwazim bi vê nameya xwe ya kurt bibim kiryarê we yê rêk û pêk. Bi kerema xwe, ku we karî, hejimarên ku heta niha hatine weşandin jî jî min re bişînin. Dênê min yê kiryariyê seba salekê û yê hejimarên ku heta niha derketine, piştî ku we ez têgihîştandim, ezê bi awayê ku hun dixwazim jî we re rê bikim.

Bila «raoçah»ê (ronahiya) kalikê me Zerdeşt hertim li ser we be.

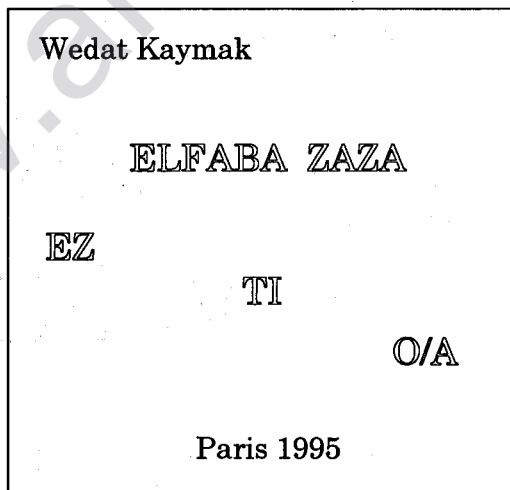
Bi silavên germtirîn.

Şahîn BEYHANÎ

KITABÊ KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ)-III

- 34) Gunilla Wolde, Emma ya Tixtorî Heti, Tadayox: Haydar Diljen, Weşanxaneya Apec, Stockholm, 1997, 22 r.

- 35) Wedat Kaymak, Elfaba Zaza, Paris, 1995, 20 r.

ÇEND ROJNAMEYANÊ FRANSÎ Û ÎNGİLİZÎ DE XOVERRODAYÎŞÊ DÊRSİMÎ 1937

Waxtê xoverrodayîşê Dêrsimî de tanî rojnameyanê fransî û îngilîzî bîyaye yan zî nêbîyaye (muspêd yan zî menfî) behsê nê xoverrodayîşî kerdo. Ma kûpuranê nê rojnameyan ra çend teneyan ze belge na hûmare (sayî) de çend teneyan zî hûmara çarîne de neşr kenê. Nê rojnameyan ra *L'Orient* 26.8.1937 (Beyrûd) de, *Le Temps* 18.8.1937 de, *Marseille-Matin* 27.8.1937 de û *The Times* 22.7.1937 de vejîyayê.

Xilên Année N° 592

DIRECTEUR RÉDACTEUR EN CHEF
G. KABBAZ G. NACCACHE

RÉDACTION ADMINISTRATION
IMMEUBLE DU DAMADE -- AVENUE DES FRANÇAIS.

Les manuscrits non insérés ne sont pas rendus.

Téléphone 3 lignes 50-45, 60-44, 60-46. 26 Août 1937
Ad. Tél. : L'ORIENT - Beyrouth

EN MARGE DE LA RÉVOLTE DE DERSIM

La Turquie devant la Question Kurde

Des « hamidié » aux « tchétés »
de Seyit Riza

Ankara, Aoû.

Dans son discours prononcé devant la Grande Assemblée nationale de Turquie, le 14 Juin 1937, pour présenter à la ratification les accords de Genève concernant le Sandjak, le président du conseil, le général Ismet Inonu, évoquait brièvement «les troubles qui éclatèrent dans la région de Toundjelli, dénommée autrefois Dersim». Sans s'appesantir sur le sujet, il terminait son rapide exposé en affirmant que le calme était rétabli et que les rumeurs concernant les lourdes pertes subies par les troupes étaient sans fondement, puisque l'on se bornait à déplorer depuis le début des opérations treize morts et dix-huit blessés.

Il faut avoir suivi de près les choses de Turquie depuis l'avènement de la République (1923) pour reconnaître, dans cette courte déclaration, l'évocation d'un épisode de la question kurde, qui demeure un problème encore délicat. La presse turque évite, en effet, soigneusement d'imprimer le mot «kurde», qui rappellerait au pays d'Ataturk, le désastreux traité de Sèvres, signé le 10 Août 1920 entre la Turquie — encore, alors, l'empire ottoman — et les alliés vainqueurs de la grande guerre.

La Grande-Bretagne avait insisté à Sèvres, où l'empire ottoman avait été cruellement démembré, sur l'initiative anglaise, pour la constitution d'une république du Kurdistan, englobant les régions peuplées en majorité d'éléments kurdes. Abritant son projet, derrière l'application des principes wilsoniens du «droit des peuples à disposer d'eux-mêmes», l'Angleterre, en même temps qu'elle poursuivait la création d'un Etat arménien indépendant, poursuivait, en réalité, l'écrasement définitif de l'éternel «Homme malade», pensant régler ainsi, une fois pour toutes, l'insoluble question d'Orient, de la manière la plus utile à l'influence britannique.

Les événements, on le sait, devaient en décider autrement, car l'étoile de l'animateur prodigieux, que fut le général Mustafa Kemal se levait à l'horizon. Paul Gentizon, dans son ouvrage de 1929: «Mustafa Kemal ou l'Orient en marche», a dépeint de main de maître le relèvement de la Turquie sous l'impulsion de l'homme, qui préside actuellement la République tur-

que, sous le nom d'Ataturk. Dans l'œuvre immense de Mustafa Kemal, le traité de Lausanne (24 Juillet 1923) est une des pages les plus glorieuses: ce fut le couronnement des victoires de ses armées nationalistes qui avaient jeté les troupes grecques à la mer et libéré l'Asie Mineure du joug hellène imposé par les alliés. L'Etat byzantin, comme la République kurde et l'Arménie autonome vécurent donc ce que vécut le traité de Sèvres, pas plus ratifié qu'appliqué.

La question des minorités grecques a été réglée par les actes de Lausanne, d'accord entre la Grèce et la Turquie, par une méthode d'une rigueur inouïe, puisqu'il ne s'agit de rien de moins que du transport de Grèce en Anatolie de près de 400.000 musulmans, tandis que 150.000 chrétiens d'Anatolie s'en allaient rejoindre en Grèce le milieu de leurs coreligionnaires déjà émigrés.

Quant à l'assimilation des peuplades kurdes, elle est loin d'être entièrement réalisée, et l'importance numérique des intéressés rend le problème un peu complexe.

Les Kurdes d'origine iranienne et parlant, pour une partie d'entre eux, divers patois dérivés du persan et aggrémentés, dit-on, de mots arméniens, chaldéens, turcs et arabes, seraient environ un million, répartis sur un vaste territoire montagneux, éloigné de la mer et peu peuplé — 2 à 3 habitants par kilomètre carré, dans certaines régions, — limité approximativement par le lac de Van, Elaziz et Diarbékir d'une part, et les frontières syriennes et irakiennes d'autre part. La complexité des croyances s'ajoute à la diversité des idiomes, car les Kurdes, bien que musulmans, sont, les uns, chiites comme les Persans, les autres chafrites ou hanéfites, ces derniers seuls s'identifiant absolument aux Turcs au point de vue religieux.

De tous temps, les éléments kurdes ont été fort agités, et les sultans déjà, il y a près de cent ans, devaient périodiquement envoyer des expéditions militaires lorsque l'insurrection se montrait plus menaçante. La République, depuis son avènement en 1923, ent à recueillir ce lourd héritage, et

sa première tâche fut de terminer la répression de l'insurrection de 1924, qui ne put être définitivement étouffée qu'en 1926 au prix de pas mal de sang et d'argent.

Si mal que l'on connaisse la vie des Kurdes dans leurs territoires lointains, on sait, toutefois, que, de civilisation très arriérée, ils sont restés sous une sorte de régime féodal, avec une hiérarchie d'agas, de beys et de cheikhs. C'est donc à la mise à la raison de tous ces hobereaux vivant en clans, plus ou moins en guerre les uns contre les autres, que le gouvernement turc a dû s'attacher. Et les féodaux ainsi attaqués, peu désireux de voir appliquer les formes de centralisation administrative, qui saperaient leur autorité, encouragèrent leurs sujets à l'insurrection, en faisant vibrer la corde religieuse, contre les hommes d'An-

SEYIT RIZA, chef de la tribu de Kotchouchay, et ses lieutenants

kara, aux idées ouvertement laïques, responsables de la suppression du califat.

Ce fut l'origine de la révolte de 1929-1930, dont la répression nécessita environ la valeur d'un corps d'armée. Puis le silence s'était fait, et seuls les bri-

gands qui infestent la région montagnieuse de Dersim, *alias* Toundjelli, point névralgique, quittaient de temps à autre leurs repaires pour pratiquer des coups de main sur les biens des populations plus paisibles du voisinage.

Il y a environ deux ans, le gouvernement avait mis le pays sous un régime spécial, tous les pouvoirs étant concentrés entre les mains d'un gouverneur militaire, le général Abdullah Alp Dogan, qui avait pour mission de procéder par tous les moyens utiles à la pacification, et la presse n'avait, depuis, publié aucune information. Il y eut tout lieu de penser que les mesures prises ont dû être énergiques et n'ont pas eu pour don de satisfaire la population. Les déclarations du président du conseil à la tribune en Juin 1937 ont, en effet, eu pour conséquence de rendre la presse un peu plus loquace et l'organe officieux «La République» publiant tout aussitôt des détails, qu'il avait été jugé préférable de «s'abstenir de publier en attendant que le gouvernement ait éclairé l'opinion publique», affirma notamment que «les rebelles escomptaient l'aide d'une puissance étrangère».

Sans prendre cette assertion au pied de la lettre, il ne faut pas oublier que le mouvement kurde a eu souvent son point de départ en Irak, à Mossoul, tout près de Dersim. Bien que l'amitié anglo-turque batte actuellement son plein, il n'est pas extravagant d'imaginer que la Grande-Bretagne pense encore à la constitution d'un vaste empire arabe soumis à son influence, ainsi que vient récemment de le prouver le projet de division de la Palestine, et la besogne toujours mystérieuse de l'Intelligence Service n'est peut-être pas étrangère aux difficultés rencontrées par la Turquie. Quoi qu'il en soit, si la pacification poursuivie depuis 1934-1935 par le général Dogan avait commencé à porter ses fruits tant par les travaux publics entrepris que par les quelques pendaisons effectuées à Elaziz, pour donner à réfléchir aux plus agités, l'effet produit fut de courte durée.

(La suite en page 7)

LA TURQUIE DEVANT LA QUESTION KURDE

(Suite de la page 1)

C'est ainsi que les habitants de Dersim n'hésitèrent pas au début de 1937 à signifier aux autorités un véritable ultimatum, aux termes duquel ils exigeaient le retrait de tout élément de gendarmerie ou de militaires de la région, l'arrêt de tous travaux d'art (ponts, lignes de chemins de fer, etc.), réclamaient le droit de conserver des armes et demandaient l'adoucissement des impôts. Un corps de garde ayant été, en outre, attaqué par les bandits, la répression dut être intensifiée, de telle sorte que l'on peut évaluer qu'en Avril dernier les troupes du gouvernement concentrées vers Toundjelli se chiffraient à environ vingt-cinq mille hommes.

Les cheikhs rebelles, parmi lesquels le fameux Seyit Riza, chef de la tribu de Kotchouchay, de la secte des Chelhassans, s'étaient retirés avec leurs troupes, sur les plus hautes montagnes, dont certaines dépassent 4.000 mètres et s'organisaient pour la résistance.

Le mouvement, faisant tache d'huile, gagna d'autres tribus, notamment celles des Haydaran, des Arili, des Sadilli et une partie des Chamouchag. Cependant, la répression, partie en trois colonnes d'Elaziz, tentait de réduire la tache de la dissidence, dont la superficie atteignait à l'origine environ 6.000 à 7.000 kilomètres carrés tenus par vingt-cinq mille à trente mille dissidents.

Le commandement turc s'efforça avant tout, à juste raison, de ménager ses hommes et d'agir prudemment pour éviter toutes les surprises possibles avec les coups de main et la guerre de guérilla habituels aux rebelles. Les armements les plus modernes furent mis en œuvre et les principaux points stratégiques occupés. L'aviation y joua son rôle, et l'on apprit ainsi que ce qui avait motivé la remise d'un diplôme d'honneur à l'aviatrice turque Sabiha Gueuktkchen, dont on avait laissé jusqu'ici ignorer les motifs de la distinction à elle conférée, était sa brillante conduite dans la région de Dersim,

où, non contente d'exercer des reconnaissances périlleuses, elle n'hésita pas à voler au ras des montagnes pour mitrailler les repaires des insurgés.

De la sorte, dès le mois de mai 1937, les troupes étaient maîtresses de la situation et il ne restait plus que six mille à sept mille dissidents réfugiés dans les montagnes, en trois points, à Kutuderesi Kizilda et Sultan-Baba, le cheik Seyit Riza dirigeant personnellement un des groupes.

Les trois partis de dissidents furent bientôt cernés dans un étroit espace de 150 kilomètres carrés environ, un petit îlot de résistance se maintenant vers Sultan-Baba, sommet de près de trois mille mètres d'altitude et d'accès particulièrement difficile. Des avis lancés par les avions du gouvernement invitèrent les derniers combattants à se rendre dans un délai donné, faute de quoi ils seraient considérés comme « hors la loi ». La reddition de cinq mille rebelles fut ainsi obtenue, plusieurs des principaux chefs étant ainsi capturés en mai et juin.

Les journaux donnèrent peu d'informations sur la question de Dersim durant le mois de juillet, mais un récent entrefilet du « Tan » annonçait que la pacification par les armes pouvait être considérée maintenant comme terminée et que le programme d'assimilation allait être activement poursuivi. D'ailleurs l'état-major de l'armée turque organise actuellement des grandes manœuvres en Thrace, opérations auxquelles tous les attachés militaires sont conviés et des missions militaires des pays de l'Entente balkanique spécialement invitées. Cela semble donc prouver que les militaires ont achevé leur tâche à Dersim.

Maintenant va recommencer l'application du programme déjà envisagé en 1935. Un conseil de cabinet tenu le 17 juin avec la participation du maréchal Fevzi Tchakmak, chef d'état-major général de l'armée, a étu-

dié la question sous tous ses aspects, et le président du conseil a fait tout aussitôt un court séjour à Toundjelli pour examiner sur place les réalisations possibles. Des missions constitutives se sont déjà rendues sur place, les constructions de routes reprennent avec activité et les casernements de gendarmes et de troupes sont aussi installés à proximité des foyers habituels d'agitation.

De plus, si l'on en croit un numéro de juin dernier du journal le « Tan », les moyens les plus énergiques seraient mis en œuvre, et le village de Dersim, centre du mouvement, serait destiné à être entièrement dispersé, les habitants devant être répartis dans différentes régions, et la gazette ajoute : « Ainsi les gens de Dersim, qui sont Turcs, purs Turcs, venus de Horasan lorsqu'ils fuyaient devant Timurleng (Tamerlan), se confondront avec le reste du peuple turc. »

Cette éventualité est très plausible, puisque la question des minorités grecques a été réglée, on l'a vu de la même façon et dans des conditions bien différentes. Il s'agissait là, en effet, non de déplacements à l'intérieur du pays, mais d'exodes à l'étranger, et la Turquie n'a pas hésité, tout en perdant dans l'opération presque un million de sujets, à échanger des populations actives, souvent cré-

atrices et animatrices de florissantes industries, contre des laboureurs qui durent être aidés pécuniairement dans leurs débuts ; la volonté d'affermir l'unité nationale a prévalu contre toutes autres considérations.

Au reste, lors des révoltes bien plus graves de 1924 et de 1929-1930, les déportations ont été menées bon train, des centaines et des centaines de familles ont été transférées de Diarbékir, Karpout et Mouche, en Anatolie occidentale. Sans compter que les potences de Dersim ont certainement dû se fleurir de grappes de rebelles, aussitôt exécutés que jugés.

Pour conclure, la Turquie aura peut-être dans l'avenir encore quel-

ques aventures à redouter dans le Kurdistan, mais après la disparition des principaux meneurs et la mise en valeur par des constructions de routes, du pays, dont la pauvreté est grande, le problème de l'assimilation totale ne saurait être qu'une question de temps et de patience.

Si le récent soulèvement de Dersim a été peu redoutable en le comparant à ceux de 1929 et de 1924, ces derniers n'étaient encore que des épisodes sans importance à côté des difficultés rencontrées par les sultans. Les révoltes de 1834 et 1880 eurent une tout autre ampleur, à telle enseigne qu'Abdul Hamid, loin de s'attaquer à l'organisation féodale des Kurdes, tenta de se les attacher par l'octroi de grasses prébendes aux principaux chefs.

En 1893, le sultan rouge leva même un corps dit « Hamidié », entièrement composé d'éléments kurdes, qu'il employa contre les Arméniens, et qui furent ses plus fidèles soutiens lors de la révolution des Jeunes-Turcs en 1908.

La République fit d'ailleurs, à ses débuts, fort bon ménage avec les Kurdes, ceux-ci ayant même aidé à la proclamation du nouveau régime, puisque dès 1921-1922 ils s'enrôlèrent largement dans les troupes nationalistes, qui nettoyèrent l'Anatolie des troupes grecques d'occupation et assurèrent le triomphe du général Mustafa Kémal. Si le mouvement kurde présentait un caractère national profond, l'on pourrait dire que les volontaires de 1921 jouèrent un rôle de durée, puisque leur aide contribua à la révision du traité de Sévres, qui prévoyait un Kurdistan indépendant, projet abandonné à Lausanne. Mais a-t-on le droit de parler de nationalisme kurde ? Autant qu'on en peut juger, la question kurde est plutôt une question de police.

**Une réunion
extraordinaire
du Conseil
de la S. D. N. ?**

DICTIONNAIRE KURDE (KURMANDJI)-FRANÇAIS* - III

Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-III

Celadet Alî BEDÎRXAN

*Abréviations

cf. (confér.): comparez
etc. : et caetera (et cetera)
f. : féminin
intr. : intransitif
m. : masculin
pl. : pluriel
tr. : transitif

Suffixes

-ce : suffixe féminin (ex. doux, douce)
-che : suffixe féminin (ex. frais, fraîche)
-e : suffixe féminin (ex. court, courte)
-ère : suffixe féminin (ex. prisonnier.
prisonnière)
-euse : suffixe féminin (ex. joueur, joueuse)
-ève : suffixe féminin (ex. bref, brève)
-le : suffixe féminin (ex. corporel, corporelle)
-ne : suffixe féminin (ex. bon, bonne)
-se : suffixe féminin (ex. délicieux, délicieuse)
-te : suffixe féminin (ex. muet, muette)
-ve : suffixe féminin (ex. hâtif, hâtive)

N

na : 1) non

na herê : jamais de la vie

2) ne ... pas

nabehengam : inopportun, -e

nabekar : vaurien, -ne

nabûd : anéanti, -e; disparu, -e

nabûd bûn : disparaître

naçar : obligé, -e; contraint, -e

naçarî, f. : obligation, f.; contrainte, f.

nadir : rare

nadirî, f. : rareté, f.

nafind, f. : 1) centre, m. 2) le sommet de la tête

nafs, m. : derrière, m.

nag, f. : chamelle, f.

nagore : valeureux, -se

nal, f. : 1) semelle, f. 2) fer à cheval

nal kirin : ferrer un cheval

nal, m. : cf. **newal**

nal : comme

nalandin (binalîne) : faire gémir

nalbend, m. : maréchal ferrand, m.

nalbenîş, m. : coussin, m.

nalenal, f. : gémissment, m.

nalet, f. : malédiction, f.

nalet kirin : maudire

nalîn (binalé) : gémir, se lamenter

name, f. : lettre, f.

namedeng, m. : proclamation, f.

namûs, f. : honneur, m.

namûsa ... şkênandin : déshonorer

nan, m. : pain, m.; repas, m.

nanê fetîr : pain sans levain

nanê helilê : pain aux noix

nanê hingivî : rayon de miel

nanê mêzînê : pain acheté au marché

nanê sêlê : pain en feuille

nanê şkêva : pain sans levain

nanê tenûrê : galette

nan genimî kirin : flatter

Di nabêna me de nan û xwê heyê : Nous sommes liés d'amitié.

nan lêxistin : faire du pain

Nan û ziko dixebite : Il travaille au pair.

nanda, m. : mécène, m.

nanderve, m. : celui qui mange pas à la maison

nangîr : terre convenant à la culture de l'orge ou du blé

nankor : ingrat, -e

nankorî : ingratitude, f.

nanpêj, m. : boulanger, m.

nanwerd : fricot, m.

naq, f. : chamelle, f.

naqor, m. : oiseau

nar, f. : bien-aimée

narinc, f. : orange amère

narincî : orange (couleur)

narîn, f. : lamentation, f.

narîn : svelte

narûce : cf. **narincî**

narûner, f. : grognement, m.

nas, m. : connaissance, f. (personne connue)

nas kirin : connaître

nasê hev bûn : se connaître

nas : connu, -e; réputé, -e

naser, m. : terrain en pente

nasirî, m. : variété de raisin

nasî, f. : connaissance, f.; relations, f. pl.

nasîn : connaître

nasînî, f. : cf. **nasî**

naştin (binêşe) : enterrer

natemam : inachevé, -e; imparfait, -e

nator, m. : gardien, m.

natorî, f. : surveillance, f.

natorvan, m. : cf. **nator**

nav, m. : 1) nom, m.

nav lê dan : nommer

nav tê dan : exciter

- nav lê kirin** : nommer
 2)renom, m.; renommée, f.
bi nav û deng : célèbre
nav girtin : devenir célèbre
nav, f. : milieu
di nav bajarî de : au milieu de la ville
di nav de : entre
di nav re : par, à travers
di vê navê de : sur ces entrefaites
di nav de çûn : s'incliner, pencher
navandin (binavîne) : nommer, appeler
navber : entre
di navbera me de : entre nous
navbên : cf. **navber**
navbêncî, m. : médiateur, m.
navbir, m. : arbitre, m.
navbirêk, f. : paroi, f.; cloison, f.
navçar, f. : médius, m.
navçîtî, f. : médiation, f.
navdar : illustre
navdaş : homonyme, m.
navder, m. : couloir, m.
navdeşt, f. : petite plaine située entre deux montagnes
navêş, f. : colique, f.
navhilû, f. : tromblon, m.
navhinçî : moyen, -ne
navik, f. : nombril, m.; centre, m.
navika zebeşê : le coeur de la pastèque
navkêl, f. : taille, f.; ceinture, f.
navko, f. : feuille de parquet
navlep, m. : autorité, f.
navlihev : homonyme
navlû, m. : canon de fusil
navmal, f. : parquet, m.
navmalî, f. : femme faisant partie de la maison
navno : malfamé
navok, f. : substantif, m.
navoka cihê : nom propre
navoka gî : nom commun
navran, m. : espace compris entre les cuisses
navrêz, f. : interligne, f.
navro, f. : île, f.
navroj, m. : cf. **nîvro**
navronk, f. : îlot, m.
navser : chenu, -e
navser, f. : sommet plat
navteng, f. : 1)sangle, f. 2)taille, f.
navzik, m. : cf. **navteng**
nawên, f. : miaulement, m.
nawîn, f. : cf. **nawên**
nawîs, f. : caveau, m.
naxir, m. : troupeau de boeufs
naxirqewan : le jour à partir duquel les animaux cessent d'aller au pâturage (10 janvier ancien style).
nay, f. : flûte, f.
nayzen, m. : flûtiste, m.
naz, m. : coquetterie, f.
naz, f. : faim violente
nazbalgih, m. : coussin, m.
nazbaliv, f. : cf. **nazbalgih**
nazdar : gracieux, -se; choyé, -e
nazdarî, f. : grâce, f.
nazenîn : délicat, -e
nazik : mince, frêle
nazik kirin : amincir
nazî : coquetterie, f; grâce, f.
naziya xwe lê kirin : faire des manières avec
ne : 1)non 2)ne pas
neadetî : inaccoutumé, -e
neal : querelleur, -euse
nebanok : invisible
nebaş : mauvais, -e
nebat, m. : végétal, m.; plante, f.
nebatî : végétal, -e
nebekar, f. : femme de mauvaise vie

- nebihistî** : inouï, -e
nebîranî : indisposée, parce qu'en état de grossesse (femme)
necihandin (binecihîne) : faire réussir, sauver
necihîn (binecihe) réussir
necimîn (binecime) : boiter
necirandin (binecirîne) : tailler
necirîn (binecîre) : être taillé
necis : impur, -e
neçarî, f. : nécessité, f.
neçê : mauvais, -e
neçirandin (bineçirîne) : cf. **necirandin**
neçîr, f. : cf. **nêçîr**
nedir, f. : vœu, m.
nedîtî : extraordinaire
nefel, f. : trèfle, m.
nefeqe, f. : vivre, m.
nefer, m. : individu, m.; soldat, m.
nefes, f. : souffle, m.
nefidandin (binefidîne) : réussir, tr.
nefidîn (binefide) réussir, intr.
nefirandin (binefirîne) : déguster
nefirîn (binefire) : être dégouté, se déguster
jê nefirîn : être dégouté de
nefixandin (binefixîne) : gonfler
nefixîn (binefixe) : se gonfler
nefiram, f. : mobilisation générale
nefret, f. : dégout, m.
nefret kirin : haïr, détester
nefs, f. : âme, f.
nefsa min naçe : je n'ai pas envie
nefsçil : faible de caractère
nefskiçik : modeste, humble
nefskiçikî, f. : modestie, f.; humilité, f.
nefsmezîn : orgueilleux, -se
nefsmezînî, f. : orgueil, m.
nefsstenik, m. : débauché, m.
neftik, f. : allumette, f.
negihayî : qui n'a pas atteint sa maturité
neguhdarî, f. : inattention, f.
neh : neuf
nehazir : absent, -e
neheq : injuste
neheqî, f. : injustice, f.
nehevgirtî : confus, -se
nehf, f. : avantage, m.
nehgûn, f. : génisse de deux ans
nehîn : cf. **nine**
nehing : querelleur, -euse; intrigant, -e
nehilet, f. : animosité, f.
nehişîn (binehişe) : perdre la raison
nehîn, f. : étoffe, f.
nehîte : brave, bon, -ne
nehs : funeste
nehş, m. : cadavre, m.
nehwêt : cf. **not**
nehwirandin (binehwirîne) : fredonner
nejirandin (binejirîne) : enterrer
nekarî, f. : impuissance, f.
nekepûz : voilée (femme), réservée
nekes, f. : névralgie, f.
nekes : mesquin, -e
nekesî, f. : mesquinerie, f.
nekilandin (binekilîne) : fermer
nekirandin (binekirîne) : hululer
nemaze : surtout, particulièrement
nemêr : impuissant
nemêrî, f. : impuissance, f.
nemir, m. : végétal
nenas : inconnu, -e
neng, m. : honneur, m.; gloire, f.
nepandin (binepine) : dissimuler
nepax, f. : pompe, f.
nependî : désert, -e
nepenî : cf. **nependî**
neperûşk, m. : patte, f.
nepixandin (binepixîne) : cf. **nefixandin**

nepixin (binepexe) : se gonfler
neq, f. : hameçon, m.
neqandin (bineqîne) : choisir
neqeb, f. : 1) défilé, m. 2) entre
di neqeba min û te de : entre toi et moi
3) neqeb kirin : trouver
neqenc : mauvais, -e
neqil, f. : transport, m.
neqil kirin : transporter, copier
neqilandin (bineqilîne) : cf. **neqil kirin**
neqilîn (bineqile) : déménager
neqirandin (bineqirîne) : graver
neqrisk, f. : goutte, f. (maladie)
nerast : faux, -se
nerawirtî : rude, grossier, -ère
nerdewan, f. : échelle, f.; escalier, m.
nerm : mou, molle; tendre
nerm kirin : attendrir
nermav, f. : eau tranquille
nermenêşk : conciliant, -e
nermijandin (binermijîne) : amollir,
engourdir
nermik, f. : chair tendre
nermika guh : le lobe de l'oreille
nermok : potelé, -e
nesax : malade
nesax ketin : tomber malade
nesaxî, f. : maladie, f.
nesir, f. : prose, f.
nesib, f. : chance, f.; ce qui échoit en partage
nesihet, f. : conseil, m.
nesihet dan : conseiller
nesihetdar, m. : conseiller, m.
nestêle (2)
Filan kes nestêle ye : C'est dommage de
lui.
neşter, f. : lancette, f.; bistouri, m.

neşter dan : faire une saignée
netebitî : turbulent, -e
netirandin (binetirîne) : 1) consoler, apaiser
2) surveiller
netirîn (binetire) : s'apaiser
netîce, f. : résultat, m.; effet, m.
netrik, f. : fleur
nevekiri : inculte
nevçitî, f. : médiation, f.
nevi, m. ou f. : petit-fils, petite fille
neviçirk, m. ou f. : arrière petit-fils ou arrière
petite fille
neviçîçirk, m. ou f. : cf. **neviçirk**
newal, f. : vallée, f.
newalok, f. : vallon, m.
newalix : bavard, -e
newbet, f. : cf. **nob**
newêrek : peureux, -se
newêrekî, f. : lâcheté, f.
newirandin (binewirîne) : éclairer
newirin (binewire) : s'éclairer
newk, f. : côté, m.; flanc, m.
newmîd : désespéré, -e
newmîdî, f. : désespoir, m.
newnew, f. : miaulement, m.
newnew kirin : miauler
newt, f. : direction, f.
nex, m. : lien, m.; cordelette, f.
nexasim : cf. **nemaze**
nexifandin (binexifîne) : cf. **nefixandin**
nexîsk, f. : cf. **neqrisk**
nexrî, m. : premier-né
nexişandin (binexişîne) : broder
nexş, f. : broderie, f.
next, m. : dot, f.
nextê pişt bûkê : mesure tardive
nexwarbar : in mangeable

nexwe : alors, d'ailleurs, sans doute

nexweş : 1)malade 2)désagréable

nexweşi, f. : maladie, f.

nexîsk, f. : cf. **neqrîsk**

nexme, f. : mélodie, f.

nexmekar, m. : musicien, m.

neyar : ennemi, -e

neyarî, f. : inimitié, f.

neyirîn (bineyîre) : cf. **nêrîn**

neyîn, f. : néant, m.

neyirvan, m. : observateur, m.

neynîk, f. : miroir, m.

neynûk, f. : ongle, m.

nezaket, f. : délicatesse, f.

nezan : ignorant, -e

nezanî, f. : ignorance, f.

nezîr, f. : voeu, m.

nezm, f. : 1)pouls, m. 2)poésie, f.

nêçîr, f. : 1)chasse, f.

nêçîr kirin : chasser

2)gibier, m.

nêçîrvan, m. : chasseur, m.

nêm, f. : pus, m.

nêr, m. : mâle, m.

nêraw, m. : émissaire, m.

nêrcîs, m. : narcisse, m.

nêreker, m. : âne, m.

nêrekew, m. : perdreau, m.

nêremo : 1)stérile 2)hermaphrodite

nêremo kirin : greffer

nêrgîz, m. : narcisse, m.

nêrgîzê adetî : narcisse ordinaire

nêrgîzê kêverî (3) :

nêrgîzî, f. : sorte de fusil rayé

nêrik, m. : tige de l'oignon portant les graines

nêrî, m. : bouc, m.

nêrîn (binêre) : regarder

nêrnêrî, f. : attente, f.

nêrnêrîya ... kirin : attendre

nêrûbend, m. : végétal

nêrtîn (binêre) : cf. **nêrîn**

nêşanî, f. : cadeau offert à la fiancée par le fiancé

nêv : cf. **nav**

nêvçî : arbitre

nêvîk, f. : nombril, f. **nêvîka min ketiye**

nêvko, f. : corridor, m.

nêvmal, f. : parquet, m.

nêvran, f. : cf. **navran**

nêvro, f. : cf. **navro**

nêvserk, f. : calotte d'argent portée par les femmes

nêz, f. : famine, f.

nêzik : près, proche

nêzik bûn : s'approcher

nêzik : cf. **nêzik**

nêzîka : approximativement

nêzîkahî, f. : proximité, f.

dî vê nêzîkahîyê de : dans peu de temps, aux environs

nêzîkî, f. : cf. **nêzîkahî**

nêzîkî kirin : s'approcher

nîam, m. : générosité, f.; bonté, f.; grâce, f.

niçandin (biniçîne) : piquer, heurter

niçîk, m. : pointe, f.; extrémité, f.

niçîk dan : piquer, heurter

nîfir, f. : malédiction, f.

nîfir kirin : maudire

nîfirandin (binîfirîne) : maudire

nîfirîn, f. : cf. **nîfir kirin**

nîfîsî, m. : chemise de grosse toile

nîfîş, m. : génération, f.

nîftîk, f. : allumette, f.

nîfûs, f. : 1)influence, f. 2)population, f.

- 3)identité, f.; carte d'identité
nig, m. : cf. **ling**
nigar, f. : dessin, m.; peinture, f.; image
nigehdar, m. : observateur, m.
niha : maintenant
ji niha pê ve : désormais
nihandin (binihîne) : 1)mettre 2)tête nihan-
 din
nihêrtin (binihêre) : cf. **nêrîn**
nihişk : souple
nihk : 1)hameçon, m. 2)aiguille à tricoter
niho : cf. **niha**
nijad, m. : race, f.
nijandin (binijîne) : obstruer
nijar : ténébreux, -se; sombre
nijde, f. : bande, f.
nijdeker, m. : bandit, m.
nijdevan, m. : cf. **nijdeker**
nijilandin (binijilîne) : entasser, empiler
nik : chez
li nik wan : d'après eux
nikar, f. : côté, m.
çar nikara wî : autour de lui
nikarî : plaintif, -ve
nikarok, f. : terrain calcaire
nikil, m. : bec, m.; pointe, f.
nikirandin (binikirîne) : tailler, sculpter
nikirin (binikire) : être taillé, sculpté
nikmal : maison mitoyenne
nikul : ingénieux, -se
nikulkêr : entreprenant
nimandin (binimîne) : amollir
nimayîş, f. : démonstration, f.
nimere, f. : numéro, m.
nimîne, f. : échantillon, m.
nimînegeh, f. : exposition, f.
nimînekar, m. : exposant, m.
nimînende, m. : représentant, m.
nimûne, f. : cf. **nimîne**
niqab, f. : voile, m.
niqte, f. : point, m.
niqtebihnok, f. : point virgule, m.
niqtecot, f. : deux points
niquç, f. : pincement, m.
niquç lê dan : pincer
niquç lê kirin : pincer
niquçandin (biniquçîne) : pousser, pincer
niqûre, m. : marteau, m.
nisês, f. : eau d'irrigation
nisês kirin : arroser avant le labour
nisilandin (binisilîne) : filtrer
nisilîn (binisile) : s'infiltrer, filtrer
nistî, f. : tarissement, m.
nişa, f. : colle, f.; empois, m.
nişadir : végétal
nişîv, f. : cf. **nişûv**
nişk, f. : moment, m.; instant, m.
ji nişka ve : soudain, brusquement
ji nişkê ve : soudain, brusquement
nişkok, f. : interjection, f.
nişmî : calme, tranquille
niştel, f. : cf. **neşter**
niştîman, m. : habitant, m.
nişûv, f. : précipice, m.
nivan, f. : abri formé par un rocher en sur-
 plomb.
nivanda, m. : protecteur, m.
nivandin (binivîne) : endormir
nivar : nouveau, -elle
nivar kirin : rénover
nivar, m. : innovateur, m.
nivarî : moderne
niveçûn (nive biçê) : pencher
niviskî : par écrit
nivistin (binive) : dormir
nivişk, m. : beurre, m.
nivişt, f. : amulette, f.
niviştî, f. : cf. **nivişt**

niviz : bas, -se

nivîn, f. : couche, f.; couverture, f.; matelas, m.

nivînok, f. : alcôve, f.

nivîsandin : écriture, f.

nivîsandin (binivîsîne) : écrire, inscrire; rédiger, enrôler

li ber nivîsandin : copier

nivîsar, f. : écrit, m.; manuscrit, m.

nivîsîn (binivîse) : cf. **nivîsandin**

nivîskar : qui sait écrire

nixay : éhonté, -e

nixayî, f. : impudence, f.

nixifandin (binixifîne) : se gonfler

nixte, f. : cf. **niqte**

nixumandin (binixumîne) : recouvrir

nixumîn (binixume) : être recouvert

nixwîn : renversé, -e; retourné, -e

nixwîn kirin : retourner, renverser

niyandin (binîyîne) : cf. **nihandin**

niyaz, f. : prière, f.

niyaz kirin : implorer

niyazan : ignorant, -e

niyazanî, f. : ignorance, f.

niyazkar : suppliant, -e

niyazkarî, f. : supplication, f.

nizam, f. : ordre, m.; règlement, m.

nizamname, f. : règlement, m.; statut, m.

nizar, f. : adret, m.

nizar : pâle

nizim : bas, -se

nizim kirin : baisser

nilûbelk, f. : cf. **nilûfer**

nilûfer, f. : nénuphar, m.

nilûper, f. : cf. **nilûfer**

nîmet, f. : grâce, f.; faveur, f.

nîna, f. : battement de mains

nîna kirin : battre des mains

nîn : il n'y a pas

nîn bû : il n'y avait pas

nîne : cf. **nîn**

nîr, m. : joug, m.

nîr û imbûr : la charrue et ses accessoires

nîsan, f. : avril, m.

nîsk, f. : lentille, f.

nîşa, f. : cf. **nişan**

nişan, f. : signe, m.; indice, m.; insigne, m.; décoration, f.

bi nav û nişan : illustre

nişana tîfîngê : guidon de fusil

nişan dan : montrer, indiquer

nişan avêtin : viser

Ev tîfîng nişan nagire : Ce fusil n'est pas juste.

nişan kirin : montrer, marquer

nişandar, m. : bon tireur

nişandek, f. : signe, m.

nişandeka axaftîne : tiret

nişandeka dunikan : guillemets

nişandeka hêdanê : point d'exclamation

nişandeka pênekan : parenthèse, f.

nişandeka pîrsê : point d'interrogation

nişanî, f. : fiancée, f.

nişank, f. : grain de beauté

nişok, f. : tabac à priser

nîv : demi, -e

nîv, m. : moitié

bi nîvî : à moitié

nîvê şevê : minuit, m.

nîvanî, f. : moitié-moitié

nîvco : incomplet, -ète

nîvçe : cf. **nîvco**

nîvekar, m. : métayer, m.

nîvekari, f. : métayage, m.

nîvekîr : malotru, -e

nîvişk, m. : cf. **nîvişk**

nîvkar : superficiel, -le

nîvkose : qui a la barbe rare

nîvmêr : cf. **nîvekîr**

nîvrehwan, f. : temps d'amble très court
nîvro, f. : 1) midi, m. 2) sud, m.
nîvrokî : à midi
nîvsal, f. : semestre, m.
nîvtimam : à moitié fait
nîzik : cf. **nêzik**
nîzikahî : cf. **nêzikahî**
nîzk, f. : cf. **nîsk**
no : grave, acharné, -e
no : cf. **na**
nob, f. : tour, m.
nobet, f. : surveillance, f.; garde, f.
nobetdar, m. : sentinelle, f.
nobetdarî, f. : garde, f.
nod : cf. **not**
nogin, f. : génisse de deux ans qui vient d'être couverte
nok, m. : pois, m.
nokê şor : pois salés
noke : cf. **niho**
nola : cf. **mîna**
noq, f. : plongeon, m.
noq bûn : plonger
noq kirin : plonger, tr.
not : quatre vingt-dix
notorvan, m. : gardien, m.
notorvanî, f. : surveillance, f.
nozde : dix-neuf
nû : nouveau, -elle
nûçe, f. : nouvelle, f.
nûgon, f. : cf. **nogin**
nûjen : nouvellement fait; récent, -e
nûroj, f. : le premier jour du printemps
nûsiyar, m. : écrivain, m.
nûtik, m. : oeuf de pou
nûvejen : cf. **nûjen**
nûxurî, m. : premier-né
nûza : nouveau-né

nûzin : nouvellement dressé (cheval)

O

obe, f. : 1) fraction d'une tribu 2) kiosque de bois recouvert de tapis
ober, f. : couverture supérieure
oberî, f. : petite couverture
ocax, m. : foyer, m.
ocax : qui a des connaissances en médecine
oçik, f. : ventre, m.
ode, f. : chambre, f.; salle de réception
odegerên : hospitalier, -ère
oflaz : aimable
oh : oh!
ol, f. : religion, f.
olaq, m. : rosse, f.
olçek, f. : boisseau, m.
oldar : pieux, -se
oldarî, f. : piété, f.
ole : oiseau
olece, f. : événement, m.
olî, f. : chambre supérieure
omet, m. : communauté religieuse
omir, f. : vie, f.; âge, m.
omirdirêj : qui a vécu longtemps
omirdirêji, f. : longévité, f.
onî, m. : perche, f.
ordek, m. : canard, m.
ordû, f. : armée, f.
oris : russe
ormix, f. : végétal
ornag, m. : échantillon, m.
osmanlî : ottoman, -e
ot, f. : poudre, f.
otax, f. : 1) cf. **ode** 2) grande tente
otomobil, f. : automobile, f. ou m.
oxir, f. : chemin, m.

Oxira te ya xêrê be : Bon voyage.

ALFABE

Kirmanckî (Zazakî)	Tirkî
A a	adir, asin, Almanya
B b	adım, at
B b	bira, ban, Bidlîs
C c	büyük, bir
C c	ca, cêr, cor
Ç ç	can, cadde
Ç ç	çim, Çewlîg, Çemişgezek
D d	çocuk, çöp
D d	dest, Diyarbekir, Dêrsim
E e	dal, dayı
E e	ez, Erzingan, Erzirom
Ê ê	el, eldiven
Ê ê	êrxat, êlçî, êqbal
F f	-
F f	fek, fariskî, Fransa
G g	fare, fıstık
G g	ga, giran, Gimgim
H h	göl, güven
H h	her, heş, Hollanda
Î î	hemen, hava
Î î	bin, kirmanc, solin
Î î	ısırmak, ışıq
J j	îsot, İran, İtalya
J j	iş, it
K k	jêhat, jan, Japonya
K k	jandarma, jimnastik
L l	kitab, kar, Kurdîstan
L l	kalkan, küçük
M m	lal, lazut, Licê
M m	limon, leke
N n	ma, mase, Mûş
N n	mavi, maya
O o	nan, newe
O o	ne, neden
P p	of, oda, ordu
P p	olmak, odun
Q q	payîz, Pîran, Pali
Q q	parmak, pınar
R r	qeleme, qumaş, Qibris
R r	-
S s	rind, radyo, Riha
S s	resim, rüzgar
Ş ş	sipî, simer, Sêwregi
Ş ş	serin, sarı, süs
T t	şima, şeş, şaş
T t	şişirmek, şişman
U u	ti, tarîx, Tırkiya
U u	tatlı, tavşan
Û û	utî, uca, ucret
Û û	ütü, ücret
V v	ûsul, Ûrris, Ûrrim
V v	uzak, unutmak
W w	verg, velg, vate
W w	var, ver
X x	wisar, weş, welat
X x	-
Y y	xirab, Xarpêt, xurbet
Y y	-
Z z	yaban, yar, yadîgar
Z z	yayla, yol
Z z	zaf, zerd, zaza
Z z	zeybek, zavallı

www.arsivakurdi.org